

Seija Lassila

PRESIDENTTI RELANDERIN VALTIOVIERAILUT VUOSINA 1925-1926

Kohteliaisuuskäyntejä naapurimaissa
vai ulkopoliittisen suunnan hakua?

Pro gradu-tutkielma
Jyväskylän yliopiston
Suomen historian laitoksella
tammikuussa 2000

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Aikaisempi tutkimus	1
1.2. Tutkimustehtävä	4
1.3. Lähteet	6
2. VALTIOVIERAILU -OSA ULKOPOLITIIKAN HOITOA	10
2.1. "Luottamuksellista vuorovaikutusta"	10
2.2. Ståhlbergin kielteinen asenne	12
2.3. "Monikäyttöinen ulkopoliitiikan välikappale"	13
3. "VIRON MATKA ON VÄLTTÄMÄTÖN VASTAVIERAILU"	17
3.1. Sukulaiskansojen "kohtalonyhteys"	17
3.2. Aktiivinen Relander	20
3.3. Arvovaltainen matkaseurue	21
3.4. Virallinen valtiovierailu	24
4. TAVOITTEENA PUOLUSTUSLIITON VAHVISTAMINEN	29
4.1. Ruotsin ja Suomen poliittiset suhteet	29
4.2. "Kaunan-kannon" lopettaminen	31
4.3. Matkaseurueen kokoonpano	34
4.4. Suhteiden läheneminen	36
5. LUOTTAMUKSELLISEN YHTEISTYÖN KAUTTA ITÄMEREN LIITTOON	39
5.1. Latvian asema Suomen ulkopoliitikassa	39
5.2. Vastavierailun valmistelu	42
5.3. Virkamiesvaltainen matkaseurue	44
5.4. Levottomuuden hälveneminen	47
6. SUUNTAUTUMINEN SKANDINAVIAAN	49
6.1. Tanskan ja Norjan valtiovierailujen tausta	49
6.2. "...me emme tuppaudu"	52
6.4. "ulkoasiaimme hoitoa"	56
7. VALTIOVIERAILUT SEREMONIAALLISENA SUHDETOIMINTANA	59
7.1. Hallitsemisen popularisointi	59
7.2. "Kansainvälinen välittäjätehtävä"	63
7.3. "Kunhan vain ei veljeillä idän kanssa"	67
7.4. "Varojen tuhlausta"	72
8. RELANDERIN VALTIOVIERAILUJEN ULKOPOLIITTINEN MERKITYS	76

LIITTEET

LÄHTEET

1. JOHDANTO

1.1. Aikaisempi tutkimus

Suomen presidenttien tekemiä valtiovierailuja maailmansotien väliseltä aikakaudelta on tutkittu ainoastaan yhdessä pro gradu-tutkielmassa, jossa on tarkasteltu Suomen toisen presidentin Lauri Kristian Relanderin¹ tekemää valtiovierailua Tallinnaan. Tässä Antti Karhumaan tekemässä pro gradu -tutkielmassa "Presidentti Relanderin valtiovierailu Viroon 1925" pääkysymyksenä on ollut, kuinka suomalaiset poliittiset sanomalehdet ovat kirjoittaneet Viron vierailusta ja miten näihin kirjoituksiin on vaikuttanut Relanderin yllätysvalinta² presidentiksi. Karhuraa ei ole kuitenkaan kovin tarkkaan analysoinut, miksi valtiovierailu Viroon tehtiin, mitä matkalla tavoiteltiin ja täyttyikö tavoite. Tutkimuksen eräänä heikkoutena on myös se, että Karhuraa on analysoidessaan sanomalehtien kirjoituksia Relanderin matkasta korostanut liikaa presidentinvaalin merkitystä.

Toinen valtiovierailuja käsittelevä pro gradu-tutkielma on Helena Ginmanin tutkielma "Gustav V:s statsbesök i Finland 1925 -förberedelse och emottagande". Ginman on työssään tutkinut myös Relanderin valtiovierailua Ruotsiin, mutta vierailun merkityksen pohtiminen osana Suomen ulkopoliittikkaa tai ylipäättään matkan merkityksen analysointi on jäänyt puolitiehen. Tutkielmassa on kuitenkin kiitettävästi tuotu esiin vierailun valmisteluun liittyviä tekijöitä.

Tutkimuskirjallisuudessa Relanderin valtiovierailut on yleensä sivuutettu toteamalla vierailujen olleen kohteliaisuuskäyntejä tai naapurimaiden välisiä ystävyysvierailuja, joilla ei ole ollut sen erikoisempaa ulkopoliittista merkitystä. Ulkopoliittisen merkityksen analysoinnissa mittarina näyttäisi tällöin olleen se, onko vierailun aikana käyty puolustuspoliittisia neuvotteluja tai, onko solmittu turvallisuuspoliittiseen alaan kuuluvia sopimuksia. Vierailuille on annettu ulkopoliittista merkitystä siinä mielessä, että niiden on katsottu ilmentävän Relanderin ulkopoliittista ajattelutapaa. Näin esimerkiksi Jaakko Ilvessalo on väitöskirjassaan "Suomi ja Weimarin Saksa" analysoinut Relanderin valtiovierailujen hei-

¹ Lauri Kristian Relander (1883-1942) väitteli filosofian tohtoriksi 1914 aiheenaan maatalouden koetoiminta ja kasvinjalostus. Suomen maanviljelystaloudellisen koelaitoksen kasvinviljelysosaston assistenttina 1908-1917. Kansanedustaja 1910-1913 ja 1917-1920 sekä eduskunnan puhemies 1919, puoluekanta Maalaisliitto. Viipurin läänin maaherra 1920-1925. Suomen tasavallan presidentti 1925-1931.

² Relanderin valinnan yllätyksellisyys johtui mm. siitä, että hänet nimitettiin maalaisliiton ehdokkaaksi vain päivää ennen vaaleja. Lisäksi kokoomus oli vaalimainoksissaan esittänyt entisen valtionhoitajan P. E. Svinhufvudin kuvaa, mutta nimesi sitten Hugo Suolahden ehdokkaakseen. Kaikki puolueet äänestivät ensimmäisellä kierroksella omaa ehdokastaan, mutta toisella kierroksella sosialidemokraatit menivät edistyspuolueen ehdokkaan Risto Rytin taakse ja ruotsalaiset jakoivat äänensä Relanderille ja Suolahdelle. Ratkaisevassa kolmannessa äänestyksessä Relander sai oman puolueensa lisäksi kokoomuksen ja ruotsalaisten kannatuksen, voittaen Rytin äänin 172 - 109.

jastavan presidentin kannattamaa ulkopoliittista ohjelmaa, jonka päämääränä oli suomalais-balttilais-skandinaavinen yhteistyö, jossa Suomella oli välittäjän asema³.

Juhani Paasivirta on tutkimuksessaan "Suomen diplomaattiedustus ja ulkopolitiikan hoito itsenäistymisestä talvisotaan" sivunnut myös Relanderin ulkomaanvierailuja. Paasivirran mukaan näiden vierailujen merkitys oli siinä, että ne korostivat presidentin roolia *"kansallisena symbolihahmona"* sekä osoittivat, että *"Relanderilla oli runsaasti edellytyksiä luoda good will -tunnelmaa naapurisuhteisiin"*. Suomen ja Ruotsin valtiopäämiesten vierailut toistensa luona vuonna 1925 olivat hänen mukaansa *"ulkoisena ilmaisuna"* Ruotsin ja Suomen välisten suhteiden tasoittumisesta⁴. Lisäksi teoksessaan "Suomi ja Eurooppa 1914-1939" Paasivirta on luonnehtinut matkojen edustaneen *"Suomen osalta kokonaisuudessaan uutta avausta ja uudenlaista kansainvälistä julkisuutta"*. Ruotsin vierailussa ei Paasivirran mielestä ollut tarkoituksena *"suhteiden kehittäminen tästä olotilasta edelleen läheisemmiksi"*.⁵

Jorma Kallenaution teos "Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopolitiikka 1917-1955" on merkittävä siinä mielessä, että sitä on usein käytetty lähteenä viitatessa Relanderin valtiovierailuihin. Erityisesti Viron vierailun merkitystä tutkittaessa on usein viitattu Kallenaution siinä huolimatta, että hänen teoksessaan Relanderin ulkomaanvierailuista on vain noin sivun verran ja vain Viron vierailun merkitystä on lyhyesti analysoitu. Kallenaution on tulkinnut Viron matkan ystävyysvierailuksi, jolla osoitettiin Virolle tukea, mutta samalla myös ilmaistiin, *"että vakava orientoituminen etelään oli päättynyt"*.⁶ Muut Relanderin tekemät ulkomaanmatkat Kallenaution on sivuuttanut maininnanomaisesti.

"Tasavallan presidentit" -sarjassa Jukka-Pekka Pietiäinen on todennut Relanderin matkojen olleen nuorelle tasavallalle kansainvälisen julkisuuden kannalta tärkeitä. Niillä *"salonkikelpoinen ja sympaattinen presidentti keräsi myötätuntoa Suomelle"*.⁷ Samaisessa teoksessa Tuomo Lappalainen on artikkelissaan lyhyesti kuvailut presidentin matkaohjelmia ja matkojen aiheuttamaa arvostelua sanomalehdistössä. Juhani Mylly on tutkinut Ruotsin vierailun merkitystä lähinnä maalaisliiton näkökulmasta käsin ja tulkinnut sen osoittavan suhteiden normalisoimista Ruotsiin.⁸ Ruotsin vierailua on lisäksi käsitellyt Martti Turtola väitöskirjassaan⁹, jossa hän on lyhyesti tarkastellut matkaa puolustuspoliti-

³ Ilvessalo 1959, 118-119.

⁴ Paasivirta 1968, 83-84, 114.

⁵ Paasivirta 1984, 271-272.

⁶ Kallenaution 1985, 119.

⁷ Pietiäinen 1992, 166.

⁸ Mylly 1978, 197-203.

⁹ Turtola, Martti, Tornionjoelta Rajajoelle. Suomen ja Ruotsin salainen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923-1940. Porvoo 1984.

kasta käsin. Pääasiassa väitöskirjaansa nojautuen Turtola on myös kirjassaan Erik Heinrichsistä¹⁰ käsitellyt hieman Ruotsin vierailua ja Heinrichsin roolia tällä matkalla.

Relanderin valtiovierailuja on käsitelty myös Jukka Nevakiven ulkoasiainhallinnon historiaa käsittelevässä teoksessa¹¹, mutta siinäkään ei ole tarkemmin selvitetty matkojen merkityksiä tai tavoitteita. Lisäksi Vesa Holm on Suomen Baltian politiikkaa käsittelevässä lisensiaattityössään sivunnut Relanderin Viron matkan merkitystä. Hän on tuonut hieman uutta näkemystä Tallinnan vierailun merkitykseen korostamalla sen olleen onnistunutta vierailudiplomatiaa.¹² Toinen uusi tutkimus, jossa Relanderin matkoja hieman analysoidaan, on Marko Lehden Baltian maiden välistä liittoa käsittelevä väitöskirja¹³. Siinä on uutta muihin tutkimuksiin verrattuna se, että Relanderin valtiovierailujen merkitystä on analysoitu Baltianliiton maille kokonaisuudessaan ei vain Viron-vierailun näkökulmasta käsin.

Historian alan tutkimusten lisäksi presidenttien valtiovierailuja on jossain määrin tutkittu juridisesta sekä valtio-opillisesta näkökulmasta. Esimerkiksi Antero Jyränki on tutkinut perusteellisesti presidentti-instituution roolia ulkopoliittikan hoidossa¹⁴, ja erityisesti presidentin toimivaltaa valtiosääntönormien pohjalta. Jyränki käsittelee lyhyesti myös presidenttien ulkomaanvierailuja legaalisesta näkökulmasta osana presidentin roolia ulkopoliittikan johtajana. Valtiotieteen alaan kuuluvassa Jaakko Nousiaisen teoksessa "Suomen presidentit valtiollisina johtajina K. J. Ståhlbergistä Mauno Koivistoon" mainitaan myös lyhyesti presidenttien ulkomaanvierailut. Nousiaisen mukaan presidentti Relanderin suurin panos kansainvälisten suhteiden hoidossa oli *"yhteyksien avaamisessa Skandinaviaan"*.¹⁵

Presidentti Relanderin tekemiä valtiovierailuja ei siis ole tutkittu kovin kattavasti, kuten ei myöskään muiden Suomen presidenttien ulkomaanvierailuja maailmansotien väliseltä aikakaudelta. Maailmansotien jälkeisen ajan valtiovierailuja on tutkinut Marko Joas pro gradu-tutkielmassaan¹⁶ ja lisensiaattityössään¹⁷, joissa hän on tutkinut Suomeen ja Suomesta tehtyjä valtiovierailuja vuosina 1960-1990. Molemmat työt ovat kvantitatiivisia

¹⁰ Turtola, Martti, Erik Heinrichs - Mannerheimin ja Paasikiven kenraali. Keuruu 1988.

¹¹ Nevakivi, Jukka, Ulkoasiainhallinnon historia 1918-1956. Helsinki 1988.

¹² Holm, Vesa, Balttilainen vai skandinaavinen suuntaus? Baltian asema Suomen ulkopoliittikassa vuosina 1925-1934. Jyväskylä 1998.

¹³ Lehti, Marko, A Baltic League as a construct of the new Europe. Envision a Baltic Region and small state Sovereignty in the aftermath of the First World War. European University Studies III/817. Frankfurt am Main 1999.

¹⁴ Jyränki, Antero, Presidentti. Tutkimus valtionpäämiehen asemasta Suomessa 1919-1976. Juva 1981.

¹⁵ Nousiainen 1985, 106-107.

¹⁶ Joas, Marko, Politiska besök som en utrikespolitiska indikator. Åbo 1991.

¹⁷ Joas, Marko, Tanke, ord och handling - studier i utrikespolitiska kvantiteter. Åbo 1994.

tutkimuksia, joissa on luetteloitu presidenttien valtiovierailut ja poliittiset ministerivierailut ulkomaille. Saaduista tuloksista hän on muodostanut ulkopoliittisia indikaattoreita, joiden avulla hän on selvittänyt Suomen ulkopoliittista suuntautumista. Lisensiaattityössään Joas on tutkinut, mitä nämä Suomeen ja Suomesta tehdyt vierailut kertovat Suomen ulkopoliittisesta suuntautumisesta ja siinä esiintyneistä muutoksista vuosina 1960-1990. Tutkimukset eivät sisällä vierailujen sisällön ja tavoitteiden analysointia.

Vaikkakaan presidentti Relanderin valtiovierailuista ei ole tarkkoja tutkimuksia, niin hänestä kirjoitettaessa muistetaan yleensä aina mainita nämä hänen suorittamat koti- ja ulkomaanmatkansa. Ne aiheuttivat paljon kirjoittelua lehdistössä ja niiden perusteella häntä kutsuttiin Reissu-Lassiksi ja Resanderiksi. Relanderin valtiovierailujen merkitystä sekä niiden tavoitetta ja asetettujen tavoitteiden saavuttamista ei ole aikaisemmissa tutkimuksissa kattavasti selvitetty. Relanderin suorittamista valtiovierailuista on vierailu Viroon saanut tutkimuksissa eniten huomiota osakseen ja seuraavaksi eniten on tutkittu vierailua Ruotsiin. Latvian, Tanskan ja Norjan vierailuista ei ole käytännöllisesti katsoen minäänlaista tutkimusta.

1.2. Tutkimustehtävä

1920-luvun puolivälissä Suomella ei ollut vakiintunutta ulkopoliittista toimintaohjelmaa. Suomen ulkopoliittikka haki vielä suuntaansa vuonna 1922 tapahtuneen Varsovan sopimuksen hylkäämisen, ja siihen liittyneen reunavaltiosuuntauksesta luopumisen jälkeen. Ulkoministeri Hjalmar Procopén¹⁸ esittämien ajatusten pohjalta Suomen ulkopoliitiikan on luonnehdittu 1920-luvun puolivälissä tukeutuneen Kansainliittoon ja sitoumuksia välttelevään *"loistavaan eristäytymiseen"*. Tämän *"splendid isolation"* -ajatuksen taustalla oli kuitenkin pyrkiminen läheisempään yhteistyöhön Skandinavian maiden, ja erityisesti Ruotsin kanssa. Ulkoministeri Procopé toivoi mahdollisimman läheistä yhteistoimintaa pohjoismaiden kesken, joiden kanssa hän näki suotavana jopa jonkinlaisen liittoutumisen. Rinnalla olisi kulkenut myös *"luottamuksellinen yhteistyö Itämeren muiden pienempien valtioiden kanssa"*.¹⁹

Tässä pro gradu-tutkielmassa tutkitaan Suomen presidentin Lauri Kristian Relanderin tekemiä valtiovierailuja. Pääkysymyksenä on, miksi nämä valtiovierailut tehtiin. Valtiovierailujen tavoitteen tutkimiseen liittyy myös kysymys, voiko näiden valtiovierailujen tulkita heijastavan Suomen ulkopoliittisen suunnan hakua. Vai olivatko Relanderin

¹⁸ Diplomaatti Hjalmar Johan Fredrik Procopé (1889-1954) toimi ulkoministerinä vuosina 1924-1925 ja 1927-1931. Tässä tutkielmassa käsiteltävänä ajanjaksona hän oli lähettiläänä Varsovassa, kunnes Relander kutsui hänet ulkoministeriksi loppuvuodesta 1927.

¹⁹ Lemberg 1994, 163; Seppinen 1974, 66; Roiko-Jokela 1997, 78-79.

valtiovierailut todellakin luonteeltaan vain kohteliaisuuskäyntejä naapurimaihin kuten aikaisemmissa tutkimuksissa on esitetty?

Relander oli itsenäisen Suomen ensimmäinen presidentti, joka teki valtiovierailuja ulkomaille. Hänen kaudellaan Suomeen luotiin valtiovierailukäytäntöä. Tämän takia tutkielmassa tutkitaan, minkä tyyppisiä 1920-luvun valtiovierailut olivat. Voiko Relanderin valtiovierailuja nimittää virallisiksi vai epävirallisiksi vierailuiksi? Virallisuudeltaan valtiovierailuille on myös tunnusomaista, että niissä on mukana kummankin maan ulkoministerit sekä lähettiläät. Valtiovierailujen luonteen selvittämiseksi tutkitaan matkaseurueen lisäksi myös matkojen ohjelmat, koska useimmiten virallisen valtiovierailun ja yksityisvierailun ero näkyy seremonioissa. Virallisen valtiovierailun aikana esitetään kansallislaulut, liputetaan kummankin maan lipuilla ja juhlapäivällisillä pidetään viralliset puheet.²⁰ Valtiovierailun luonteen selvittämiseksi tutkitaan myös valtiovierailuja edeltäviä valmisteluja ja ennen kaikkea sitä, mikä oli valtioneuvoston rooli vierailujen järjestämisessä. Viralliseen valtiovierailuun tarvitaan aina valtioneuvoston suostumus.²¹

Valtiovierailut ovat eräs tapa johtaa aktiivista ulkopoliittikkaa ja ne voivat myös heijastaa ulkopoliittista päätöksentekoa²². Vierailujen voi katsoa heijastavan valtion virallista ulkopoliittikkaa, mikäli niiden takana on ollut ulkopoliitikasta päättävät tahot. Ulkopoliitikasta muodollisesti päättävät tahot ovat presidentti, hallitus ja eduskunta sekä kahden viimeksi mainitun elimen ulkoasiainvaliokuntien jäsenet. Lisäksi tähän päätöksentekojärjestelmään kuuluu päätöksiä valmisteleva ja toimeenpaneva ulkoasiainministeriön hallintokoneisto.²³

Ulkopoliittiseen päätöksentekoon ja päätöksentekijöihin vaikuttavat niin valtion sisäinen kuin ulkoinen ympäristö.²⁴ Tässä tutkielmassa keskitytään lähinnä valtion sisäisen päätöksenteon tarkasteluun, mutta pyritään myös kansainvälisen tilanteen hahmottamiseen tutkimalla, onko sillä ollut vaikutusta päätettäessä valtiovierailujen tekemisestä. Valtiovierailujen ulkopoliittisen merkityksen tutkimiseen sisältyvät myös turvallisuuspolitiikan tavoitteet. Tutkielmassa tarkastellaan turvallisuuspolitiikkaa sen suppeamassa merkityksessä. Turvallisuuspolitiikan suppea määritelmä pitää sisällään sellaisten ajatusten, pyrkimysten ja toimenpiteiden muodostaman kokonaisuuden, jonka avulla

²⁰ Jyränki 1981, 236; Sivonen 1982, 131.

²¹ Jyränki 1981, 234.

²² Joas 1991, 2.

²³ Kalela 1975, 110.

²⁴ Ks. Hakovirta 1981, 45-47. Hakovirta esittelee Richard C. Snyderin päätöksentekomallin, jonka mukaan päätöksentekijöiden päätöksentekoon ja toimenpiteisiin vaikuttavat sekä ulkoinen ympäristö että sisäinen ympäristö, jotka ovat yhteydessä toisiinsa. Ulkoinen ympäristö tarkoittaa muiden kulttuurien, yhteiskuntien, valtiokoneistojen sekä kansainvälisen fyysisen ympäristön muodostamaa kokonaisuutta. Sisäinen ympäristö puolestaan tarkoittaa kyseessä olevan valtion omaa yhteiskunnallista organisaatiota ja sen toimintaa sekä valtion sisäisiä fyysisiä tekijöitä.

valtion viranomaiset pyrkivät vahvistamaan tai säilyttämään maansa edellytyksiä selviytyä mahdollisista kansainvälisistä konflikteista.²⁵

Juhani Mylly on laatinut kaavion turvallisuuspoliittisista toimijoista Suomen valtiollisessa järjestelmässä (ks. liite 1) Hänen kaavionsa avulla voi tarkastella poliittisen toiminnan ilmentymistä ja vuorovaikutusta yhteiskunnan eri tasoilla. Tässä tutkielmassa tarkastellaan ulkopoliitiikan määräytymistä yleensä ja turvallisuuspolitiikkaa sen osatekijänä. Mylly on jaotellut yhteiskunnan eri tasoilla vaikuttavat turvallisuuspoliittiset toimijat, joista hän on erottanut kolme päätasoa:

- johtotaso
- poliittisten voimaryhmien taso
- kansalaistaso.

Johtotasoon eli ylimpään toimijatasoon kuuluvat presidentti, hallitus, eduskunta, ulkoasiainhallinto ja puolustushallinnon ylin johto. Poliittisten voimaryhmittymien tasossa esiintyy järjestöihin, hallintoelimiin ja joukkotiedotusvälineisiin organisoitunut (turvallisuuspoliittinen) mielipide ja toiminta. Kansalaistasolla puolestaan ilmenevät yksityisen kansalaisen (turvallisuuspoliittinen) mielipide. Nämä päätasot sisältävät vielä poliittisen johdon ja eliitin käsitteet, koska esimerkiksi kaikki johtotasoon kuuluvat eivät ole välttämättä mukana ulkopoliittisessa päätöksenteossa.²⁶

Tässä tutkielmassa rajoitutaan tarkastelemaan ulkopoliittista johtoa ja puolueiden ja niiden sanomalehtien vaikutusta. Turvallisuuspolitiikan määräytymiseen vaikuttavat puolustusjärjestöt ja painostusjärjestöt sekä hallintotaso jätetään tutkimuksen ulkopuolelle. Ulkopoliittiseen päätöksentekoon vaikuttavat poliittiset voimaryhmät, joita tässä tutkielmassa edustavat pääpuolueiden pää-äänenkannattajalehdet. Sanomalehdistä tutkitaan lähinnä lehtien pääkirjoitukset, joiden voidaan tulkita heijastavan puoleen mielipidettä valtiovierailuista. Lehtien avulla tutkitaan myös, kuinka valtiovierailut vastaanotettiin julkisuudessa.

1.3. Lähteet

Lähteenä presidenttien ulkomaanmatkojen tutkimisessa on käytetty Ulkoasiainministeriön arkiston kokoelmaa 3 H, "Suomen presidenttien valtiovierailut vuoteen 1950". Ulkoministeriön arkistointi-systeemin mukaisesti siihen on koottu kaikki materiaali, mikä liittyy valtiovierailuihin. Se sisältää muun muassa Suomen lähettiläiden ja ulkoministeriön toisilleen lähettämiä sähkeitä ja kirjelmiä vierailujen suunnittelusta ja valmistelusta. Lisäksi kokoelmaan on koottu lähettiläiden raportit, joissa arvioidaan vierailujen onnistumista ja kuvaillaan sanomalehtien kirjoittelua matkoista.

²⁵ Mylly - Soikkanen, 1986, 63-66.

²⁶ Mylly (a) 1989, 56-59. Vrt. Mylly 1978, 17-19, jossa Mylly on käyttänyt poliittisten voimaryhmien tason sijaan nimikettä järjestö- ja joukkotiedotustaso, muuten kaavion sisältö on sama.

Kokoelma 3 H on valitettavan suppea. Se ei esimerkiksi sisällä tietoja siitä, onko vierailujen aikana käyty virallisuontoisia neuvotteluja. Myös vierailujen ohjelmat puuttuvat kaikilta muilta matkoilta paitsi Viron matkalta. Näiden kysymysten selvittämisessä lähdemateriaalina on käytetty ulkoministeriön arkistossa olevia ulkomaanlähettäneiden laatimia lähetystöraportteja. Vierailuohjelmien selvittämisessä sanomalehdet ovat olleet ensisijaisena lähteenä. Vierailuohjelmien tarkkojen aikataulujen kartoittaminen sanomalehtien avulla ei ole mahdollista, mutta tutkielman tutkimusongelman kannalta sillä ei ole oleellista merkitystä.

Valtiovierailuista ei löydy mitään mainintaa valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunnan salaisista pöytäkirjoista eikä eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan pöytäkirjoista. Myöskään Kansallisarkistossa säilytettävässä Tasavallan presidentin kanslian kokoelmissa ei ole lähdemateriaalia valtiovierailuista.

Tämän tutkielman kannalta yksityisarkistoista merkittävin on Suomen ulkoasiainministerinä vuosina 1925-1926 toimineen E. N. Setälän asiakirjakokoelma. Se sisältää muun muassa sellaisia valtiovierailuja käsitteleviä raportteja ja promemorioita, jotka puuttuvat ulkoasiainministeriön arkistosta. Muut yksityiskokoelmat ovat tämän tutkielman kannalta mielenkiintoisia lähinnä niiden yksityiskirjeiden vuoksi, joissa käsitellään presidentin ulkomaanvierailuja. Tällainen on esimerkiksi Helsingin yliopiston kirjastoon sijoitettu Werner Söderhjelman kirjekokoelma.

Tutkielmassa on alkuperäislähteen kaltaisesti käytetty Eino Jutikkalan vuonna 1967 julkaisemaa teosta "Presidentin päiväkirja I, Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1925-1927".

Relanderilla oli tapana heti tapaamisten jälkeen kirjoittaa kirjoituskoneellaan muistiinpanot käydyistä keskusteluista. Nämä tuoreeltaan merkityt muistiinpanot - kuten Jutikkala toteaa - *"antavat autenttisia tietoja poliittisen sisärenkaan toiminnasta ja Tasavallan presidentin vallankäytöstä"*. Koska merkinnät on tehty heti tapaamisten jälkeen, muistivirheiden mahdollisuus on pieni. Näin ollen päiväkirjan lähdearvon voi sanoa olevan suuri.²⁷

Toisaalta julkaistu päiväkirja on Jutikkalan muokkaama lyhennelmä, jonka ensimmäinen osa noudattelee Relanderin itsensä kirjoittamia muistelmia, joten siinä esitetyt asiat voivat heijastaa ennemminkin Relanderin näkemyksiä 1940-luvun lopulta. Relander on avoimesti tunnustanut kesken jääneen muistelmateoksensa alussa esiintyvänsä *"oman asiani ajajana"*. Hän on pyrkinyt tavallaan itsepuolustukseen itseensä kohdistuneiden syytösten ja arvostelujen osalta, joita *"poliittiset ja henkilökohtaiset vastustajani ovat*

²⁷ Relander 1967, 6. Julkaisijan [Jutikkalan] huomautukset.

*minuun tasavallan presidenttinä kohdistaneet*²⁸. Eino Jutikkala on ilmoittanut Presidentin päiväkirja I:ssä olevien sivujen 11-14 olevan osittain muistelmista ja osittain päiväkirjasta. Sivut 14-54 sekä 74-78 ovat kokonaan muistelmista.²⁹ Kun tässä tutkielmassa käytetään sivuja, jotka ovat suoraan muistelmista, merkitään noottiin Relanderin muistelmat ja käytetyt sivut julkaistusta päiväkirjasta. Viitatessa muihin Jutikkalan julkaisemiin sivuihin noottiin merkitään Presidentin päiväkirja I ja kyseessä olevat sivut.

Tutkielman kannalta Relanderin päiväkirjan arvoa laskee se seikka, että kirjasta on jätetty pois kesäkuukaudet vuosilta 1926 ja 1927, joten vain hänen Viron matkaltaan olevat päiväkirjamuistiinpanot ovat nähtävissä. Valtiovierailusta Latviaan on ilmeisesti Jutikkalan muokkaamat merkinnät, jotka hän on sijoittanut syyskuun alkuun vuonna 1926, vaikka matka tapahtui jo kesäkuussa.

Tutkielman alkuperäislähteinä käytetään myös seuraavia sanomalehtiä: Helsinginsanomat (HS), Hufvudstadsbladet (Hbl), Ilkka, Maakansa (Maak.), Suomen Sosialidemokraatti (SS), Työväenjärjestöjen Tiedonantaja (TT) ja Uusi Suomi (US). Nämä lehdet on valittu sen perusteella, että ne ovat olleet tutkittavana ajanjaksona maamme pääpuolueiden keskeisimpiä äänenkannattajia ja osa niistä on myös puolueidensa pää-äänenkannattajia. Siten niiden voi olettaa heijastaneen puolueen näkemyksiä tutkittavana olevasta aiheesta.

Oikeistopuolueiden sanomalehtiä edustavat Uusi Suomi ja Hufvudstadsbladet. Uuden Suomen valinta yhdeksi tutkimuskohteena olevaksi lehdeksi perustuu sen asemaan eräänä kokoomuksen keskeisimmistä lehdistä. Uusi Suomi perustettiin samassa yhteydessä kuin kokoomuspuoluekin, mutta aluksi lehdellä ja puolueella ei ollut muodollisia siteitä. Lehti toimi kuitenkin puolueen pää-äänenkannattajana sen taustajoukkojen ja alkuperäisen tarkoituksensa ansiosta.³⁰

Helsingissä ilmestynyt Hufvudstadsbladet oli ruotsinkielisen vähemmistön merkittävin sanomalehti. Ruotsalaisella kansanpuolueella ei ollut pää-äänenkannattajalehteä vaan siteet puolueen ja ruotsinkielisen lehdistön välillä olivat täysin henkilöihin liittyviä. Lehdet kommentoivat yhteiskunnallisia ja poliittisia tapahtumia kukin omista lähtökohdistaan käsin.³¹ Hufvudstadsbladet oli kaupallinen lehti, joka pyrki välttämään vahvaa poliittista kommentointia saadakseen mahdollisimman laajan tilaajakunnan. Epäpoliittisesta pyrkimyksestään huolimatta lehti pysyi käytännössä lähellä ruotsalaista kansanpuoluetta.

²⁸ Relander 1967, 6.

²⁹ Presidentin päiväkirja II, julkaisijan esipuhe.

³⁰ Salokangas 1987, 281.

³¹ Salokangas 1987, 312,314.

Olihan lehden omistaja ja pitkäaikainen päätoimittaja Amos Anderson ruotsalaisen kansanpuolueen jäsen.³²

Keskustaan kuuluneiden puolueiden sanomalehtiä edustavat tässä tutkielmassa Helsingin Sanomat, Ilkka ja Maakansa. Helsingin Sanomat oli 1920-luvulla vielä selkeästi edistyspuolueen äänenkannattaja.³³ Ilkka ja Maakansa edustavat puolestaan maalaisliiton äänenkannattajia. Ilkan perustajan ja pitkäaikaisen päätoimittajan Santeri Alkion arvovallan turvin Ilkasta tuli puolueen epävirallinen päälehti. Alkio itse ilmaisi lehden olevan poliittinen "*puolueen taisteluase*". Poliittinen puoli myös pidettiin lehdessä hyvin esillä.³⁴ Ilkka on kuitenkin nähtävä enemmänkin Santeri Alkion näkemysten äänitorvena kuin puhtaasti valtakunnallisen puolueen arvojen esittäjänä. Tämän vuoksi ei voi vetää yhtäläisyysmerkkejä lehden ja puolueen näkökantojen välille, mitään puolue-elinten valtuutusta lehdellä ei ollut.³⁵

Koska maalaisliitolla ei ollut varsinaista pää-äänenkannattajaa ja koska sen lehdet ylipäättänsä edustivat useimmiten levikkialueensa näkökulmaa, on tutkimukseen otettu toinenkin maalaisliiton lehti Maakansa. Viipurissa ilmestynyt Maakansa oli karjalaisen pienviljelijäväestön äänenkannattaja. Vaikka Ilkka olikin Maakansaa arvovaltaisempi lehti maalaisliiton piirissä, niin Maakansa oli merkittävä lehti levikkialueellaan.³⁶

Puoluekentän vasenta laitaa edustavat sanomalehdet Suomen Sosialidemokraatti ja Työväenjärjestöjen Tiedonantaja. Suomen Sosiaalidemokraatti edusti sosialidemokraattisen puolueen näkemyksiä. Se oli puhdas puoluelehti, jolla oli tiiviit yhteydet puolueeseen. Puoluesidonnaisuus oli niin tiivistä, että lehden poliittisen linjan voi katsoa periaatteessa olevan yhtä puoluetoimikunnan näkemysten kanssa.³⁷

Työväenjärjestöjen Tiedonantaja edusti äärivasemmistoa. Kommunistisen puolueen puolueaktiivit perustivat lehden vuonna 1923. Lehteä luonnehdittiin puolueettomaksi työväenleheksi, mutta todellisuudessa se oli tarkoitettu vasemmistoradikaalien pääleheksi.³⁸

³² Suomen lehdistön historia 5, 46.

³³ Salokangas 1987, 261,262,267.

³⁴ Suomen lehdistön historia 5, 173.

³⁵ Mylly 1978, 46; Mylly 1989, 99-101.

³⁶ Suomen lehdistön historia 7, 52.

³⁷ Salokangas 1987, 234.

³⁸ Salokangas 1987, 214-215; Suomen lehdistön historia 7, 165.

2. VALTIOVIERAILUJEN ROOLI ULKOPOLITIIKAN HOIDOSSA 1920-LUVULLA

2.1. "Luottamuksellista vuorovaikutusta"

Helmikuussa vuonna 1925 Suomen uudeksi presidentiksi valittiin 'musta hevonen', maalaisliittolainen Viipurinläänin maaherra Lauri Kristian Relander. Hän oli ihmisenä huomattavasti sosiaalisempi, avoimempi ja ulospäin suuntautuneempi sekä helpommin lähestyttävä kuin jäyhäksi ja majesteetilliseksi mielletty, edustamista kartteleva edeltäjänsä presidentti K. J. Ståhlberg³⁹. Kokoomuksen presidenttiehdokkaana ollut Helsingin yliopiston rehtori Hugo Suolahti arvioi vaalin ratkenneenkin juuri luonnekysymykseen. Hänen mielestään ruotsalaiset tahtoivat mieluummin Relanderin kuin hänet, koska Relander oli *"kiltti mies ja heidän ystävänsä"* sekä ihminen, joka *"esiintyy sulavasti, täydellisesti herrasmiehen tavoin hilpeänä ja iloisena"*. Suolahden mukaan Relanderin kielipoliittisesti maltillinen asenne vaikutti myös ruotsalaisten kannatuksen saantiin.⁴⁰

Relander oli hyvin toiminnanhaluinen ja halusi olla mukana vaikuttamassa poliittisessa päätöksenteossa muun muassa kutsumalla poliitikkoja luokseen keskustelemaan asioista. Hänen toimintansa pontimena saattoi olla ns. keskustalainen kutsumustehtävä eli kansakunnan eheyttäminen kansalaissodan jäljiltä.⁴¹ Tähän presidentti Relander viittasi virkaanastujaispuheessaankin sanoessaan: *"Käsitykseni on, että se, mitä Suomen kansa tällä hetkellä ennen kaikkea kaipaa, on läheistä asiallisuuteen pohjautuvaa ymmärtämystä eri yhteiskuntaluokkien, eri kieliryhmien ja eri puolueitten kesken"*.⁴² Täältä pohjalta onkin nähtävä niin hänen lukuisat maakuntavierailunsa kuin osittain myös hänen ulkomaanvierailunsaakin.

Relanderin presidenttikausi ajoittui aikakauteen, jolloin Suomen sisäpolitiikka oli käymistilassa. Varsinaisen puoluejakauman lisäksi vaikutusvaltaa oli myös sellaisilla voimakkailla ryhmillä kuten suojeluskuntajärjestöllä ja armeijalla. Tämä vaikeutti hänen pyrkimystään toimia eheyttävänä johtajana eri leirien välisissä ristiriidoissa. Relanderin poliittinen kokemattomuus sekä herkkä luonne tulee ehkä selkeimmin esille siinä, ettei hän kestänyt jatkuvia poliittisia selkääniskuja ja hänen ajatustensa ja tarkoitustensa väärinselittelyä.

³⁹ Lakitieteen tohtori Kaarlo Juho Ståhlberg (1865-1952). Hän toimi mm. Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden professorina vuosina 1908-1918 sekä korkeimman hallinto-oikeuden presidenttinä vuosina 1918-1919. Hän oli puheenjohtaja perustuslakikomiteassa, joka valmisti Suomelle uuden hallitusmuodon. Hän oli Suomen ensimmäinen presidentti vuosina 1919-1925.

⁴⁰ Suolahden kirje Werner Söderhjelmille 3.3.1925. Werner Söderhjelmien kokoelma, kansio 19, HYK; Mylly 1978, 76.

⁴¹ Paavolainen 1984, 70.

⁴² Valtiopäivät 1925 Pöytäkirjat I, 315.

Hän tulkitsi erilaiset arvostelut hyökkäyksiksi häntä itseään vastaan, eikä osannut asettua asioiden ulkopuolelle ja arvioida niitä laajemmasta, lähinnä puoluepoliittisesta näkökulmasta. Hän tunsi arvostelujen kohdistuvan persoonallisesti häneen, ei esimerkiksi hänen edustamaansa puoluetta vastaan.⁴³

Seurallisen luonteensa ja hyvän kielitaitonsa ansiosta Relander ei aristellut ulkomaanvierailuja. Hänellä ei ollut ulkopoliittista asiantuntemusta sen enempää kuin oli ollut edeltäjilläänkään, mutta hän ei antanut sen estää valtiovierailujen tekemistä. Hän olikin aktiivisempi ulkopoliitiikan hoidossa kuin edeltäjänsä. Relanderilla oli vahva usko omiin kykyihinsä solmia henkilökohtaisten tapaamisten avulla sellaisia suhteita, joista oli hyötyä Suomelle. Siksi hän osallistui aktiivisesti ulkopoliitiikan hoitoon tekemällä valtiovierailut Viroon 21.-24.5.1925, Ruotsiin 19.-21.6.1925, Latviaan 21.-23.1926, Tanskaan ja Norjaan 4.-9.10.1926 (Katso liite 2).⁴⁴ Relanderin luottomies ulkopoliitiikan hoidossa oli hänen henkilökohtainen ystävänsä Hjalmar Procopé, jonka Relander kutsui Varsovan lähettilään paikalta ulkoministeriksi vuonna 1927.⁴⁵

Procopén ulkopoliittisen ajattelun vaikutus on nähtävissä Relanderin ulkopoliitiikan määrittelyssä. Relanderin valtiovierailujen on tulkittu heijastavan hänen ulkopoliittista ajatteluaan, jonka keskeisenä ideana oli pyrkimys luoda yhteistoimintaa Itämeren valtioiden kesken Venäjän uhkaa vastaan. Hän nimitti tätä suunnitelmaansa hevosenkenkäpolitiikaksi. Siinä Helsinki sijaitsi kengän kärjessä eli tavallaan keskeisessä välittäjän asemassa Skandinavian ja Baltian maiden välillä. Skandinavian maat eivät kuitenkaan olleet kovin innostuneita tämän mallin heille asettamasta roolista Baltian maiden koskemattomuuden turvaajina. Relander puolestaan uskoi Skandinavian maiden asenteiden muuttuvan ajan myötä jopa niin paljon, että niiden ja Baltian maiden sekä Suomen kesken solmittaisiin yhteistyösopimus. Tämän ilman virallista liittoutumista muodostettavan rintaman hän luotti syntyvän luottamuksellisen vuorovaikutuksen kautta.⁴⁶

Relanderin mielestä valtiovierailut olivat luottamuksellisen vuorovaikutuksen ilmauksia ja keinoja päästä luottamuksellisiin suhteisiin. Valtiovierailut olivat hänestä tapa osoittaa Suomen haluavan luoda hyvät suhteet naapurivaltioihinsa ja samalla korostaa Suomen *"fasa-arvoista asemaa itsenäisten valtioiden keskuudessa Pohjolassa"*. Tämän takia hän - kuten hän päiväkirjassaan toteaa - *"johdonmukaisesti ja tarmokkaasti"* kannatti ulkomaanvierailujen suorittamista.⁴⁷

⁴³ Relanderin muistelmat, 74-75; Virkkunen 1979, 5; Pietiäinen 1992, 150-151; Paavolainen 1984, 70.

⁴⁴ Lehti 1999, 470; Valtiovierailujen lisäksi yksityisvierailu Ruotsin kuningatar Viktorian hautajaisiin 10-13.4.1930. 3 H, UM.

⁴⁵ Nousiainen 1985, 107.

⁴⁶ Presidentin päiväkirja I, 81,104,136,230-231; Jyränki 1981, 221-222.

⁴⁷ Presidentin päiväkirja I, 59.

2.2. Ståhlbergin kielteinen asenne

Suomen ensimmäinen presidentti K. J. Ståhlberg ei pitänyt valtionpäämiesten välisiä valtiovierailuja tarpeellisina Suomen ulkomaisia suhteita hoidettaessa. Hän kieltäytyi tekemästä valtiovierailuja, vaikka useat tahot yrittivät taivutella häntä matkustamaan. Koska Ståhlberg ei juurikaan selitellyt kieltäytymistään, todellisia syitä jouduttiin usein vain arvailemaan.⁴⁸ Valtiovarainministeri Risto Ryti piti keskeisimpänä esteenä valtiovierailujen toteutumiseksi *"presidentens kända personliga obeträgenhet mot allt, som hade med ceremonier att göra"*.⁴⁹ Edustaminen oli Ståhlbergille yleensä raskas velvollisuus, joka sai hänet vaivaantuneeksi⁵⁰. Hän ei arvostanut ulkoisia seikkoja ja sellaista näyttävyyttä, jota vierailuseremoniat pitivät sisällään. Tämän vuoksi hän ei tahtonut ottaa vastaan Ruotsin kuninkaan valtiovierailuakaan. Hän näyttää epäilleen, ettei vastaanotto olisi tarpeeksi juhlava ruotsalaisten makuun, mikä vain lisäisi entisestään ruotsalaisten ylimielistä asennetta suomalaisia kohtaan.⁵¹

Syynä Ståhlbergin jyrkkään kieltäytymiseen vierailulla Ruotsissa oli kiista Ahvenanmaasta, joka oli tulehduttanut maiden välit. Ståhlbergin kaunaan ruotsalaisia kohtaan vaikutti ennen kaikkea se, että Ruotsin kuningas Kustaa V oli henkilökohtaisesti pyrkinyt vaikuttamaan Ruotsille myönteisen ratkaisuun syntymiseen.⁵² Ståhlberg ei halunnut vierailullaan osoittaa, että suomalaiset olisivat unohtaneet Ahvenanmaan-kysymyksen. Lisäksi Ruotsin hallituksen asenne Suomea kohtaan oli ollut presidentin mielestä niin loukkaava, ettei hän halunnut tehdä vierailua Ruotsiin.⁵³ Presidentti on ilmeisesti pelännyt, että vierailu tulkittaisiin Ruotsissa jonkinlaiseksi nöyristelyksi. Hänellä oli vahvat epäluulot, että Ruotsin poliittisessa johdossa oli henkilöitä, jotka eivät pitäneet Suomea tasavertaisena valtiona Ruotsin kanssa, vaan halusivat pitää Suomea pikemminkin *"jonkinlaisena Ruotsin juoksupoikana"*.⁵⁴

Ståhlbergin kieltäytymiseen valtiovierailuista on osaltaan vaikuttanut myös se, että ulkopoliittikan ala oli hänelle vierasta. Hän oli hyvin kokenut sisäpolitiikan ja hallinnon alalla, mutta ulkopoliittikka ja diplomatia olivat aloja, joista hänellä ei ollut juurikaan kokemus-

⁴⁸ Virkkunen 1954, 136.

⁴⁹ Elmquist Höjerille 2.11.1922. Utrikesdepartementets arkiv, HP 1, Vol. 79, AF V (1920 dossiersystem), RA. Kirjeen kopio dosentti Vesa Vareksen hallussa. Tutkielman tekijällä ei ole ollut tilaisuutta perehtyä kyseiseen arkistoon tarkemmin.

⁵⁰ Nousiainen 1985, 81; Pietiäinen 1992, 62; Ståhlberg 1985, 129.

⁵¹ Ståhlbergin kirje Söderhjelmille 4.11.1921. Werner Söderhjelmmin kokoelma, kansio 19, HYK.

⁵² Blomstedt 1969, 416. Vrt. Paasivirta 1968, 112; Polvinen 1992, 99; Kallenautio 1985, 94.

⁵³ Enckell 1956, 324; Kalela 1971, 106.

⁵⁴ Ståhlbergin kirje Söderhjelmille 4.11.1921. Werner Söderhjelmmin kokoelma, kansio 19, HYK; Söderhjelm 1960, 218; Paasivirta 1984, 271; Virkkunen 1978, 100-103.

ta. Hänen ulkomaisten tuntemuksensa rajoittui oman alansa, juridiikan, kautta saatuihin kokemuksiin.⁵⁵ Ståhlberg pyrki toteuttaa ulkopoliittikkakin johdonmukaisesti ja tarkasti parlamentarismien periaatetta⁵⁶, mikä osaltaan on voinut vaikuttaa siihen, että hän on jättänyt ulkomaanvierailujen tekemisen ulkoministereille.

Ståhlberg oli pidättyväinen ulkopoliittikkaa koskevissa asioissa pyrkien vaikuttamaan ulkopoliittikan sisältöön pääasiassa ulkoministerin valinnan välityksellä. Ståhlbergin ystävä ja luottomies Rudolf Holsti⁵⁷ oli ulkopoliittikan todellinen muotoilija ja toteuttaja toimiessaan ulkoministerinä vuosina 1919-1922. Presidentti Ståhlberg toimi lähinnä taustalta käsin ylivalvojan ominaisuudessa.⁵⁸

2.3. "Monikäyttöinen ulkopoliittikan välikappale"

1920-luvulla valtionpäämiesten tekemille valtiovierailuille annettiin suuri ulkopoliittinen merkitys varsinkin, jos vierailulla oli mukana ulkoasiainministeri, koska silloin matka sai virallisen valtiovierailun luonteen. Valtionpäämiesten tekemät valtiovierailut, tai vain ulkoministerien yksistään suorittamat vierailut, herättivät runsaasti kansainvälistä spekulointia niiden mahdollisista poliittisista päämääristä. Sanomalehdet, eri valtioiden diplomaatit ja ulkopoliittikasta vastaavat poliitikot tulkitsivat tällaiset korkeantason valtiovierailut usein merkiksi pyrkimyksestä lähentyä poliittisella tasolla vierailun kohdemaan kanssa. Yleensä poliittisen tason lähentyminen tulkittiin turvallisuuspoliittiseksi suuntautumiseksi.⁵⁹ Esimerkiksi Suomen presidentin ja Ruotsin kuninkaan vierailut toistensa luona herättivät saksalaisessa lehdistössä ja englantilaisissa epäilyksiä, että *"Suomi aikoo kokonaan kääntää selkänsä"* yhteistyölle Puolan ja reuna-valtioiden kanssa. Tämän johdosta Suomen ulkoministeri K. G. Idman⁶⁰ joutui

⁵⁵ Nousiainen 1985, 81-83; Paasivirta 1968, 109-112.

⁵⁶ Paasivirta 1968, 110.

⁵⁷ Sosiologian tohtori Eino Rudolf Woldemar Holsti (1881-1945), toimi HS:n Lontoon kirjeenvaihtajana vuosina 1909-1911 ja toimittajana vuosina 1911-1917. Suomen diplomaattisena edustajana hän oli Lontoossa vuosina 1918-1919 ja Edistyspuolueen kansanedustajana vuosina 1922-1923. Ulkoministerinä hän toimi vuosina 1919-1922 ja 1936-1938. Tutkittavana ajanjaksona hän toimi Tallinnan lähettiläänä, eli vuosina 1923-1926 ja samalla Riian lähettiläänä vuosina 1923-1925.

⁵⁸ Holsti 1963, 63-64; Ilvessalo 1959, 157-158; Jyränki 1981, 221; Nousiainen 1985, 81.

⁵⁹ Ks. esim. Thesleffin kirje ulkoasiainministeri Holstille 7.1.1920. 3 H, UM; Holstin raportti no 29 Idmanille 10.6.1925. 5 C 12, UM; Holstin raportti no 45 Idmanille 31.8.1925. 5 C 12, UM; Idmanin kirje pääministeri Tulenheimolle 7.9.1925. K. G. Idmanin kokoelma, kirjekonseptit II, KA; Orasmaan raportti no 24 Setälälle 1.6.1926. 5 C 12, UM.

⁶⁰ Lakitieteen tohtori Karl Gustaf Idman (1885-1961) toimi lähettiläänä Kööpenhaminassa vuosina 1919-1922 ja Budapestissä vuodesta 1922 vuoteen 1925, jolloin hänet valittiin ulkoministeriksi Tulenheimon hallitukseen 31.3.-31.12.1925. Hän palasi lähettilääksi Kööpenhaminaan, mistä hänet siirrettiin lähettilääksi Riikaan 1927 ja Varsovaan 1928, missä hän toimi vuoteen 1938 saakka. Idman oli Kokoomuspuolueen jäsen.

selittämään Iso-Britannian ministeri Chamberlainille Suomen ulkopoliittista suuntautumista.⁶¹

Vieraiden valtioiden lähettäjä seurasi tarkoin valtiovierailujen kulkua. Lisäksi heidät esiteltiin vierailulla olevalle valtionpäämiehelle. He saattoivat jopa käydä poliittisia neuvotteluja vierailevan valtionpäämiehen kanssa.⁶² Diplomaatit arvioivat valtiovierailujen merkitystä ja raportoivat niistä kotimaihinsa. Näin toimivat myös Suomen lähettäjä toimipisteissään.⁶³ Diplomaatit eivät tyytyneet valtiovierailuista annettuihin virallisiin tiedonantoihin, vaan arvailivat vilkkaasti matkojen todellisia merkityksiä. Esimerkiksi Viron ulkoministeri Pustan vieraillessa toukokuussa 1925 Lontoossa, Pariisissa, Brysselissä ja Berliinissä, matkan viralliseksi aiheeksi ilmoitettiin taloudelliset syyt. Diplomaattipiirit suhtautuivat tähän syyhyn epäillen, koska Pustan ei katsottu olleen mikään talouden asiantuntija. Matkalla uskottiin enemmänkin pyrittävän vahvistamaan Viron ulkopoliittista asemaa lujittamalla suhteita Englantiin. Viro halusi kumota englantilaisten arvostelut, joiden mukaan Viron moitittiin suuntautuvan vain balttilais-ranskalaiseen yhteistyöhön.⁶⁴

Valtiovierailut olivat siis diplomaattisesti arkoja tapahtumia. Naapurimaiden ei haluttu käsittävän valtiovierailun heijastavan mitään erityistä ulkopoliittista suuntautumista vierailtavaan maahan päin. Tämä on osaltaan vaikuttanut siihen, että vierailuja on korostetusti kutsuttu ystävyysmatkoiksi tai kohteliaisuuskäynniksi. On myös muistettava, että tämän vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä valtionpäämiesten valtiovierailut toistensa luona olivat suhteellisen harvinaisia. Ne herättivät jo pelkästään tämän takia suurta huomiota ja kiinnostusta, ja siten myös arvailuja vierailujen 'todellisista' merkityksistä.

Valtiovierailut olivat myös vuosisadan alkupuolella *"monikäyttöisinä ulkopoliitiikan välikappaleina"*, kuten Max Jakobson on luonnehtinut. Hän on todennut, että *"valtionpäämiehen virallinen vierailu toiseen maahan on diplomatian käytettävissä olevista keinoista paitsi arvokkain ja vaikuttavin myös korein [...] Valtiovierailu on [...] monikäyttöinen ulkopoliitiikan välikappale. Se voi olla pelinavaus - tai viimeinen valtti. Tarkoituksena on toisinaan saavutetun sopimuksen juhlistaminen, toisinaan uusien neuvottelujen aikaansaaminen. Mutta jokainen tällainen vierailu on myös usein ja ensisijaisesti itsetarkoitus. Kutsun lähettäminen toisen valtion ja hallituksen päämiehelle*

⁶¹ Idmanin kirje Genevestä pääministeri Tulenheimolle 7.9.1925. K. G. Idmanin kokoelma, kirjekonseptit II, KA.

⁶² Diplomaattikunnan esittelyt ks. liitteet 2-6. Valtionhoitaja Mannerheim neuvotteli Tukholman vierailunsa aikana Iso-Britannian Tukholman-asiainhoitajan sekä Ranskan lähettäjänsä kanssa. Jägerskiöld 1969, 95-99; Enckell 1959, 13-18.

⁶³ Esim. Sylvanderin raportti no 114 Setälälle 29.6.1926. E. N. Setälän asiakirjakokoelma, Suomen Riian lähetystön raporteja, kansio 13, KA; Söderhjelmien raportti no 9 Idmanille 4.7.1925. 5 C 2, UM.

⁶⁴ Orasmaan raportti no 34 Idmanille 23.7.1925. E. N. Setälän asiakirjakokoelma, UM:n asiakirjoja vuodelta 1926, kansio 17, KA.

*samoin kuin sen hyväksyminen ovat jo sinänsä merkityksellisiä eleitä - ja kun on kysymys ulkopoliitikasta, eleet ovat tavallisesti tekojen veroisia.*⁶⁵

Esimerkiksi Suomen Norjan lähettilään Rolf Thesleffin⁶⁶ perustelut valtiovierailun tarpeellisuudesta kuvaavat, miten valtiovierailun avulla on uskottu saavutettavan useita eri tavoitteita. Thesleff yritti useaan kertaan saada presidentti Ståhlbergin valtiovierailulle Norjaan. Hän perusteli matkan tarpeellisuutta sillä, että sen avulla maiden suhteet paranisivat ja väärinkäsitykset poistuisivat. Hän näki matkalla myös talouspoliittista merkitystä siinä mielessä, että se olisi saattanut auttaa vireillä olleiden valtionlainojen myöntämistä Suomelle. Vierailun ulkopoliittista merkitystä hän korosti sillä, että se olisi todiste siitä, ettei Suomi ollut eristäytymässä muista pohjoismaista, vaikka se järjestikin Helsingissä reunavaltioiden konferenssin. Lisäksi vierailu tekisi Suomea tunnetuksi Norjassa, millä olisi ulkopoliittista merkitystä, kun suhteet Ruotsiin olivat heikentyneet Ahvenanmaan-kiistan takia. Lisäksi hän uskoi vierailun vahvistavan Ståhlbergin sisäpoliittista asemaa.⁶⁷

Valtiovierailua ulkopoliitiikan monipuolisena työvälineenä kuvaavat myös Ruotsin Helsingin lähettiläs Henning Elmquistin ja Suomen Tukholman lähettiläs Werner Söderhjelm⁶⁸ näkemykset vierailun avulla saavutettavasta hyödystä. Lähettiläät olivat vakuuttuneita, että presidentin ja kuninkaan vierailut toistensa luona auttaisivat yhteisymmärryksen löytämisessä ja väärinkäsitysten poistamisessa. Samalla maat lähenyisivät keskenään. Myös yleisen mielipiteen uskottiin muuttuvan suotuisammaksi maiden olojen tuntemuksen parantumisen kautta, kun valtiovierailujen aikana sanomalehdissä esiteltiin tietoja vierailulla olevasta maasta.⁶⁹ Lähettiläiden taustamotiivina valtiovierailujen järjestämiselle oli heidän kannattamansa Suomen ja Ruotsin sotilaallisen yhteistyön aikaansaaminen. He tavoittelivat puolustusyhteistyötä koskevien neuvottelujen aloittamista sotilasjohdon "*ammattimiesten*" välillä.⁷⁰

Ruotsin vierailua toivottiin myös Suomen valtioneuvostossa. Kyösti Kallion ensimmäisen hallituksen (14.11.1922-18.1.1924) ohjelmassa korostettiin suhteiden kehittämistä Skandinavian maihin. Valtiovierailulla arveltiin voitavan parantaa suhteita Ruotsiin, jotka olivat tulehtuneet Ahvenanmaan kiistan takia. Lisäksi matkan uskottiin selventävän eräitä Ruot-

⁶⁵ Jakobson 1962, 179-180; Jyränki 1981, 232.

⁶⁶ Rolf Thesleff (1878-1938), väitteli tohtoriksi vuonna 1907 aiheenaan "*Studier i aktiv sparbankspolitik*". Hän toimi lähettiläänä Osllossa vuosina 1919-1925 ja 1930-1933, Roomassa vuosina 1925-1930 ja Kööpenhaminassa 1934-1938.

⁶⁷ Thesleffin kirje Kailalle 31.10.1919. 3 H, UM; Thesleffin kirje Holstille 9.12.1919. 3 H, UM; Thesleffin kirje Holstille 10.5.1922. 3 H, UM.

⁶⁸ Kielen- ja kirjallisuuden tutkija Jarl Werner Söderhjelm (1859-1931) oli toiminut Helsingin yliopistossa roomaanisen filologian, germaanisen filologian sekä kotimaisen ja yleisen kirjallisuuden historian professorin viroissa eri vuosina ajanjaksona 1894-1919. Hän oli Suomen lähettiläs Tukholmassa vuosina 1919-1928.

⁶⁹ Enckell 1956, 329.

⁷⁰ Turtola 1984, 39.

sia huolestuttavia kysymyksiä, kuten suomenruotsalaisten asemaa ja kielikysymystä. Lähentymisen tarpeellisuuden taustalla olivat lähinnä puolustuspoliittiset syyt⁷¹.

Vierailukutsun lähettäminen valtionpäämiehelle oli jo sellaisenaan merkityksellinen ele. Tätä todistaa se reaktio, mikä seurasi presidentti Ståhlbergin kieltäytyttyä noudattamasta Ruotsin kuninkaan vierailukutsua. Suomen valtioneuvosto kannatti vierailun suorittamista, mutta ei onnistunut taivuttamaan presidenttiä vierailulle. Vierailukutsun hylkääminen heikensi maiden Ahvenanmaan kiistan takia entuudestaan huonoja välejä ja vaikeutti maiden välien lähentymistä. Ruotsissa kieltäytymistä vierailukutsusta pidettiin loukkaavana tekona.⁷²

Valtiovierailujen suorittaminen vaati diplomaattisten taitojen lisäksi kansainvälisten etikettien tuntemista. Kun valtioneuvosto ei saanut Ståhlbergiä suostumaan vierailun tekoon Ruotsiin, se ehdotti, että Ruotsin kuningas vierailisi ensin Suomessa. Ruotsalaiset pitivät kuitenkin tiukasti kiinni kansainvälisestä etiketistä, jonka mukaan Suomen presidentin nuorempana valtionpäämiehenä tuli suorittaa ensin vierailu Ruotsin kauemmin virassa olleen valtionpäämiehen luokse. Lisäksi Ruotsissa katsottiin, ettei muunkaan tasoisia vierailuja voitu suorittaa ennen kuin presidentti ja kuningas olivat vierailleet toistensa luona.⁷³ Suomalaisten yritys vedota siihen, etteivät ruotsalaiset olleet vastanneet Mannerheimin vierailuun Tukholmassa torjuttiin täysin. Ruotsin Utrikesdepartementin poliittisen osaston päällikkö Thorvald Höjer totesi, että "*... det icke kan gå för sig, utan att presidenten såsom den förste presidenten och ny statschef måste komma först till Stockholm*".⁷⁴

⁷¹ Elmquist Höjerille 27.11.1922. Utrikesdepartementets arkiv, HP 1, Vol. 79, AF V (1920 dossiersystem), RA; Kallenautio 1985, 91-92; Jääskeläinen 1977, 351.

⁷² Söderhjelmin raportti no 10 J. H. Vennolalle 28.6.1923. 5 C 2, UM; Polvinen 1992, 99.

⁷³ Söderhjelmin raportti no 10 J. H. Vennolalle 28.6.1923. 5 C 2, UM.

⁷⁴ Elmquistin Höjerille 27.11.1922. Utrikesdepartementets arkiv, HP 1, Vol. 79, AF V (1920 dossiersystem) RA. Alleviivaus kirjeessä.

3. "VIRON MATKA ON VÄLTTÄMÄTÖN VASTAVIERAILU"

3.1. Sukulaiskansojen "kohtalonyhteys"

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Eurooppaan syntyi uusia tasavaltoja kuten Suomi, Viro, Latvia, Liettua ja Puola. Kaikkia niitä yhdisti sama turvallisuuspoliittinen ongelma eli entinen emämaa Venäjä. Suhtautuminen uuteen yhteiskuntajärjestelmään siirtyneeseen naapurimaahan säilyi epäluuloisena koko maailmansotien välisen ajan maan harjoittaman avoimen maailmanvalloitus-propagandan takia. Suomen valtiollista tilannetta tosin selkeytti vuonna 1920 solmittu Tarton rauha, joka loi perustan diplomaattisille suhteille Venäjän kanssa. Lisäksi Suomi ja Neuvosto-Venäjä allekirjoittivat 1922 rajarauha-sopimuksen, joka selkeytti erimielisyyksiä rajoilla. Molemmipuolista epäluuloa ja vihamielisyyttä piti yllä kuitenkin Itä-Karjalaan liittyvät raja-erimielisyydet sekä valtiojärjestelmien erilaisuus, minkä johdosta Suomessa uskottiin Neuvostoliiton vain odottavan hetkeä milloin se voisi vallata takaisin sekä Suomen että muut Venäjästä eronneet valtiot.⁷⁵

Rajojen puolustamiseen yksin ei uskottu. Vahvistuvan naapurivaltion uhan torjumiseksi Suomi pyrki hakemaan puolustustukea sekä Baltian että Skandinavian maiden suunnasta. Baltian suunnasta katsottuna Suomi nähtiin merkittävänä merentakaisena liittolaisena, jonka saamista mukaan yhteiseen puolustusliittoon, reunavaltioliittoon, pidettiin tärkeänä.⁷⁶ Suhteiden kiristyminen Neuvosto-Venäjään Itä-Karjalan kriisin aikana talvella 1921-22 sai Suomen lähentymään reunavaltioiden eli Puolan, Viron, Latvian ja Liettuan puoleen. Tämän reunavaltio politiikan aktiivisin kannattaja oli edistyspuolueeseen kuuluva ulkoministeri Rudolf Holsti. Hän allekirjoitti 17.3.1922 Viron, Puolan ja Latvian ulkoministereiden kanssa poliittiseen liittoon tähtäävän Varsovan sopimuksen. Eduskunta ei kuitenkaan suostunut ratifioimaan sopimusta, koska sen seitsemännen artiklan tulkittiin merkitsevän sotilaallista liittoa. Varsovan sopimuksen allekirjoittamisen takia Holsti joutui eroamaan ulkoministerin toimesta ja aktiivinen puolustusliittoon tähtäävä reunavaltio politiikka Suomessa päättyi.⁷⁷

Suomen jätettyä ratifioimatta Varsovan sopimuksen vuonna 1922 ulkopoliittiset yhteydet Viroon ja muihin reunavaltioihin heikkenivät. Viron, Suomen, Latvian ja Puolan poliittinen ja sotilaallinen lähentyminen liittomielessä menetti merkityksensä. Reunavaltioyhteys kuitenkin säilyi siinä mielessä, että Suomi osallistui reunavaltioiden ulkoministerien säännönmukaisesti tapahtuviin konferensseihin. Lisäksi Suomen ja Viron puolustusvoit

⁷⁵ Paasivirta 1968, 70-71, 80-81; Korhonen 1966, 40-41; Seppinen 1974, 21.

⁷⁶ Roiko-Jokela 1997, 71,74.

⁷⁷ Esim. Paasivirta 1984, 262-267; Roiko-Jokela 1995, 250-259.

mien piirissä oli jonkin asteista yhteistoimintaa etenkin rannikopuolustussuunnitelmissa, mutta Suomessa porvarillisten kokoomushallitusten aikana 1924-1926 ajatus reunavaltioiliitosta torjuttiin määrätietoisesti.⁷⁸ Vaikka Suomen poliittinen johto torjui puolustuspoliittisen liittoutumisen, säilyi Suomen ja Viron välillä tiivis kanssakäyminen epäpoliittisella tasolla, jossa korostettiin kansojen ja kielten sukulaisuutta.⁷⁹

Virallisen Suomen, eli oikeisto-hallituksen, suhtautuminen Viroa kohtaan muuttui suopeammaksi, kun Tallinnassa tapahtui joulukuussa 1924 kommunistien vallankaappausyritys. Se tulkittiin todistukseksi Neuvostoliiton pyrkimyksestä vallata takaisin siitä eronneet reunavaltiot. Vallankaappausyritys tiivistä reunavaltioiden yhteistyön tarvetta. Helsingissä tammikuussa 1925 pidetyssä reunavaltiokonferenssissa Viron ulkoministeri Kaarle Pusta pyrkikin herättämään henkiin yhteistä liittosopimusta reunavaltioiden kesken. Tähän suomalaiset eivät kuitenkaan suostuneet.⁸⁰

Neuvostoliiton näkökulmasta tällainen liittoutuminen sitä vastaan oli vastenmielistä. Se pyrki estämään hankkeen toteutumisen synnyttämällä epäluuloja maiden välille. Suomea Neuvostoliitto rohkaisi pysymään riippumattomalla linjalla ja vahvisti Suomen kielteistä näkemystä Puolasta. Liittohanke raukesikin Suomen kieltäytymiseen.⁸¹ Neuvostoliitto pyrki varmistamaan liittohankkeen kaatumisen myös herättämällä Virossa epäluuloa Suomea kohtaan. Moskovasta käsin levitettiin tietoa, että Suomi olisi jo ennen Helsingin konferenssia luvannut *"huolehtia, että konferenssissa ei päätetä mitään, joka olisi tähdäty Venäjää vastaan"*. Suomen negatiivinen suhtautuminen liittosopimukseen tuli ilmi myös reunavaltiojen yleisesikuntien neuvottelukokouksessa Riikassa keväällä 1925, mikä aiheutti Tallinnan diplomaattikunnassa käsityksen, että Suomi tahtoo esiintyä enemmän Venäjän kuin eteläisten naapurimaitensa mieliksi. Lähettiläs Holsti tulkitsi, että Neuvostoliiton levittämien huhujen takia Suomen puolelta oli katsottu tarpeelliseksi esittää *"jokin varma ystävyys osoitus varsinkin Viroa kohtaan"*. Relanderin vierailun Tallinnaan katsottiin soveltuvan hyvin tällaisen tuen osoitukseksi.⁸²

Yksinomaisen Baltiaan suuntautumisen sijasta, Suomessa oli tietyissä piireissä kannatusta nähdä Itämeren alue laajempänä kokonaisuutena. Esimerkiksi kokoomuslaisen Antti Tulenheimon hallituksessa (31.3.1925-31.12.1925) ulkopoliittiseen suuntautumiseen vaikutti näkemys, että Suomi liittyi *"sivistyksensä puolesta [...] läheisesti Skandinavian maihin"* ja Baltian valtioihin pidetään hyvät välit ilman liittosopimusta.⁸³ Relander ja monet muut suomalaiset korostivat, miten Suomi oli

⁷⁸ Ilvessalo 1959, 116-117.

⁷⁹ Ks. kansalaistoiminnasta lisää esim. Ylönen 1997, 336-347.

⁸⁰ Holm 1998, 15; Lehti 1999, 454-456; Uino 1994, 513.

⁸¹ Holm 1997, 127-128; Korhonen 1966, 109-110.

⁸² Holstin raportti no 26 Idmanille 30.4.1925. 5 C 12, UM.

⁸³ Idmanin kirje Tulenheimolle 7.9.1925. K. G. Idmanin kokoelma, kirjekonseptit II, KA.

kulttuurisesti liittynyt Pohjoismaihin ja kielellisesti Viroon. Kun Viron ja Latvian välillä oli läheiset suhteet, niin nämä kaikki maat muodostivat yhdessä tavallaan kokonaisuuden. Suomen ajateltiin toimivan jonkinlaisena välittäjänä Baltian maiden ja Skandinavian maiden välillä. Virossa huomattiin suomalaisten halu päästä lähempään kanssakäymiseen Skandinavian maiden kanssa. Merkinä tästä pidettiin suomalaisten nihkeää suhtautumista liittouman muodostamiseen. Suomen kääntymistä kokonaan Pohjoismaiden puoleen pelättiin, koska se olisi heikentänyt Baltian maiden asemaa.⁸⁴

Kommunistien epäonnistuneen vallankaappausyrityksen jälkeen suomalaisessa sanomalehdistössä oli esiintynyt hyvin myötätuntoisia kirjoituksia Viron itsenäisyyden puolesta. Tämä herätti virolaisissa toiveita puolustusliiton solmimisesta. Vaikka Suomi torjuikin ajatuksen selkeästi Helsingin reunavaltiokonferenssissa, toiveet elivät vielä Suomen presidentin vierailun aikana.⁸⁵ Relander on muistelmissaan kertonut tietäneensä Virossa liikkuvista toiveista ja huhuista. Hän katsoi valtiavierailun aikana voivansa rauhoittaa virolaisia selvittämällä heille Suomen näkemyksiä ja samalla lopettaa Virossa liikkuneet väärät huhut.⁸⁶

Kuten muillekin virallisen Suomen edustajille, myös Relanderille oli tunnusomaista tietynlaisen *"kohtalonyhteyden"* tunteminen Venäjän-uhan piiriin kuuluvien reunavaltioiden kanssa, vaikka suunnitelmat liittoutuman muodostamisesta hylättiin.⁸⁷ Relander oli ulkopoliittisessa ajattelussaan eri linjoilla Ståhlbergin kaudella johdettuun reunavaltio politiikkaan nähden. Hän uskoi Kansainliiton kehittyvän niin, että se pystyisi turvaamaan pienten valtioiden koskemattomuuden. Siksi hän ei pitänyt pelkästään reunavaltioihin suuntautumista kannattavana. Päinvastoin hän katsoi sen voivan saattaa Suomen vaaraan joutua osaksi Keski-Euroopan riitakysymyksiä. Hän ei kuitenkaan väheksynyt suhteita Viroon tai muihin Suomenlahden eteläpuolella oleviin kansoihin, vaan halusi, että ulkopoliitikassa otettaisiin huomioon enemmän myös Skandinavian maat.⁸⁸

Suomessa valtiavierailu Viroon nähtiin välttämättömäksi ulkopoliittisista syistä. Välit sukulaiskansaan haluttiin pitää hyvinä siitä huolimatta, että maissa vallitsi erilaiset näkemykset kuinka tiiviit suhteiden pitäisi olla. Viron matka nähtiin välttämättömäksi myös yksinkertaisesti siksi, ettei Ståhlberg ollut vastannut Viron päämiehen Suomessa käyntiin. Virossa oli toivottu Suomen presidentin vierailua siitä saakka, kun heidän valtionpäämiehensä Konstantin Päts oli käynyt vierailulla Suomessa. Ståhlbergin

⁸⁴ Lehti 1997, 280-281.

⁸⁵ Holm 1997, 127-131.

⁸⁶ Relanderin muistelmat, 77.

⁸⁷ Ilvessalo 1959, 117.

⁸⁸ Relanderin muistelmat, 20-21; Presidentin päiväkirja I, 59; Kallenautio 1985, 119.

kieltäytyttyä jäi vierailun tekeminen tavallaan Relanderille, jolla ei ollutkaan mitään matkaa vastaan.

3.2. Aktiivinen Relander

Presidentti Relander piti valtiovierailua Viroon tarpeellisena ja toimi aktiivisesti sen toteutumisen puolesta. Hän otti asian epävirallisesti esille valtioneuvoston istunnon jälkeen 8.4. Kaikki ministerit olivat yksimielisiä Viron matkan suhteen. Sitä pidettiin välttämättömänä vastavierailuna Viron riigivanem Konstantin Pätsin toukokuussa vuonna 1922 tekemään vierailuun, johon Ståhlberg ei ollut presidenttikaudellaan vastannut.⁸⁹

Kun Relander oli saanut valtioneuvostolta epävirallisen hyväksynnän Viron matkalleen, hän kertoi asiasta Suomen Viron lähettiläälle Rudolf Holstille, joka ilahtui päätöksestä. Relander antoi hänelle *"luvan luottamuksellisesti ilmoittaa asiasta"* Viron Helsingin lähettiläälle Alexander Hellatille.⁹⁰ Viron matkasta päätettiin valtioneuvostossa virallisesti 21.4. ja Viron hallitus teki päätöksensä asiasta 24.4. hyväksyen *"mielihyvin"* Relanderin vierailun.⁹¹

Kokoomuslaisen Antti Tulenheimon johtamassa valtioneuvostossa istui neljä Kansallisen kokoomuksen, viisi Maalaisliiton ministeriä sekä neljä ammattiministeriä. Ammattiministereistä Hugo Relander oli lähellä kokoomusta, Lilius ja Aura olivat lähellä edistyspuoluetta.⁹² Ulkoministeri K. G. Idman oli hallituksessa ammattiministerin nimikkeellä, mutta kuului kokoomuspuolueeseen, joten kokoomuslaisia ja maalaisliittolaisia voi sanoa olleen hallituksessa yhtä paljon.⁹³ Puolueiden edustama ulkopoliittinen suuntautuminen jakaantui siten, että maalaisliittolaiset ja edistyspuoluelaiset kannattivat suuntautumista etelään, kun taas oikeisto ja vasemmisto puolueet toivoivat Suomen hakeutuvan Skandinavian maiden ryhmään.⁹⁴ Voi sanoa, että kaikki puolueet saivat valtioneuvostossa toteutettua omia ulkopoliittisia näkemyksiään valtiovierailujen kautta, kun vierailut päätettiin tehdä sekä Viroon että Ruotsiin.

Ulkoasiainhallinnon rooli presidentin kaikkien valtiovierailujen valmistelemisessä ja toimeenpanemisessa oli aktiivinen.⁹⁵ Lähettiläs Holsti toimi välittäjänä Suomen ja Viron

⁸⁹ Holstin raportti no 25 Idmanille 29.4.1925. 5 C 12, UM; Presidentin päiväkirja I, 55,59.

⁹⁰ Presidentin päiväkirja I, 55.

⁹¹ Presidentin päiväkirja I, 59; Holstin puhelinsanoma Tallinnasta Idmanille 25.4.1925. 3 H, UM.

⁹² Jääskeläinen 1977, 401.

⁹³ Vaarnas 1976, 44,161; Vrt. Jääskeläinen 1977, 401, jossa sanotaan Idmanin olleen puolueeton.

⁹⁴ Lehti 1997, 279.

⁹⁵ Nevakivi 1988, 82.

hallitusten sopiessa matkan yksityiskohdista, kuten esimerkiksi laadittaessa ehdotuksia matkaseurueesta ja -ohjelmasta. Hän laati myös ehdotuksen presidentin pitämästä virallisesta puheesta juhlapäivällisillä.⁹⁶ Ottaen huomioon Holstin toiminnan Suomen ja Baltian maiden suhteiden lähentämiseksi ja Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta⁹⁷, ei ole ihme, että hän nyt toimi aktiivisesti Suomen ja Viron valtionpäämiesten tapaamisen järjestämiseksi. Hän oli ehdottanut ulkoministeri Idmanille presidentin valtiovierailua Tallinnaan jo huhtikuussa 1925. Holsti näki valtiovierailun tuenilmaukseksi virolaisille, näiden kokiessa epävarmuutta maansa turvallisuudesta Suomen näyttäessä etääntyvän siitä ja reunavaltioista.⁹⁸

Relanderin rooli valtiovierailun toteutumisessa oli kuitenkin ratkaiseva siinä mielessä, että toisin kuin edeltäjänsä, hän ylipäätään suostui lähtemään ulkomaanvierailulle. Tätä Relander on halunnut korostaa takertuessaan ehdotettuun sanamuotoon, jolla tieto matkasta aiottiin julkaista sanomalehdissä. Presidentti ei hyväksynyt Viron hallituksen esittämää ehdotusta, jossa asia ilmaistiin sanoilla: *"Suomen ja Viron hallitusten välillä tapahtuneiden neuvottelujen nojalla tiedotetaan..."*⁹⁹. Hän vaati sen muutettavaksi muotoon: *Hallituksen taholta ilmoitetaan...* . Relander perusteli muutosta sillä, *"etteivät tällaiset matkat ole yksistään hallituksen komennettavissa"*. Tästä hän piti hyvänä esimerkkinä Ståhlbergin kieltäytymistä matkoista, vaikka hallitus oli pyytänyt häntä tekemään valtiovierailun.¹⁰⁰

3.3. Arvovaltainen matkaseurue

Tallinnan lähettiläs Rudolf Holsti laati ehdotuksen presidentin seurueesta sen pohjalta, että se vastaisi riigivanem Pätsin mukana ollutta seuruetta. Opetusministerin mukana oloa oli ehdottanut lähettiläs Holsti. Hän perusteli sitä sillä, että vierailuohjelmaan kuului käynti Tarttoon ja tutustuminen yliopistoon. Lisäksi Holstin mielestä matkaseurueeseen piti kuulua ulkoministerin lisäksi toinenkin ministeri, koska Pätsin mukana Helsingissä oli ollut ulkoasiainministerin lisäksi kaksi muuta hallituksen jäsentä.¹⁰¹

⁹⁶ Holstin raportti no 25 Idmanille 29.4.1925. 5 C 12, UM; Holstin raportti no 26 Idmanille 30.4.1925. 5 C 12, UM.

⁹⁷ Ks. esim Roiko-Jokela 1995, 231-249.

⁹⁸ Holstin raportti no 26 Idmanille 30.4.1925. 5 C 12, UM.

⁹⁹ Holstin puhelinsanoma Tallinnasta Idmanille 25.4.1925. 3 H, UM.

¹⁰⁰ Presidentin päiväkirja I, 61.

¹⁰¹ Holstin laatima "Ehdotus ohjelmaksi Tasavallan presidentin vierailua varten Virossa", päiväämätön. 3 H, UM.

Ehdotuksen mukaan vierailulle on haluttu sotilasedustajiksi ensinnäkin eversti Malmberg tai hänen sijastaan yleisesikunnan päällikkö eversti Heinrichs tai kenraali Schwindt. Toiseksi sotilasedustajaksi esitettiin laivaston päällikköä Schoultzia tai vaihtoehtoisesti joku hänen lähin miehensä. Kolmanneksi luotsilaitoksen päällikkö paroni Wrede sekä lisäksi presidentin molemmat adjutantit. Ehdotus matkaseurueen kokoonpanosta on laadittu vastaamaan riigivanem Konstantin Pätsin vuonna 1922 Helsingin vierailulla mukana ollutta seuruetta. Sotilaallisesta edustuksesta seurueessa vastasivat sotaministerin apulainen kenraali Larka, yleisesikunnan päällikkö kenraali Paul Lill, laivaston esikuntapäällikkö paroni Salza ja ratsuväen tarkastaja eversti Buxhoevden.¹⁰²

Sotilaiden runsasta osanottoa presidentti Relanderin vierailulla Virossa ei ole perusteltu muulla tavoin kuin, että seurueen on haluttu vastaavan Pätsin matkaseuruetta. Pätsin vierailu Helsingissä toukokuussa 1922 on nähtävä sitä taustaa vasten, että ulkoministeri Holstin maaliskuussa 1922 allekirjoittama Varsovan sopimus herätti Suomen eduskunnassa ja sanomalehdistössä suurta vastustusta, koska sopimuksen seitsemännen artiklan tulkittiin viittaavan sotilasliiton solmimiseen. Seurauksena oli, että Holsti joutui eroamaan ulkoministerin virastaan 13.5. Koska Suomen hallitus ilmoitti vasta elokuussa, ettei Suomi aio ratifioida sopimusta,¹⁰³ voi Pätsin vierailun Suomeen tulkita yritykseksi vaikuttaa Varsovan sopimuksen ratifioinnin puolesta. Ja koska kysymys oli sotilaallisen liiton mahdollisuudesta, on armeijan edustajien mukana olo luonnollista.

Sotilaallinen edustus Pätsin seurueessa on ymmärrettävissä myös, kun tietää, että Suomen, Viron, Latvian ja Puolan yleisesikuntien tiedustelusta vastaavat osastot olivat yhteistyössä keskenään. Maat pitivät keskenään korkean tason konferenssin heinä-elokuun vaihteessa 1922. Tuolloin vaihdettiin Neuvosto-Venäjää koskevia tiedustelutietoja sekä tehtiin periaatteellinen päätös tulevan tiedusteluyhteistyön muodoista. Jo 8.8.1922 näiden maiden yleisesikuntien välillä solmittiin Riassa salainen tiedusteluyhteistyötä koskeva sopimus. Tämän jälkeen välillä harjoitettiin vilkasta yhteistyötä Neuvosto-Venäjän tapahtumien seuraamiseksi.¹⁰⁴ Yhteistyö tiivistyi ja vuonna 1925 Viron ja Suomen merivoimat vaihtoivat keskenään tähystysasemilta saatuja tietoja venäläisten laivastosta ja sen liikkeistä.¹⁰⁵ Yleisesikuntien yhteistyön takia Relanderin matkaseurueeseen toivottiin sotavoimien ylintä johtoa. Relanderin matkaseurueeseen ei kuitenkaan otettu mukaan niin runsasta sotilasedustusta kuin Holsti ehdotti, vain sotavoimain virkaa toimittava komentaja eversti Lauri Malmberg.

¹⁰² Holstin laatima "Ehdotus ohjelmaksi Tasavallan presidentin vierailua varten Virossa", päiväämätön. 3 H, UM.

¹⁰³ Roiko-Jokela 1995, 258-259.

¹⁰⁴ Leskinen 1999, 42-43.

¹⁰⁵ Leskinen 1999, 68-69, katso myös nootti 35.

Ulkoasiainministerin yksityissihteeriksi määrätyn Theo Snellmanin kuuluminen matkaseurueeseen viittaisi siihen, että vierailun aikana on käyty sen tasoisia neuvotteluja, joista on ollut tarve tehdä muistiinpanoja. Käytävistä neuvotteluista on tapana laatia tarvittaessa muistiinpanot, jotka tekee ulkoasiainministeriön läsnäoleva virkamies¹⁰⁶. Holstin raportissa mainitaan, että neuvotteluja on käyty. Hän kertoo valtionpäämiesten ja ulkoministerien saaneen vierailun kautta tilaisuuden päästä *"neuvottelemaan virallisesti veljeskansain [kanssa] päiväjärjestyksessä olevista y.m. kysymyksistä"*.¹⁰⁷ Neuvottelujen sisältö jätettiin nähtävästi salaiseksi. On myös muistettava, että todella tärkeitä tietoja neuvotteluista kirjoitetaan harvoin paperille¹⁰⁸.

Eräs päiväjärjestyksessä ollut kysymys oli Suomen ja Viron välinen kauppasopimus. Se aiheutti arvostelua Suomessa, koska se antoi Virolle huomattavat edut maataloustuotteiden kaupassa. Kauppaneuvotteluista vastaavan henkilön, ulkoasiainministeriön poliittisten ja kaupallisten asiain osaston päällikön Aarne Yrjö-Koskisen¹⁰⁹, mukana olo viittaa tämän aihepiirin asioiden olleen esillä vierailun aikana. Poliittiselle osastolle kuului ulkovaltojen kanssa tehtävien sopimusten valmistelu ja käsittely neuvotteluvaiheessa. Toinen ajankohtainen kysymys on voinut olla Suomen ja Viron sekä Latvian ja Puolan kesken meneillään olleet neuvottelut sovintomenettely- ja välitystuomiosopimuksesta.¹¹⁰ Lisäksi Suomen ja Viron suhteita hiertävä alkoholinsalakuljetus kuului päiväjärjestyksissä oleviin kysymyksiin. Suomi ratifioi 21.8.1925 alkoholitavaran salakuljetuksen ehkäisemistä tarkoittavan kansainvälisen sopimuksen.¹¹¹

¹⁰⁶ Sivonen 1982, 131.

¹⁰⁷ Holstin raportti no 28 Idmanille 25. 5.1925. 5 C 12, UM; Vrt. Holm 1998, 36. Holmin mukaan "vierailun yhteydessä ei käyty merkittäviä poliittisia keskusteluja, joten Relanderin matka jäi todellakin ystävyyskäynnin luonteiseksi".

¹⁰⁸ Sivonen 1982, 131.

¹⁰⁹ Aarno Armas Sakari Yrjö-Koskinen (1885-1951) oli koulutukseltaan lakimies. Hän toimi mm. UM:n poliittisen osaston vt. päällikkönä vuosina 1920-1921, vt. neuvottelevana virkamiehenä vuosina 1922-1923, I sihteerinä vuosina 1923-1924, poliittisten ja kaupallisten asiain osaston itäisten valtioiden jaoston päällikkönä vuosina 1923-1924 sekä osaston päällikkönä vuosina 1924-1927. Lisäksi hän oli lähettiläänä useissa eri maissa sekä ulkoasiainministerinä vuosina 1931-1932.

¹¹⁰ Nevakivi 1988, 83, 126, 128; Suomen sopimukset vieraitten valtioitten kanssa 1925, s. 339; Suomi ratifioi sovintomenettely- ja välitystuomiosopimuksen 6.7.1925.

¹¹¹ Suomen sopimukset vieraitten valtioitten kanssa 1925, 361.

3.4. Virallinen valtiovierailu

Aikaisemmassa tutkimuksessa presidentti Relanderin vierailu Viroon on tulkittu lähinnä kohteliaisuuskäynniksi sukulaiskansan luona.¹¹² Vierailusta on todettu muun muassa seuraavasti: *"Kuitenkin Suomen ulkopoliittikan linjan liiallisen Baltian-korosteisuuden välttämiseksi valtiovierailua Viroon päätettiin luonnehtia ainoastaan ystävyysvierailuksi veljeskansan luo huolimatta Pätsin Suomen vierailun virallisuudesta. Sen sijaan samassa valtioneuvoston istunnossa sovittua, vain kuukautta myöhempää Ruotsin matkaa pidettäisiin valtionpäämiehen ensimmäisenä virallisena vierailuna."*¹¹³

Edellä esitettyyn nojautuen myös Kallenautio on pitänyt Relanderin valtiovierailua vain ystävyysvierailuna. Hänen mielestään *"Jo vierailun toteuttamismuodon oli määrä osoittaa, että vakava orientoituminen etelään oli päättynyt. Huolimatta Viron riigivanem Pätsin aikaisemmasta virallisesta Suomen vierailusta valtioneuvosto näet päätti, että valtiovierailua Viroon luonnehdittaisiin vain ystävyysvierailuksi veljeskansan luo"*.¹¹⁴

Edellä esitetyissä arvioissa on lähteitä tulkittu virheellisesti. Tämä on johtanut siihen, että Viron valtiovierailun merkitystä on tulkittu hieman väärin. Karhumaa on yhdistellyt käyttämiään lähteitä¹¹⁵ vapaamielisesti. Lisäksi hänelle on ilmeisesti tapahtunut käänkösvirhe, minkä vuoksi hänen johtopäätöksensä presidentti Relanderin matkan luonteesta eivät ole aivan paikkansapitäviä. Lähteissä ei missään mainita, että Pätsin vierailu Suomeen olisi ollut virallinen valtiovierailu. K. G. Idman, joka oli Suomen ulkoministeri vuonna 1925, toteaa muistelmissaan, että Päts oli ollut *"på ett inofficiellt besök i Finland"*¹¹⁶. Muissa lähteissä puhutaan vain Pätsin suorittamasta vierailusta eikä määritellä sen luonnetta. Tallinnan lähetystön attasean laatimassa Relanderin vierailua käsittelevässä muistiossa viitataan Pätsin vierailun epäviralliseen luonteeseen. Siinä kerrotaan, että virolaiset eivät tuolloin halunneet antaa Pätsin vierailulle *"suurempaa poliittista merkitystä"*, koska heillä oli vielä Varsovan sopimuksen saama päätös *"tuoreessa muistissa"*¹¹⁷. Myöskään suomalaisessa sanomalehdistössä Pätsin käyntiä ei nimitetty viralliseksi valtiovierailuksi vaan esimerkiksi *"..valtionpäämiehen vierailu"*¹¹⁸ tai *"...saapui tervehdyskäynnille..."*¹¹⁹.

¹¹² Esim. Kallenautio 1985, 119; Nousiainen 1985, 107; Holm 1998, 34,36.

¹¹³ Karhumaa 1978, 26-27.

¹¹⁴ Kallenautio 1985, 119.

¹¹⁵ Karhumaan käyttämät lähteet: Idman 1954, 177-179; Relanderin päiväkirja 1967, 59-60; US 14.5.1922; Attasea V. Niskasen selonteko 24.6.1925, 3 H, UM. Ks. Karhumaa 1978, 26.

¹¹⁶ Idman 1954, 177.

¹¹⁷ Attasea V. Niskasen 24.6.1925 UM:lle lähettämä selostus Suomen presidentin vierailu Viroon 21.-24.5.1925. 3 H, UM.

¹¹⁸ HS 131/16.5.1922, "Viron valtionpäämiehen vierailu".

¹¹⁹ US 111/16.5.1922 "Viron tasavallan valtionpäämies Konstantin Päts Helsingissä". Edellisessä numerossaan US oli kirjoittanut virallisesta tervehdyskäynnistä, mutta jätti myöhemmin adjektiivin 'virallinen' pois. US 110/14.5.1922 "Viron valtionpäämiehen saapuessa".

Pätsin vierailun seurueen kokoonpano¹²⁰ ulkoministereineen osoittaa, että käynti on ollut virallinen valtiovierailu. Ulkoministerin läsnäolo antaa yleensä vierailuille virallisen ja poliittisen luonteen.¹²¹ On kuitenkin huomioitava, että Relanderin seurueen kokoonpano (ks. liite 2), vastasi suurinpiirtein Pätsin seuruetta eikä niissä voi havaita sellaista eroa, mikä viittäisi Suomen presidentin vierailun vähempiarvoiseen luonteeseen. Samoin presidentin seurueitten kokoonpanot Viron ja Ruotsin vierailuilla ovat samanarvoisia. Lisäksi on huomattava, että Relanderin valtiovierailu Viroon oli virallisuudessaan samaa luokkaa kuin hänen vierailunsa Ruotsiin ja Latviaan. Ulkoasiainministeriön papereissa presidentin vierailuja nimitetään pelkästään valtiovierailuiksi.¹²²

Ulkoministeri K. G. Idman on kirjoittanut muistelmissaan, että koska Pätsin vierailu Suomeen oli epävirallinen, Relanderin matkaa Viroon ei saisi myöskään pitää virallisena matkana vaan ystävyysvierailuna veljeskansan luona. Hän jatkaa: *"Presidentens besök i Estland den 21-24 maj fick också karaktären av ett dylikt på grund av den naturliga hjärtlighet som präglade mottagandet."*¹²³ Idman oli myös vierailun aikana Tallinnassa esittänyt sanomalehtimiehille toiveen, että matkaa luonnehdittaisiin valtiovierailun sijasta ystävyysvierailuksi.¹²⁴ Tämä on osaltaan vaikuttanut siihen, että Viron matkaa on usein luonnehdittu ystävyysvierailuksi. Luonnehdinta näyttäisi ennemminkin heijastavan kokoomuslaisen ulkoministerin toivetta sekä lisäksi hänen haluaan korostaa Ruotsin vierailun merkittävyyttä.

Relanderin Viroon suorittaman valtiovierailun merkityksen vähättelyyn liittyy myös se virheellinen tulkinta, että valtioneuvostossa olisi päätetty kutsua valtiovierailua Viroon ystävyysvierailuksi ja Ruotsin matkaa ensimmäiseksi viralliseksi vierailuksi. Tästä ei ole olemassa dokumenttia. On totta, että Relander ei halunnut *"alleiviivata jotain erikoista orientoitumista etelään"*, mutta tällä hän perusteli Ruotsin vierailun tärkeyttä sitä valtioneuvostossa vastustaville ministereille¹²⁵ eikä Viron-vierailun vähempiarvoisuutta verrattuna Ruotsin matkaan. Valtioneuvostossa ei ollut erimielisyyttä Viron matkan suhteen, vaan sen toteuttamisesta päätettiin yksimielisesti¹²⁶. Valtioneuvostossa ei siis pelät

¹²⁰ Pätsin seurueeseen kuului ulkoasiainministeri, maatalousministeri, kulkulaitosministeri, sotaministerin apulainen, yleisesikunnan päällikkö, laivaston esikuntapäällikkö ja ratsuväen tarkastaja. Holstin laatima "Ehdotus ohjelmaksi Tasavallan presidentin vierailua varten Virossa", päiväämätön, 3 H, UM.

¹²¹ Jägerskiöld 1969, 77; Sivonen 1982, 131.

¹²² Luettelossa "Tasavallan presidenttien ulkomaiset vierailut" Tanskan matkaa nimitetään viralliseksi vierailuksi, muita valtiovierailuiksi, Norjan matka puuttuu luettelosta. 3 H, UM.

¹²³ Idman 1954, 177.

¹²⁴ Lappalainen 1992, 168.

¹²⁵ Presidentin päiväkirja I, 60.

¹²⁶ Presidentin päiväkirja I, 55.

ty matkan viestittävän jotain erityistä suuntautumista Baltiaan. Päinvastoin voi sanoa, että varsinkin Neuvostoliiton suuntaan haluttiin viestittää Suomen tukevan Viron itsenäisyyttä.

Idman on muistelmissaan kirjoittanut, että Relanderin Ruotsin vierailu oli presidentin ensimmäinen virallinen valtiovierailu¹²⁷. Hän ei kuitenkaan ole kirjoittanut, että juuri valtioneuvostossa olisi päätetty Viron matkan olevan ystävyysvierailu ja Ruotsin matkan virallinen valtiovierailu. Idmanin luonnehdinta Ruotsin-matkasta ensimmäisenä virallisena valtiovierailuna näyttäisi ennemminkin sopivan yhteen hänen edustamansa puolueen, kokoomuksen, edustamien ulkopoliittisen näkemyksen kanssa. Kokoomuksessa kannatettiin suuntautumista Skandinaviaan ja etenkin Ruotsiin, kun taas Virolle katsottiin riittävän myötätuntoinen asenne. Minkäänlaista sitoutumista Vieroon tai muihin reunavaltioihin ei tahdottu.¹²⁸ Niinpä kokoomuslaiselle on voinut olla tärkeää korostaa Ruotsin-vierailun merkitystä nimittämällä sitä ensimmäiseksi viralliseksi valtiovierailuksi.

Edellä esitetyn perusteella ei siis voi sanoa, että riigivanem Pätsin vierailuun olisi vastattu vähempiarvoisella vierailulla. Näin ollen ei myöskään voi tehdä sellaista johtopäätöstä, että Suomi halusi vierailun toteuttamismuodon avulla osoittaa maan ulkopoliittisen suuntautumisen Baltiaan päättyneen. Suomalaiset eivät kuitenkaan olleet valmiita orientoitumaan baltiaan päin liittosopimuksen muodossa. Viroa kohtaan tunnettu 'kohtalonyhteys' vaikutti siihen, ettei virolaisia haluttu jättää täysin yksin eikä menettää heidän luottamustaan. Vierailu Vieroon oli tavallaan osoitus Suomen poliittisen johdon diplomaattisesta kyvystä pitää suhteita yllä joka suuntaan, sitomatta kuitenkaan käsiä solmimalla liittosopimusta.

Relanderin matkassa Tallinnaan on nähtävissä pyrkimys selventää Viron ja Suomen välisiä suhteita sekä lopettaa Virossa esiintyneet huhut Suomen lojaalisuudesta Moskovan suuntaan. Virossa oltiin hyvin pettyneitä Suomen kieltäytyttyä puolustusliiton muodostamisesta. Venäläisten levittämät huhut saivat aikaan epäilyksen, että Suomi olisi yksinomaan suuntautumassa Skandinaviaan ja pyrkimässä hyviin suhteisiin Venäjän kanssa.¹²⁹ Relander on kertonut muistelmissaan pyrkineensä vierailulla saamaan Virossa esiintyneet huhut ja toiveet *"todellisuuspohjalle"*.¹³⁰ Tähän hän pyrki käsitellessään sotilaallista avunantoa juhlapuheessaan.

Presidentti Relander lausui puheessaan Viron presidentin järjestämällä juhlapäivällisillä, että *"Viro koettelemuksen hetkellä on saanut tuntea, miten oikean asian puolesta*

¹²⁷ Idman 1954, 179: "President Relanders besök i Sverige var det första verkligt officiella besök Finlands president avlade hos ett annat statsöverhuvud".

¹²⁸ Vesikansa 1997, 280.

¹²⁹ Holstin raportti no 29 Idmanille 10.6.1925. 5 C 12, UM.

¹³⁰ Relanderin muistelmat, 77.

taistelevan kansan ei tarvitse seistä yksin". Tämä presidentin avoin viittaus suomalaisten avunannosta Viron vapaussodan aikana tulkittiin Viron johtavien valtiomiesten taholla vakuutukseksi tulevaisuuteenkin nähden. Puhe tyydytti virolaisia, vaikka siinä tehtiin selväksi, ettei Suomi halunnut Viron kanssa läheisempää sotilaallista yhteistyötä. Puhe käsitettiin kuitenkin selväksi vihjaukseksi Neuvostoliitolle, ettei Suomi ole jättämässä Viroa yksin. Tämän enempää ainakaan Viron ylin johto tuskin on odottanutkaan, sillä myös Viron päämiehen etukäteen laaditussa puheessa oli liittoajatus jätetty pois. Riigivaneman puheessa korostettiin, kuten Relanderinkin puheessa, ettei sotilaallisen avun antaminen ole kiinni kirjallisesta liittosopimuksesta, mikäli vaara uhkaisi veljeskansoja.¹³¹

Relanderin valtiovierailu Viroon ei siis merkinnyt Suomen halua ottaa etäisyyttä liian kiinteäksi katsotusta suhteesta Viroon ja lopettaa vakavan orientoitumisen etelään, kuten aiemmin on esitetty. Mikäli *"vakavalla orientoitumisella"* on tarkoitettu liittosopimusta reunavaltioiden välille, niin siinä suhteessa Suomi oli jo ennen Viron matkaa tehnyt kielteisen kantansa tunnetuksi. Tämä oli tapahtunut edellisen kerran Helsingin reunavaltiokonferenssin aikana tammikuussa. Puolan, Viron ja Latvian ulkoministerit olivat ilmaisseet halunsa muodostaa sotilaallisen liittoutuman, mutta Suomi oli torjunut ehdotuksen päättäväisesti.¹³² Valtiovierailussa Viroon oli tarkoitus lopettaa väärät huhut ja saattaa suhteet asialliselle pohjalle. Matka on ollut myös osoitus relanderin diplomaattisista taidoista pitää yllä hyviä suhteita naapurivaltioihin. Vesa Holmin sanoin: *"kyseessä oli hyvän tahdon ilmaus, jolla rauhoitettiin Suomen politiikkaan pettyneitä virolaisia"*¹³³.

Tämä virolaisten rauhoittuminen näkyi heti matkan jälkeen. Holstin laatimien raporttien mukaan Virossa oltiin erittäin tyytyväisiä ja iloisia Relanderin vierailusta, jonka uskottiin merkitsevän maiden lähentymistä.¹³⁴ Attasea V. Niskanen raportoi kesäkuussa 1925 matkan poistaneen virolaisten Suomea kohtaan tuntemat pettymyksen tunteet. Virolaiset olivat vakuuttuneet, ettei Viro ole Suomelle yhdentekevä, vaan se auttaa sitä, vaikkei virolaisten toivoma puolustusliittoajatus sopimuksen muodossa toteutunutkaan. Virolaisten mielestä Relanderin vierailu todisti, että veljeskansojen *"vuosisatainen verenliitto"* on edelleen elävää *"ilman paperisitoumuksiakin hädän hetkellä"*.¹³⁵

Myös Tallinnassa olevat Latvian, Unkarin ja Ranskan lähettiläät tulkitsivat Suomen, presidenttinsä matkan kautta, rohkaisseen Viroa ja ilmaisseen tukensa sille. Latvian lähettiläs Seskis tosin valitti Holstille sitä, ettei Suomi ollut suoraan julistanut täyttä ase-

¹³¹ Holstin raportti no 29 Idmanille 10.6.1925, 5 C 12, UM; Relanderin muistelmat, 77.

¹³² Lehti 1999, 452-456.

¹³³ Holm 1998, 38.

¹³⁴ Holstin raportti no 29 Idmanille 10.6.1925. 5 C 12, UM.

¹³⁵ Attasea Niskasen laatima selostus Idmanille 24.6.1925, "Suomen presidentin vierailu Viroon 21.-24.5.1925. 3 H, UM.

veljeyttä. Ranskan lähettiläs de Vienne näki presidentin matkassa selvän poliittisen merkityksen. Se osoitti Neuvostoliitolle Suomen tukevan Viron itsenäisyyttä. Siksi vierailulla oli hänen mielestään koko Euroopan kannalta positiivinen merkitys.¹³⁶

Virolaisten tyytyväisyys ei kuitenkaan kestänyt pitkään. He pettyivät odotuksissaan huomattaessaan, ettei vierailu ollutkaan merkinnyt niin paljon kuin he olivat ajatelleet. Suomen presidentin matka Tukholmaan ja Ruotsin kuninkaan vastavierailu Suomeen elokuussa sekä näihin vierailuihin liittyvä suomalaisten sanomalehtien kirjoittelu Suomen uudesta suuntautumisesta Skandinaviaan, varmistivat Virolaisten pelkoa suomalaisten vetäytymisestä reunavaltiosuuntauksesta. Epäilykset vahvistuivat entisestään Suomen peruttua yllättäen Riikaan elokuuksi sovitun reunavaltioiden ulkoministerien konferenssin. Viron pettymys Suomen ulkopoliittikkaan näkyi virolaisten sanomalehtien katkeran sävyisissä kirjoitteluissa.¹³⁷ Presidentti Relanderin Tallinnan vierailun johdosta syntynyt virolaisten luottamus Suomen ulkopoliittiseen tukeen Virolle ja samalla koko reunavaltiosuuntaukselle kesti vain lyhyen aikaa.

¹³⁶ Holstin raportti no 29 Idmanille 10.6.1925. 5 C 12, UM.

¹³⁷ Holstin raportti no. 44 Idmanille 29.8.1925. 5 C 12, UM; Holstin raportti no. 45 Idmanille 31.8.1925. 5 C 12, UM; Holstin raportti no 54 Idmanille 26.10.1925. 5 C 12, UM.

4. TAVOITTEENA PUOLUSTUSLIITON MAHDOLLISTAMINEN

4.1. Ruotsin ja Suomen poliittiset suhteet

Kiista Ahvenanmaan omistuksesta jäädettiin Suomen ja Ruotsin välit poliittisella tasolla pitkäksi aikaa senkin jälkeen, kun Kansainliitto kesällä 1921 oli ratkaissut riidan Suomen hyväksi. Jonkin asteista lähentymistä tapahtui vuosina 1922-1923, jolloin käytiin keskusteluja mahdollisen puolustusliiton muodostamisesta maiden välille. Ruotsin motiivina oli tuolloin halu irrottaa Suomi reunavaltiosuuntauksesta, koska se pelkäsi Puolan vaikutuksen kasvua ja sitä kautta Keski-Euroopan mahdollisten konfliktien leviämistä Suomen kautta Pohjolaan saakka. Tämän estämiseksi Ruotsi halusi kytkeä Suomen lähemmäksi Skandinavian maita haluamatta kuitenkaan luopua tarkoin varjelemastaan puolueettomuuspolitiikasta. Puolustusliitolle myönteisiä piirejä Ruotsissa oli lähinnä poliittisessa oikeistossa ja sotilasjohdossa. Näillä piireillä ei kuitenkaan ollut vaikutusta ulkopoliittikan hoitoon, minkä vuoksi Suomessa ei voitu täysin luottaa Ruotsin tukeen tarpeentullen.

Ruotsalaisten torjuvan asenteen takia ei yhdessäkään suomalaisessa puolueessa ollut laajaa yhtenäistä kannatusta Ruotsiin lähentymiselle. Suomen ja Ruotsin välien paranemista heikensi myös presidentti Ståhlbergin kielteinen asennoituminen Ruotsiin. Puolustusliitto-suunnitelma ajautui lopullisesti karille Ruotsin ulkoministeri Hederstiernan lokakuussa 1923 pitämään puheeseen, jossa hän esitti tulevaisuuden tavoitteeksi suomalais-ruotsalaisen puolustusliiton muodostamisen. Henkilökohtaisena mielipiteenä esittämänsä ajatus poikkesi liikaa Ruotsin virallisesta ulkopoliittisesta linjasta ja herätti julkisuudessa niin ankaraa vastustusta, että Hederstiernan oli erottava virastaan. Tapahtuma osoitti suomalaisille selvästi, ettei Ruotsissa haluttu puolustusliittoa Suomen kanssa sekä lopetti Suomen ulkopoliittisen johdon sen suuntaiset tunnustelut.¹³⁸

Tämä ei kuitenkaan estänyt sitä, että Suomen sotilasjohto piti yllä yhteistyötä Ruotsin sotilasjohdon kanssa, jonka tavoitteena oli toimia puolustusliiton edellytysten luomiseksi. Ruotsissa muun muassa koulutettiin suomalaisia kadetteja ja nuoria upseereita, mikä osittain oli tarpeen Suomen vajavaisten koulutusresurssien täydentämiseksi. Taustalla oli kuitenkin myös ajatus mahdollisesta yhteistoiminnasta tulevaisuudessa. Suomessa ja Ruotsissa oli koko maailmansotien välisenä aikana piirejä, jotka kannattivat maiden välisen puolustusliiton solmimista. Suomen ulkopoliittinen johto piti 1920-luvun alkupuolen jälkeen ajatusta epärealistisena.¹³⁹

¹³⁸ Kalela 1971, 204-214, Turtola 1984, 45-47.

¹³⁹ Turtola 1984, 55; Seppinen 1974, 49-50; Roiko-Jokela 1997, 71.

Suomen ja Ruotsin välillä oli 1920-luvun puolivälissä enenevässä määrin yhteistoimintaa kaupallisella ja yhteiskunnallis-hallinnollisella tasolla, mutta poliittisella tasolla yhteistyö oli vähäistä. Suomessa kuitenkin toivottiin läheisempää kanssakäymistä myös poliittisella tasolla, jopa puolustuspoliittista sopimusta, vaikka sotilaallisella ja puolustuspoliittisella tasolla oli Ruotsissa kannatusta vain rajoitetussa piirissä. Poliittiseen lähestymiseen uskottiin päästävän yleisemmän tason lähentymisen kautta.¹⁴⁰ Suomen ja Ruotsin väliset suhteet alkoivat pikkuhiljaa lämmentä vuodesta 1924 alkaen. Ensimmäisenä selkeänä merkinä tästä oli Ruotsin rannikkolaivaston heinäkuussa 1924 Helsinkiin tekemä laivastovierailu, joka herätti myönteistä julkisuutta lehdistössä.¹⁴¹

Eräs maiden välisten suhteiden lähentymisen mahdollistanut tekijä oli ulkoministerin viranhaltijan vaihtuminen Ruotsiin myönteisemmin suhtautuvaan henkilöön. Ulkoministeri Carl Enckell, joka ei ollut innokas Ruotsiin lähentymisen kannattaja, vaihtui ruotsalaiseen kansanpuolueeseen kuuluvaan Hjalmar Procopéhen, kun Ingmanin johtama oikeistohallitus muodostettiin 31.5.1924. Procopé kannatti Ruotsiin suuntautumista niin, että samalla pidettiin yllä hyviä suhteita myös reunavaltiojen suuntaan. Ruotsin kannalta merkityksellistä oli kuitenkin se, että reunavaltioon suuntautuminen näytti menettävän yhä enemmän merkitystään, kun sen innokkaimmat kannattajat, keskustalaiset, väistyivät hallitusvastuusta oikeiston tieltä joulukuussa 1924.¹⁴²

Ruotsi piti kiinni puolueettomuuspolitiikastaan ja torjui kaikki ajatukset puolustuspoliittisesta yhteistyöstä. Ruotsille Suomen itsenäisenä säilyminen oli kyllä tärkeää siinä mielessä, että Suomen katsottiin muodostavan puskurivaltion Neuvostoliiton mahdollista hyökkäystä vastaan. Ruotsi ei kuitenkaan halunnut luopua puolueettomuuspolitiikastaan. Se ei myöskään pitänyt Suomen suuntautumisesta reunavaltioyhteistyöhön, sillä siinä nähtiin uhka mahdollisten sotilaallisten konfliktien leviämisestä Pohjolaan saakka.¹⁴³

Ruotsiin suuntautuvan turvallisuuspoliittisen lähentymisen epärealistisuus ja epätodennäköisyys vahvistui alkuvuodesta 1925 Ruotsin päättäessä riisua asevoimiaan. Ruotsalaiset liberaalit ja etenkin sosialidemokraatit halusivat aseistariisuntaa Ruotsissa perustellen kantaansa muun muassa sillä, että vähentämällä puolustusmenoja ja asevarustelua saataisiin enemmän rahaa työväenluokan olojen parantamiseen. Rajut puolustusmenojen vähennykset eivät perustuneet vain kansainväliseen sosialistiseen pasifismiin. Sen mahdollisti myös se tosiasia, että uusien valtioiden jono muodosti

¹⁴⁰ Kallenautio 1985, 114-115.

¹⁴¹ Turtola 1984, 55.

¹⁴² Turtola 1984, 56, 63-64; Jääskeläinen 1977, 379-383,396. Kokoomuksen Lauri Ingman muodosti oikeistovoittoisen hallituksen 31.5.1924, jossa oli alkuun neljä maalaisliittolaista ministeriä, jotka kuitenkin erosivat marraskuussa hallituksesta.

¹⁴³ Kallenautio 1985, 114-115; Turtola 1984, 37-38.

puskurivyöhykkeen Saksan ja Venäjän tai Venäjän ja Ruotsin välisen mahdollisen konfliktin varalta. Ruotsissa katsottiin siis voitavan siirtää suuri osa puolustuspolitiikan rasituksista näille uusille valtioille. Suomi nähtiin lähinnä itäisenä puskurina Venäjää vastaan.¹⁴⁴

Relanderin valinta presidentiksi helpotti osaltaan Suomen ja Ruotsin lähentymistä. Hänellä ei ollut sellaisia henkilökohtaisia kaunoja ruotsalaisia kohtaan kuin Ståhlbergillä oli ollut Ahvenanmaan kiistan johdosta.¹⁴⁵ Toinen maiden lähentymistä helpottava tekijä oli Ingmanin johtaman ministeriön, josta marraskuussa 1924 oli eronnut maalaisliiton edustajat, jääminen hallitusvastuuseen presidentin vaihtumisen jälkeenkin.¹⁴⁶ Koska hallituksessa ei enää ollut Ruotsiin ja Skandinaviaan suuntautumiseen kielteisesti suhtautuvia maalaisliittolaisia, saattoi hallitus ilman erimielisyyksiä pyrkiä läheisempään kanssakäymiseen Ruotsin kanssa. Käytännössä tämä tapahtui lähinnä ulkoministeri Procopén johdolla. Hän oli elokuussa 1924 käynyt vierailulla Tukholmassa ja neuvotellut Ruotsin ulkoministerin Marks von Württembergin kanssa ulkopoliitikasta. He olivat myös keskustelleet maiden välisestä puolustusliitosta. Ruotsin ulkoministerin mukaan maiden olisi työskenneltävä yleisen lähentymisen aikaansaamiseksi, jotta poliittinen liitto olisi mahdollinen.¹⁴⁷

4.2. "Kaunan-kannon" lopettaminen

Eräänä yleisen lähentymisen keinona nähtiin valtionpäämiesten vierailut toistensa luona. Tämän toteutumiseksi Procopé ja ulkoministeriön Läntisen osaston päällikkö R. J. Numelin ryhtyivät suunnittelemaan presidentin valtiovierailua Ruotsiin. Procopé kääntyi lähettiläs Söderhjelmin puoleen pyytäen häntä taivuttelemaan Relanderia matkan tekoon. Söderhjelm puolestaan keskusteli vierailu-mahdollisuudesta Ruotsin Suomen lähettilään Henning Elmquistin kanssa, joka lupautui taivuttelemaan Relanderia. Presidentti Relanderin vakuuttaminen valtiovierailun tarpeellisuudesta Ruotsin ja Suomen välien parantamiseksi ei ollut vaikeaa.¹⁴⁸

Valtiovierailua alettiin suunnitella ilmeisesti pian presidentin vaalin jälkeen. Jo 30.3. Procopé kävi taivuttelemassa uutta presidenttiä vierailulle Tukholmaan. Relander ilmoitti pyrkivänsä järjestämään asiat niin, että matka toteutuisi. Tämän luottamuksellisen

¹⁴⁴ Klinge 1997, 145; Roiko-Jokela 1997, 71.

¹⁴⁵ Turtola 1984, 67-68.

¹⁴⁶ Jääskeläinen 1977, 396.

¹⁴⁷ Procopén muistiinpanoja keskustelusta Ruotsin ulkoasiainministeri vapaaherra Marks von Württembergin kanssa 11.8. ja 14.8.1924. Hjalmar J. Procopén kokoelma, kansio 25, KA; Lemberg 1994, 87-89, Holm 1998, 14-15.

¹⁴⁸ Ginman 1984, 55; Relander 1967, 55, 59-60.

keskustelun Procopé vuodatti Elmquistille, joka oli välittänyt kuningas Kustaa V:nnen mielenkiinnon vierailua kohtaan. Elmquist puhui Relanderille matkan puolesta ja motivoi häntä vierailua seuraavalla kuninkaan vastavierailulla. Lisäksi Suomen lähettiläs Werner Söderhjelm painotti presidentille matkan välttämättömyyttä ja tärkeyttä. Relander oli hänen kanssaan samaa mieltä.¹⁴⁹

Ruotsin matkan valmistelut pidettiin salassa ja hyvin pienen piirin tiedossa. Ilmeisesti hallituksessakaan eivät kaikki ministerit tieneet suunnitelmasta mitään. Procopé perusteli salailua sillä, että hän uskoi vierailun vaarantuvan, jos asia tulisi laajempien piirien tietoon.¹⁵⁰ Tällä hän on todennäköisesti viitannut maalaisliiton tunnettuun vastenmielisyyteen Ruotsiin suuntautumista kohtaan. Vierailun suunnitelmasta olivat tietoisia kummankin maan lähettiläät, ulkoministerit, pääministerit, kuningas ja presidentti. Tosin Ingmanin hallituksen vaihtuminen 31.3.1925 kokoomuslaisen Antti Tulenheimon hallitukseen muutti Ruotsin-vierailun suunnitelmia siinä mielessä, että uusi hallitus ja ennen kaikkea uusi pääministeri sekä ulkoministeri K. G. Idman oli saatava vakuutetuksi matkan tarpeellisuudesta.

Huhtikuun alkupuolella Söderhjelm taivutteli ulkoministeri Idmanin Ruotsin vierailun puolelle. Idmanin mielestä matka olisi pitänyt samalla ulottaa myös Norjaan ja Tanskaan. Söderhjelm kuitenkin vastusti tätä ajatusta, koska tuolloin Ruotsin vierailun merkitys olisi heikentynyt. Lisäksi hänen mielestään Suomelle tulisi kalliiksi järjestää kolmen kuninkaan vastavierailut lyhyellä aikavälillä. Idman oli valmis tinkimään Kööpenhaminasta, mutta toivoi että Oslon vierailu yhdistettäisiin Tukholman matkaan. Huhtikuun puolen välin tienoilla Idman kävi Tukholmassa ja tapasi Ruotsin ulkoministeri Undénin. Kummatkin kannattivat matkaa ja Idman sanoi pyrkivänsä järjestämään asiat niin, että vierailu toteutuisi jo kesällä.¹⁵¹

Ruotsin kuningas esitti vierailukutsunsa presidentti Relanderille ja toivoi samalla, että Relanderin vierailu voisi toteutua jo alkukesästä niin, että kuningas voisi tulla vastavierailulle Suomeen samana kesänä.¹⁵² Kutsun takana oli myös Ruotsin hallitus, joka pyrki vahvistamaan ”ystävyyssiteitä” Suomeen.¹⁵³ Kuninkaallisen tason lähentyminen Suomen kanssa tapahtui jo huhtikuussa Ruotsin prinssi Eugenin käydessä Helsingissä taidenäyttelynsä avajaisissa. Tuolloin hän tapasi myös Relanderin useita kertoja.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Procopén kirje Söderhjelmille 10.3.1925. Werner Söderhjelmien kokoelma, kansio 16, HYK; Söderhjelm 1960, 231.

¹⁵⁰ Ginman 1984, 57.

¹⁵¹ Ginman 1984, 57-58.

¹⁵² Relanderin päiväkirja I, 56-57; Karhumaa 1978, 25.

¹⁵³ Tukholman lähetystön sähke UM:lle 19.1.1926. 12 L 53, UM.

¹⁵⁴ Relanderin muistelmat, 54; Presidentin päiväkirja I, 56.

Valtioneuvostossa keskusteltiin 8.4. epävirallisesti matkasta Ruotsiin. Ministerit Kallio ja Sunila vastustivat matkaa vetoamalla sen kalleuteen sekä siihen, että yksi matka vuodessa saisi riittää. Relander puolestaan halusi tehdä matkan valtioneuvostossa ilmenneestä vastustuksesta huolimatta. Hänen mielestään ne syyt, joita esitettiin perusteluiksi vierailua vastaan, olivat *"turhanpäiväistä saivartelua"*. Erityisesti Kallion kielteisistä asennoitumista Ruotsin matkaa kohtaan hän ihmetteli, kuultuaan Söderhjelmiltä kuinka innokkaasti Kallio oli aikoinaan koettanut saada Ståhlbergiä tekemään vierailun Ruotsiin.¹⁵⁵

Virallinen kutsu Ruotsin-matkalle tuli Ruotsilta, mutta Relanderilla oli henkilökohtaisesti merkittävä osuus sen toteutumiseen. Hän päätti tehdä Ruotsin matkan, koska katsoi sen olevan tarpeen maiden välien parantamiseksi. Relander teki päätöksensä ennen asian virallista käsittelyä valtioneuvostossa ja antoi myös Suomessa vierailulla olleelle Ruotsin prinssi Eugenille luvan ilmoittaa päätöksestään kuninkaalle¹⁵⁶. Hän ilmeisesti taktikoi tällä tavoin, jotta valtioneuvosto ei voinut enää estää matkan toteutumista ilman perusteellista syytä. Vierailun peruuttaminen olisi mitä ilmeisimmin aiheuttanut jälleen maiden välien viilenemisen.

Taktikoinnin puolesta puhuu Relanderin päiväkirjamerkintä 13.4., jossa hän kertoo antaneensa prinssi Eugenille luvan kertoa kuninkaalle tarkoituksestaan järjestää asiat niin, että vierailu toteutuisi kesäkuun lopulla. Relander katsoi menneensä *"Rubiconin yli"* eli ottaneensa ratkaisevan askeleen matkan toteutumisessa. Hän totesi odottavansa jännityksellä asian käsittelyä valtioneuvostossa.¹⁵⁷ Hän on kuitenkin ollut mitä ilmeisimmin varma vierailun saamasta myönteisestä päätöksestä, koska tavatessaan Söderhjelmmin 15.4. hän kumosi tämän epäilyt valtioneuvoston kielteisestä kannasta vierailua kohtaan toteamalla, että hänen mielestään presidentillä pitää olla sen verran valtaa, että hän voi itse päättää minne ja milloin hän matkustaa.¹⁵⁸

Valtioneuvosto teki virallisen päätöksen Ruotsin matkan puolesta 21.4. Kallio ja Sunila olivat ainoat, jotka esittivät vastalauseen matkasta. Kallion perusteluna oli se, ettei Ruotsin kuningas ollut vastannut Mannerheimin tekemään vierailuun. Sunilan mielestä yksi matka vuodessa olisi ollut riittävä.¹⁵⁹ Kallio suhtautui kuningasvierailuihin kielteisesti ja hänestäkin yksi matka vuodessa olisi riittänyt. Aitosuomalaisuuden kannattajana, pai

¹⁵⁵ Presidentin päiväkirja I, 55, 59-60.

¹⁵⁶ Presidentin päiväkirja I, 56-57.

¹⁵⁷ Presidentin päiväkirja I, 57.

¹⁵⁸ Ginman 1984, 58.

¹⁵⁹ Presidentin päiväkirja I, 59; Ginman 1984, 59.

kannimien suomentamista suosivana ja ahvenanmaalaisten erioikeuksia karsastavana henkilönä¹⁶⁰ hänen oli mitä ilmeisimmin vaikea innostua lähentymisestä Ruotsiin. Siksi hän periaatteesta vastusti matkan toteuttamista.

Relander perusteli matkan tarpeellisuutta sillä, että hänestä ei ollut maan etujen mukaista *"kantaa vihaa"* ¹⁶¹Ruotsia kohtaan. Tällä hän viittasi Ståhlbergiin, joka oli kieltäytynyt matkustamasta Ruotsiin. Relander teki lopun jahkailusta kumman maan päämiehen olisi tehtävä vierailu ensin. Hän ymmärsi ruotsalaisten näkökannan, ettei nykyisen hallitusmuodon mukaisen Suomen valtionpäämies ollut vierailut Ruotsissa ja siksi myöhemmin valtaan tulleen valtionpäämiehen oli yleisen tavan mukaan vierailtava ensin. Relander katsoi, ettei ollut syytä kantaa kaunaa Ruotsia kohtaan myöskään sen johdosta, miten Ruotsi oli suhtautunut Suomeen sisällissodan aikana ja sen jälkeen, vaikkakin hän piti Ruotsin silloista toimintaa poliittisesti epäkorrektina. Koska oli jo päätetty vierailla Virossa, Relanderin mielestä ei olisi ollut viisasta jättää käymättä Ruotsissa ja siten tavallaan alleviivata *"jotain erikoista orientoitumista etelään"*, etenkin kun sille ei edes ollut olemassa mitään reaalista pohjaa.¹⁶²

4.3. Matkaseurueen kokoonpano

Siihen verrattuna, miten innokkaasti Relander perusteli Ruotsin vierailun tärkeyttä on erikoista, että hän samoihin aikoihin on esittänyt Procopéille toivovansa yhdessä pääministeri Tulenheimon kanssa, että matkoille annettaisiin vähemmän virallinen luonne. Söderhjelmille hän oli sanonut ajattelevansa vierailun olevan lähinnä pikku turistimatka. Sekä Procopé että Söderhjelm olivat korostaneet Relanderille matkan virallista puolta.¹⁶³ Relanderin näkökanta on vähintäänkin erikoinen. On mahdollista, että Relander on halunnut vähentää vierailun merkitystä, koska tiesi maalaisliittolaisten vastustavan Tukholman matkaa. On kuitenkin huomattava, että Procopé puhui vierailun virallisuuden vähentämisestä ei sen poistamisesta, mikä ei sellaisenaan viittaa matkan merkityksen alentamiseen pikku turistimatkan luokkaan.¹⁶⁴

Relanderin matkaseurue Ruotsin valtiovierailulla ei ollut turistiluokkaa vaan virallisen valtiovierailuun kuuluvan arvovaltainen. Se vastasi kokoonpanoltaan Viron valtiovierailun

¹⁶⁰ Hokkanen 1986, 462.

¹⁶¹ Presidentin päiväkirja I, 60.

¹⁶² Presidentin päiväkirja I, 59-60; Ginman 1984, 56.

¹⁶³ Procopén kirje Söderhjelmille 16.4.1925. Söderhjelmin kokoelma, kansio 16, HYK; Söderhjelm 1960, 323.

¹⁶⁴ Procopén kirje Söderhjelmille 16.4.1925. Söderhjelmin kokoelma, kansio 16, HYK. Procopé kirjoittaa: "... såväl President som Tulenheimo velat givå resorna en nogot mindre officiell karaktär".

seuruetta muutamien poikkeuksin (katso liite 2). Ruotsalaiset olivat itse esittäneet, että seurueen henkilömäärä olisi yhtä suuri kuin Viron matkalla.¹⁶⁵ Ruotsin matkalla presidentin seurueeseen kuului yhdeksän jäsentä, kun Virossa oli ollut mukana kymmenen henkilöä. On huomattava, että presidentillä oli Tukholmassa mukanaan vain yksi adjutantti, joten käytännöllisesti katsoen seurueiden kokoonpanot Ruotsin ja Viron vierailuilla vastaavat lukumääräisestikin toisiaan. Kumpikin vierailu täytti virallisen vierailun luonteen, kun matkaseurueeseen kuului ulkoministeri ja vierailuun otti osaa myös maiden lähettiläät.¹⁶⁶

Julkisuudessa heräsi alkukesästä arvostelua matkaseurueen kokoonpanosta, lähinnä aitosuomalaisen taholta, koska seurue nähtiin liian ruotsalaisena. Saadakseen mukaan myös maalaisliittolaisia edustavan henkilön Relander pyysi kulkulaitosministeri Kalliota mukaan valtiovierailulle. Kallio kuitenkin kieltäytyi vedoten huonoon kielitaitoonsa. Lisäksi Kallio piti loukkaavana sitä, että häntä pyydettiin mukaan vasta sen jälkeen, kun julkisuudessa oli esitetty huomautus seurueen ruotsalais-painottuneisuudesta. Hänen ja Relanderin huonot välit eivät olleet kieltäytymisen syynä. Kirjeessään Santeri Alkiolle¹⁶⁷ hän toteaa, että *"kielteinen kantani ei kohdistunut Relanderiin, vaan en huonon kielitaitoni vuoksi sinne halunnut"*.¹⁶⁸

Valtiovierailun aikana presidentti Relanderin seurueeseen kuuluneet upseerit (ks. liite 2) solmivat yhteyksiä Ruotsin yleisesikuntaan. He kävivät erittäin salaisia neuvotteluja ruotsalaisten kollegoittensa kanssa sotilaallisen yhteistyösuunnittelun käynnistämisestä. Vierailun aikana yleisesikunnan päällikkö everstiluutnantti Erik Heinrichs esitti vierailukutsun Ruotsin Arméförvaltningenin linnoitusosaston päällikölle kenraalimajuri Henri de Champsille saapua Suomeen tutustumaan Karjalan kannaksen ja Laatokan Karjalan puolustusjärjestelyihin. Tämä vierailu toteutuikin jo syksyllä 1925.¹⁶⁹

Heinrichs, joka kannatti maiden armeijoiden yhteistyön aloittamista, oli heti presidentinvaihdoksen jälkeen maaliskuussa 1925 informoinut Ruotsin Helsingin sotilasiasiamiestä, majuri Frey Rydebergiä ajatuksesta läheisemmän yhteistyön aloittamisesta. Hän korosti varsinkin niitä etuja, joita Ahvenanmaan yhteisellä puolustuksella voitaisiin saavuttaa. Majuri Rydeberg tiedotti asiasta heti eteenpäin yleisesikunnalle.¹⁷⁰

¹⁶⁵ UM:n sähkö Söderhjelmille 9.6.1925. 3 H, UM.

¹⁶⁶ Lähettiläitä ei mainita matkaseurue-listoilla, mutta sanomalehdissä heidät mainitaan jokaisen vierailun yhteydessä. Esim: HS 164/20.6.1925 "Tasavallan presidentin Tukholman matka"; HS 137/23.5.1925 "Tasavallan presidentin vierailu Virossa".

¹⁶⁷ Santeri Alkio, vuoteen 1898 Filander, (1862-1930) oli kirjailija ja maalaisliittolainen poliitikko. Hän perusti Sanomalehti Ilkan ja toimi sen päätoimittajana vuosina 1906-1929. Hän toimi maalaisliiton kansanedustajana vuosina 1909-1922.

¹⁶⁸ Kallion kirjeet Alkiolle 17.4.1925 ja 18.8.1925. Santeri Alkion kokoelma, KA; Alkion kirje Kalliolle 17.8.1925. Kyösti Kallion kokoelma, KA.

¹⁶⁹ Turtola 1984, 69; Turtola 1988, 120-121.

¹⁷⁰ Turtola 1988, 120-121; Turtola 1984, 67.

4.4. Suhteiden lähentyminen

Relanderin matka Ruotsiin onnistui hyvin. Ruotsin ulkoministeri ja koko matkaseurue olivat tyytyväisiä vierailun onnistumisesta. Lisäksi Relanderin onnistui luoda ystävyyssuhteen kaltaiset lämpimät välit Ruotsin kuningasperheeseen.¹⁷¹ Kuvaavaa näille lämpimille väleille on ruotsalaisten ihmettely siitä, miten kuningas ja varsinkin kuningatar olivat koko matkan ajan niin ystävällisiä. Heidän mielestään kuningatar yleensä esiintyi viileän etäisenä ja arvostelevana eikä kuningaskaan antautunut *"ollenkaan siihen hervottomuuteen, joka häntä muutoin vähän väliä valtaa"*.¹⁷² Relanderin luontainen ystävällisyys on vaikuttanut lämpimien välien kehittymiseen. Tästä oli vakuuttunut ainakin eduskunnan varapuhemiehenä toiminut Paavo Virkkunen todetessaan Relanderin olleen ystävällisen suorasukainen ja vaatimaton henkilö, joka vaikutti kuninkaallisiin kuin *"raikas tuulahdus"*.¹⁷³

Werner Söderhjelm oli erittäin tyytyväinen vierailun saamista myönteisistä arvosteluista muiden maiden diplomaateilta ja ruotsalaisilta. Myös ruotsalaisten sanomalehtien kirjoittelu oli valtaosaltaan positiivista. Söderhjelm raportoi vapaamielisten sanomalehtien kirjoittaneet positiiviseen sävyyn presidentin matkasta ja tuominneet ankarasti vierailun aikana ilmestyneet kommunistilehtien hävyttömät kirjoitukset. Sosialistilehdet olivat kirjoittaneet hieman kritisoivammin muistuttaen Suomen sisällissodan tapahtumista ja valkoisesta terrorista. Poikkeuksen teki sosialistisen puolueen johtava lehti Socialdemokraten, jonka kirjoitukset olivat pelkästään myötämielisiä. Tätä Söderhjelm pitää todisteena siitä, että Ruotsin sosialistien johtomiehet olivat alkaneet suhtautua Suomeen myötämielisemmin kuin aikaisemmin.¹⁷⁴

Relanderin valtiovierailu merkitsi käännekohtaa suomalais-ruotsalaisissa suhteissa. Matka ilmaisi Suomen ja Ruotsin ylimmän poliittisen johdon välien ystävällisyyden, mutta se merkitsi myös maiden sotilasjohdon lähentymistä. Presidentin vaihdos vaikutti siten voimakkaasti Suomen puolustuspoliittiseen suuntautumiseen.¹⁷⁵ Relanderin valtiovierailun merkityksen arviointia ei kuitenkaan voi tehdä huomioimatta myös Ruotsin kuninkaan tekemää vastavierailua Suomeen elokuussa 1925. Nämä matkat kuuluivat tavallaan samaan pakettiin, ilmaisten yhdessä valtioiden ylimmän johdon halua luoda

¹⁷¹ Söderhjelmin kirje Kalliolle 4.10.1926. Kyösti Kallion kokoelma, KA; Söderhjelmin raportti no 11 Idmanille 7.9.1925. 5 C 2, UM; Söderhjelmin kirje Idmanille 27.6.1925. K. G. Idmanin kokoelma, KA.

¹⁷² Söderhjelmin raportti no 9 Idmanille 4.7.1925. 5 C 2, UM.

¹⁷³ Virkkunen 1954, 209.

¹⁷⁴ Söderhjelmin raportti no 9 Idmanille 4.7.1925. 5 C 2, UM.

¹⁷⁵ Turtola 1988, 120-121; Turtola 1984, 67.

läheisemmät välit maitten välille. Vierailut olivat myös osoitus siitä, että maat halusivat poistaa ne tekijät, jotka Ståhlbergin kaudella olivat häirinneet poliittisen johdon kanssakäymistä.

Myös kuningasvierailu Suomessa onnistui erittäin hyvin. Kuninkaallisen perheen arviointiin matkasta näyttää vaikuttaneen lähinnä heidän osakseen saamansa kohtelu, ei niinkään poliittiset arvioinnit. Kuningas kommentoi, *"ettei hän koko elämässään ollut sel-laisten kunnianosoitusten esineenä"* kuin vieraillessaan Suomessa. Kuningattareen oli myös tehnyt suuren vaikutuksen heidän osakseen saamansa huomio, koska omassa maassaan hän ei nauttinut kansansuosiota. Prinssi Wilhelm puhui ylistäen *"ihmeellisistä päivistä Suomessa"*. Hän kertoi, ettei *"ole koskaan nähnyt vanhempieni mistään kokevan niin syvää vaikutusta kuin tästä matkasta; he ovat yhä vielä aivan liikutettuja siitä puhuessaan"*.¹⁷⁶

Söderhjelm arvioi matkojen lähentäneen Ruotsin ja Suomen välejä sekä uskoi Suomen aseman parantuneen ja tulleen tärkeämmäksi Ruotsin politiikassa. Söderhjelm muistutti, ettei näillä vierailuilla ole ollut tarkoituksena solmia mitään puolustusliittoa. Mutta hänen raportistaan on kuitenkin nähtävissä, että ainakin hän itse tavoitteli jonkinlaisen puolustusliiton syntymistä Suomen ja Ruotsin välille. Hän katsoi, että *"Ruotsin politiikan olisi tällä hetkellä vaikea saada läpi mitään suoranaista päätöstä mainittuun [puolustusopimus] suuntaan"*. Söderhjelm uskoi kuitenkin yleisen mielipiteen kehittyneen matkojen ansiosta niin, että jos Suomi joutuisi vaaraan, Ruotsin hallituksen olisi mahdollonta pysytellä erossa kuten vuonna 1918. Lisäksi hän uskoi, että vierailuilla oli saavutettu se, että *"Jos kerran sellainen hetki koittaa, jolloin Ruotsin selvästi on merkittävä ulkopoliittinen kantansa, niin on maaperä nyt siksi muokattu kuin se konsanaan voi olla, jotta orienteeraus selvänä ja itsestään ymmärrettävänä asiana suunnitellaan Suomea kohtaan"*.¹⁷⁷

Edellä kerrottu paljastaa Ruotsin vierailun todellisen tavoitteen Suomen näkökulmasta käsin. Vierailulla ei pelkästään tavoiteltu maiden ylimpien johtajien tutustumista toisiinsa. Sillä haluttiin myös muokata Ruotsin yleistä mielipidettä Suomelle myönteisempään suuntaan niin, että puolustuspoliittinen liittoutuminen olisi tullut mahdolliseksi. Söderhjelm totesi matkojen kasvattaneen luottamusta Suomeen, mikä ilmeni käytännöntasolla käytyjen neuvottelujen avoimemmasta ilmapiiristä. Hän uskoi, että matkojen avulla on rakennettu vankka pohja ulkopoliittisellekin lähentymiselle todeten kuitenkin, että sen täytyy tapahtua varovasti, koska ruotsalaiset pelkäävät suuntautumisella Suomeen joutuvansa sekoitetuksi balttilaiseen politiikkaan. Toistaiseksi ei hänen mielestään voinut muuta kuin *"wait and see"*.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Söderhjelmin raportti no 11 Idmanille 7.9.1925, 5 C 2, UM.

¹⁷⁷ Söderhjelmin raportti no 11 Idmanille 7.9.1925, 5 C 2, UM; vrt. Ginman 1984, 85.

¹⁷⁸ Söderhjelmin raportti no 11 Idmanille 7.9.1925, 5 C 2, UM.

Söderhjelmin innokkaan optimistinen arvio matkojen merkityksestä laimeni seuraavan vuoden alussa. Tammikuussa 1926 hän raportoi, ettei kuningas ollut vuosittaisessa valtaistuinpuheessaan maininnut lainkaan edellisen kesän vierailuja. Tätä hän piti erikoisena, koska yleensä vastaavat vierailut on mainittu puheessa. Hän arveli, että vierailuista ei mainittu mitään sen takia, ettei hallitus halunnut antaa niille liian suurta valtiollista merkitystä, vaan halusi mieluummin tulkita ne vierailijoiden yksityisenä asiana.¹⁷⁹

Myös Ruotsalainen Svenska Dagbladet sanomalehti ihmetteli valtiovierailun sivuuttamista valtaistuinpuheesta, koska Suomen ja Ruotsin valtionpäämiesten vierailut olivat tärkeimmät ulkopoliittiset tapahtumat vuoden 1925 aikana. Niiden merkitystä oli lehden mukaan heikennetty siten, että Ruotsin hallitus oli vähentänyt puolustusvoimien vahvuutta. Lehti arveli vierailujen poisjättämisen valtaistuinpuheesta johtuneen aitosuomalaisien kriittisistä kirjoituksista. Söderhjelm tarkisti asian ulkodepartementista, jossa vakuutettiin, että lehden viittaus oli täysin aiheeton, koska vierailuista ei aiottukaan mainita puheessa vaan haluttiin pelkästään viitata tulevaisuuteen.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Söderhjelmin raportti no 1 Setälälle 16.1.1926, 5 C 2, UM.

¹⁸⁰ Söderhjelmin raportti no 1 Setälälle 16.1.1926, 5 C 2, UM; vrt. sähkösanoma no 11 13.1.1926 UM:lle, 12 L, UM.

5. LUOTTAMUKSELLISEN YHTEISTYÖN KAUTTA ITÄMEREN LIITTOON

5.1. Latvia Suomen ulkopoliitikassa vuonna 1926

Suomen turvallisuuspoliittisessa asemassa tapahtui tietyn asteinen muutos syksyllä 1925, kun Euroopan poliittinen tilanne muuttui Saksan ja Ranskan solmittua Locarnon sopimuksen. Sopimuksen taustalla oli ollut huoli Keski-Euroopan turvallisuuden säilymisestä, kun Saksa oli pidetty Versaillesin sopimuksen mukaisesti heikkona valtiona. Saksan ja Ranskan suhteet paranivat vuoden 1925 aikana. Maiden välillä käydyt neuvottelut johtivat siihen, että Ranskan ja Englannin hallitukset kutsuivat lokakuussa Saksan, Belgian ja Italian edustajat Locarnoon sopimaan rauhantilan säilyttämisestä ja Saksan rajojen takaamisesta. Konferenssin viimeisenä päivänä 16.10. Saksa allekirjoitti alustavasti Locarnon sopimuksen, jossa Saksan ja Ranskan sekä Saksan ja Belgian väliset rajat sovittiin takaajina Iso-Britannia ja Italia. Locarnon sopimus merkitsi vastakohtien tasoittumista Länsi- ja Keski-Euroopassa ja siten maanosan turvallisuuden paranemista.¹⁸¹

Länsi-Euroopasta katsottuna Locarnon sopimusta pidettiin optimistisen aikakauden alkuna. Silloin uskottiin sopimusten ja keskinäisten takuiden avulla voitavan estää sotien syttymiset Euroopassa.¹⁸² Sen sijaan Neuvostoliitosta katsottuna Locarnon sopimus herätti levottomuutta. Niin tapahtui osittain myös Suomessa ja Baltian maissa. Tämä johtui siitä, että Locarnon sopimus ei sisältänyt mitään Saksan itärajojen koskemattomuutta takaavaa ilmausta. Siksi Neuvostoliitto epäili läntisten maiden pyrkivän muodostamaan yhteisrintaman sitä vastaan. Lisäksi Locarnon sopimus irrotti Saksan Neuvostoliiton turvallisuusjärjestelmästä ja liitti sen Kansainliitto-keskeiseen turvallisuusjärjestelmään, minkä johdosta Neuvostoliitto tunsu asemansa eristetyksi. Neuvostoliiton eristyneisyyden tunnetta lisäsi myös se, että Puolan asema parani Ranskan antaessa takuut Puolan länsirajan koskemattomuudesta.¹⁸³

Suomen hallituksessa Locarnon sopimus tulkittiin siinä mielessä huolestuttavaksi, että länttä ei enää kiinnostaisi *"etäisemmät turvallisuusprobleemit"* siinä määrin, että ne olisivat valmiit sitoutumaan auttamaan tarvittaessa. Tästä johtuen päädyttiin tulkintaan, että Suomen ja muiden itäisten valtioiden oli itse, *"omin voimin"*, pyrittävä turvallisuutensa

¹⁸¹ Korhonen 1966, 117; Paasivirta 1984, 208-209; Lehti 1999, 477-478.

¹⁸² Lehti 1999, 478.

¹⁸³ Korhonen 1966, 116-118; Lehti 1999, 478.

ratkaisemiseen. Usko suurvalloilta saatavaan merkittävään tukeen heikkeni, eikä Kansainliitoltakaan uskottu saatavan *"sanottavampaa"* tukea.¹⁸⁴

Suomen valtuuskunnan puheenjohtajana Kansainliiton yleiskokouksessa Genevessä toiminut professori Rafael Erich antoi Helsingin Sanomille marraskuussa 1925 haastattelun, jossa hän pohti Locarnon sopimuksen vaikutuksia Suomen turvallisuuspolitiikkaan. Samalla hän esitti myös idean niin sanotusta Pohjolan Locarnosta, jonka mukaan Ruotsi, Suomi ja Baltian maat muodostaisivat oman turvallisuusliittonsa, jonka takaajina toimisivat Ranska, Englanti ja Italia. Suomen hallitus hylkäsi ehdotuksen, koska piti ajatusta epärealistisena sopimuksen takeiden saannin epävarmuuden sekä Neuvostoliiton kielteisen asenteen takia. Ajatus 'Pohjolan Locarnosta' kuitenkin osoitti Suomen olevan valmis tietyin ehdoin sitoutumaan liittoon, joka tähtäsi Neuvostoliitosta tulevaa uhkaa vastaan.¹⁸⁵

Relander oli muutamien poikkeuksien ulkopoliittisessa ajattelussaan samoilla linjoilla kuin Rafael Erich. Hän oli jo syyskuussa 1925 kirjoittanut päiväkirjaansa päämääräkseen eräänlaisen Itämeren-liiton eli Liettuan, Latvian, Viron, Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan muodostaman yhdistelmän lujittamisen. Hän suunnitteli tämän yhdistelmän taakse Englannin lisäksi Saksaa, eikä Ranskaa kuten Rafael Erich. Pohjolan-Locarno ei saanut ulkoministeriössä jakamatonta kannatusta jo senkin vuoksi, ettei Skandinavian maat osoittaneet halukkuuttaan osallistua yhteiseen Itämeren alueen politiikkaan. Tämä ei kuitenkaan huolestuttanut Relanderia, joka uskoi kaikkien *"Itämeren ympärillä asuvien valtioiden"* ajan myötä alkavan suhtautua hankkeeseen myönteisesti, koska huomattuaan *"sen vaaran, mitä Venäjän yksinvaltiutensa Itämerellä tietää, sitä enemmän he ovat valmiit ulkopoliitikassaan myöskin yhteistyöhön"*.¹⁸⁶

Relanderin kaavailema Itämeren liitto sai Suomessa tukea näkemyksestä, että Suomen tehtävänä oli toimia siltana Skandinavian ja Baltian välillä.¹⁸⁷ Relanderin valtiovierailuissa on nähtävissä pyrkimys toteuttaa käytännössä Suomen välittäjäasemaa Itämeren piirissä. Relanderin optimistinen luottamus Itämeren liiton syntyyn vaikuttaa ymmärrettävältä, kun ottaa huomioon hänen vahvan uskonsa kykyynsä vaikuttaa henkilökohtaisten tapaamisten avulla ulkopoliitiikkaan. Maaliskuussa 1926 hän kirjoitti päiväkirjaansa, että Itämeren liittoon tähtäävät *"sopimukset saadaan syntymään"* kunhan *"muut takeet lujittuvat luottamuksellisen vuorovaikutuksen kautta"*. Hänen luottamustaan vahvisti hänen onnistunut valtiovierailunsa Ruotsiin, joka oli muuttanut Ruotsin ulkoministerin suhtautumisen Suomeen *"miltei lämpimäksi"*. Se kuvasi Relanderin

¹⁸⁴ Ulkopoliittinen katsaus no 475 20.10.1925. E. N. Setälän asiakirjakokoelma, UM:n asiakirjoja vuodelta 1926, "Erilaisia asioita koskevia promemorioita y.m. virallisuontoisia asiakirjoja", kansio 17, KA.

¹⁸⁵ Korhonen 1966, 118-121; Uino 1994, 514.

¹⁸⁶ Presidentin päiväkirja I, 135-136; Virkkunen 1979, 53-56.

¹⁸⁷ Seppinen 1974, 38-39

mielestä sitä, että Suomen ulkopoliitiikka oli *"kulkemassa oikeaa latua"*. Suomen ei pitänyt hänen mukaansa *"jättää nykyistä 'hevosenkenkäpolitiikkaansa', silloin kun sen asema tässä 'kengässä' oli sen kärjessä"*.¹⁸⁸

Henkilökohtaisille tapaamisille tulikin tarvetta alkuvuodesta 1926, kun Neuvostoliitto ryhtyi kehittämään ja toteuttamaan läntisten rajanaapureidensa kanssa solmittavaa "Anti-Locarno" -sopimusjärjestelmää suojautuakseen lännen taholta kokemaansa uhkaa vastaan. Maaliskuussa 1926 Neuvostoliitto esitti suullisen ehdotuksensa hyökkäämättömyyssopimuksesta Viroille, Latvialle ja Suomelle. Tämän johdosta Viron ja Latvian ulkoministerit kävivät Helsingissä maaliskuun 17. päivänä neuvottelemassa, kuinka ehdotukseen tulisi suhtautua. Suomen ja Baltian maiden asenteet Neuvostoliiton taholta esitettyihin ehdotuksiin hyökkäämättömyyssopimuksesta olivat kielteisiä. Kun Neuvostoliitto ja Saksa solmivat 24.4.1926 niin sanotun Berliinin sopimuksen keskinäisestä puolueettomuudesta, Suomi, Viro ja Latvia jättivät Neuvostoliitolle ehdotuksensa, jonka pohjalta he voisivat solmia hyökkäämättömyyssopimuksen. Maat olivat yhdessä sopineet ehdotuksen sisällöstä, mitä varten Viron ulkoministeri Piip oli vierailut huhtikuun lopulla Helsingissä. Suomella oli koko kevään ja kesän 1926 aktiivinen johtajan rooli, kun maat neuvottelivat yhteisestä reunavaltiorintaman luomisesta vastattaessa Neuvostoliitolle hyökkäämättömyyssopimus ehdotukseen.¹⁸⁹

Latvian ja Suomen presidenttien suorittamia valtiovierailuja toistensa luona touko- ja kesäkuussa 1926 on tarkasteltava edellä kerrottua taustaa vasten. Myös Tanskan ja Norjan matkat liittyvät osaltaan edellä kerrottuun. Tämän puolesta puhuu presidentti Relanderin tavoitteena ollut koko Itämeren alueiden valtioiden muodostaman yhteisrintaman aikaansaaminen hyökkäämättömyyssopimus kysymyksessä. Hän esitti näkemystään Viron ulkoministeri Piipille tämän vieraillessa Helsingissä 28.4.1926. Relanderin mielestä olisi ollut tärkeää saada aikaan kaikki Itämeren valtiot käsittämä ryhmittymä, kuin vain muodostaa pelkästään reunavaltiot käsittävä yhtymä. Hän piti tätä ajatusta myös Englannin ja Saksan politiikan etujen mukaisena. Hän kuitenkin ymmärsi, ettei Neuvostoliiton kanssa käytävissä neuvotteluissa voinut sillä hetkellä pitää lähtökohtana laajempaa Itämeren alueen yhtymää, koska sitä ei pidetty varmana.¹⁹⁰ Nämä asiat olivat esillä Latvian presidentin vieraillessa Helsingissä toukokuun puolivälissä.¹⁹¹

¹⁸⁸ Presidentin päiväkirja I, 230-231.

¹⁸⁹ Korhonen 1966 127-139,146; Lehti 1999, 465; Kallenautio 1985, 103-105.

¹⁹⁰ UM:n poliittisen osaston päällikkö A. S. Yrjö-Koskisen päiväkirjamerkintä 28.4.1926. A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma, päiväkirjat, kansio 8, KA.

¹⁹¹ Presidentin päiväkirja I, 281.

5.2. Vastavierailun valmistelu

Latvialle oli ilmeisen tärkeää saada valtiavierailut toteutumaan Suomen kanssa. Taustalla on ollut Latvian ulkopoliittisen suunnan epävarmuus ja tuen hakeminen Suomelta. Latviassa epäiltiin Suomen ulkopoliittikan suuntautuvan Baltian maiden sijasta enemmän Skandinaviaan. Tätä epäluuloa olivat ruokkineet Ruotsin kuninkaan vierailu Suomessa sekä saksalaisissa sanomalehdissä esiintyneet arvioinnit, että *"Suomi on nyt lopullisesti sanoutumassa irti aikaisemmasta balttilaispolitiikastaan"*.¹⁹² Tämän takia Latviassa toivottiin presidentti Relanderin tekevän valtiavierailun Riikaan ja siten kumoavan epäluulot Suomen ulkopoliitikasta. Latvian hallitus ja presidentti Tshakste ehdottivat matkaa heti sen jälkeen, kun tieto Relanderin vierailuista Tallinnaan ja Tukholmaan oli tullut julkisuuteen. Latvian ulkoministeri Meierovics välitti tämän toiveen Suomen Riikan lähetystön asiainhoitaja Reino Sylvanderille ehdottaen jopa, että Relander voisi vierailla Riikassa jo Tallinnan matkan yhteydessä samalla kun kävisi Tartossa.¹⁹³

Lokakuussa 1925 Latvian sanomalehdissä ilmestyi kirjoituksia, joissa kerrottiin Suomen presidentin aikovan tehdä valtiavierailu Latviaan. Näiden kirjoitusten johdosta sekä lähettiläs Holsti että Riikan lähetystön attasea Reino Sylvander tiedustelivat Suomen ulkoministeriöltä, onko kirjoituksissa perää ja kuinka heidän tulisi vastata esitettyihin kysymyksiin presidentin matkasta. Kansainväliseen protokollaan viitaten Sylvander myös huomautti, että *"jos tällainen vierailu tulee kysymykseen, eikö Latvian presidentin olisi ensin käytävä Suomessa"*.¹⁹⁴ Ulkoministeriöstä vastattiin, ettei matkasta *"ministeriön tieteen ollut mitään puhetta"*, ja heidän mielestään oli liian aikaista keskustella presidentin mahdollisista ensi kesän vierailuista.¹⁹⁵ Joulukuussa ulkoministeri Idman keskusteli Relanderin kanssa seuraavan kesän ulkomaanmatkoista. Presidentin mielestä Latvian presidentti voisi käydä Suomessa tulevana kesänä, ja tähän vierailuun hän voisi vastata sitten seuraavana vuonna.¹⁹⁶

Lähettiläs Holsti toivoi presidentin vierailua Latviaan. Reunavaltio politiikan kannattajana hän ilmeisesti halusi vierailun avulla todistaa latvialaisille, ja samalla myös virolaisille, ettei Suomi ollut sanoutunut täysin irti baltianpolitiikasta. Näitä epäilyksiä oli esitetty Relanderin Tukholman vierailun takia. Latviassa epäiltiin, että Suomi oli suuntautumassa Skandinaviaan sekä irtautumassa kokonaan reunavaltio politiikasta. Holsti uskoi

¹⁹² Holstin raportti no 45 Idmanille 31.8.1925, 5 C 12, UM.

¹⁹³ Sylvanderin raportti no 91 Idmanille 29.4.1925. 5 C 16, UM.

¹⁹⁴ Holstin kirje Idmanille 23.10.1925. 3 H, UM; Sylvanderin kirje Idmanille 23.10.1925. 3 H, UM.

¹⁹⁵ UM:n sähke Holstille 27.10.1925. 3 H, UM; UM:n kirje Sylvanderille 28.10.1925. 3 H, UM.

¹⁹⁶ Presidentin päiväkirja I, 180; vrt. Virkkunen 1979, 52.

presidentin vierailun voivan hälventää näitä epäilyjä ja hillitä sekä Latviassa että Virossa vallinnutta pessimismia Suomen suhteen.¹⁹⁷

Reunavaltioiden epäluuloisen asenteen taustalla oli se, että Suomi oli perunut viime tipassa Riikaan elokuuksi 1925 sovitun reunavaltioiden ulkoministerien konferenssin. Syynä oli ollut se, ettei Suomi ollut halunnut tiivistää yhteistyötään reunavaltioiden kanssa, koska sen tähtäimessä oli päästä lähentymään Skandinavian maiden kanssa. Relanderin mukaan yhteistyön tiivistäminen sopimuksen muodossa reunavaltioihin luettavan Puolan kanssa olisi merkinnyt loitontumista Skandinaviasta. Tämän takia Suomi vetäytyi Riikan reunavaltiokonferenssista, jossa oli suunniteltu solmittavan Varsovan sopimuksen kaltainen sopimus.¹⁹⁸ Ulkoministeri Idmanin mukaan Suomi ei kuitenkaan ollut kääntämässä selkäänsä Baltian maille. Suomi ei vain halunnut allekirjoittaa ehdotettua *"garantia sopimusta eteläisten naapurivaltioiden kanssa"*, mikä ei Idmanin mukaan tarkoittanut sitä, *"etemme missään tapauksessa tulisi auttamaan näitä Neuvosto-Venäjää vastaan, mutta meidän täytyy pidättää itsellemme vapaus itse arvostella milloin voimme tällaisen avun antaa"*.¹⁹⁹

Suomi halusi kumota Baltian maiden epäluulot Suomen täydellisestä erkaantumisesta yhteistyöstä niiden kanssa. Tämän takia Suomen valtioneuvosto teki maaliskuun alkupuolella päätöksen kutsua Latvian presidentti Suomeen, minkä jälkeen Relander voisi tehdä vastavierailun.²⁰⁰ Presidentti Tshakste oli innokas tekemään valtiovierailun Suomeen, koska hän uskoi sen avulla maiden lähentyvän toisiinsa. Hän vieraili Helsingissä 15.-17.5.1926. Matka herätti latvialaisissa tyytyväisyyttä, mikä näkyi myös sanomalehtien kirjoituksissa, joissa vierailulle annettiin suuri merkitys. Latvian ulkoministeri K. Ulmanis kommentoi erään lehden haastattelussa matkan ylittäneen kaikki odotukset ja kehui suomalaisten ystävällisyyttä.²⁰¹

Myös presidentti Relander oli tyytyväinen Tshaksten käyntiin. He olivat keskustelleet pitkään ulkopoliittisista asioista ja mielipiteet olivat olleet samansuuntaiset. Merkittävin ero oli ollut suhtautumisessa Saksaan. Latvian presidentti ei uskonut Saksan hyvän-suopaisuuteen Latviaa kohtaan, kun taas Relander oli korostanut Suomen ja Saksan välien olevan hyvät ja Saksan asenteen Latviaa ja Viroa kohtaankin selkeästi parantuneen.²⁰²

¹⁹⁷ Holstin raportti no 45 Idmanille 31.8.1925, 5 C 12, UM; Holstin raportti no 56 Idmanille 31.10.1925, 5 C 12, UM; Holstin raportti no 58 Idmanille 9.11.1925, 5 C 12, UM.

¹⁹⁸ Lehti 1999, 460-465.

¹⁹⁹ Idmanin kirje Tulenheimolle 7.9.1925. K. G. Idmanin kirjekoelma, kirjekonseptit II, KA.

²⁰⁰ Presidentin päiväkirja I, 229; US 95/27.4.1926 "Presidentti J. Tshakste Helsinkiin".

²⁰¹ Sylvanderin raportti no 111 Idmanille 11.5.1925. 5 C 16, UM.

²⁰² Presidentin päiväkirja I, 281; Virkkunen 1979, 62.

Alunperin presidentti Relanderin vastavierailu Riikaan oli ollut tarkoitus tehdä vasta kesällä 1927. Suunnitelma muuttui huhtikuun alussa, kun kesälle 1926 suunnitellut valtiovierailut Tanskaan ja Norjaan päätettiin Tanskan leskikuningattaren kuoleman takia lykätä seuraavaan vuoteen. Tämän jälkeen päätettiin vastata Latvian presidentin vierailuun vielä samana vuonna.²⁰³ Relander suoritti vastavierailun Riikaan vain kuukausi sen jälkeen kun Latvian presidentti oli vierailut Helsingissä.

5.3. Virkamiesvaltainen matkaseurue

Vastavierailu Latviaan oli virallisuonteinen valtiovierailu, johon myös ulkoasiainministeri E. N. Setälä²⁰⁴ osallistui. Latvian valtiovierailulla mukana ollut matkaseurue oli määrällisesti suurin verrattuna muihin Relanderin suorittamiin vierailuihin. Huomattavin ero muiden vierailujen matkaseurueiden kokoonpanoon on ulkoasiainministeriön virkamiesten runsas edustus. Kahdestatoista seurueen jäsenestä, ulkoministeriä lukuunottamatta, kuusi oli ulkoministeriön virkamiestä (ks. liite 2)²⁰⁵.

Runsas ulkoasiainministeriön edustus viittaisi, että matkalla on käyty neuvotteluja, joissa on tarvittu avustavia virkamiehiä. Ilmeisesti myös sanomalehdet ovat tulkinneet matkaseurueen kokoonpanoa tällä tavoin, koska niissä esitettiin arveluja, että vierailun aikana käytäisiin poliittisia neuvotteluja. Tämän takia ulkoministeriö on katsonut aiheelliseksi lähettää sanomalehdille tiedotteen, jossa se kumoaa nämä huhut ilmoittaen, ettei matkan aikana käydä mitään poliittisia neuvotteluja balttilaisten valtioiden välillä.²⁰⁶

Edellä esitetty ei poista sitä mahdollisuutta, että matkan aikana on voitu käydä esimerkiksi taloudellisia neuvotteluja. Suomen Latvian suurlähetystön perustamista vuonna 1926 oli pidetty tärkeänä taloudellisten syiden takia. Latviaan oli toivottu omaa lähetystyä perustelemalla sitä kaupallisilla tekijöillä ja tarpeella parantaa vientikaupan

²⁰³ Presidentin päiväkirja I, 270.

²⁰⁴ Kielen- ja kansanrunoutentutkija Eemil Nestor Setälä (1864-1935), joka oli Kokoomuspuolueen jäsen, toimi mm. opetusministerinä vuonna 1925, ulkoasiainministerinä vuonna 1926, lähettiläänä Kööpenhaminassa ja Budapestissä vuosina 1927-1930.

²⁰⁵ UM:n kokoelmassa 3 H ollut luettelo presidentti Relanderin valtiovierailuista ja seurueiden kokoonpanoista on Latvian vierailun kohdalla vajavainen. Luetteloa on täydennetty valtioneuvoston sanomalehdille antaman tiedotteen mukaisesti. UM:n luettelon kirjoittaja on ollut ilmeisen huolimaton Latvian matkan kohdalla, koska myös matkan päivämäärä on kirjattu virheellisesti 21.-23.5.1926, kun oikea päivämäärä on 21.-23.6.1926. Matkaseurueen analysointia vaikeuttaa luettelosta puuttuvat etunimet. Esimerkiksi ylijohdaja Wrede todennäköisesti tarkoittaa Viron ja Ruotsinkin matkoilla mukana ollutta merenkulkuhallituksen päällikköä, mutta ilman etunimeä siitä ei voi olla täysin varma.

²⁰⁶ Ks. esim: HS 150/3.6.1926 "Tasavallan presidentin Riian matka"; Maak. 124/3.6.1926 "Presidentti Relanderin matka Latviaan".

mahdollisuuksia Itämeren alueella ja Baltian maissa.²⁰⁷ Korostaessaan Latviaan suoritettua valtiovierailun merkitystä ulkoministeri Setälä viittasi vierailun jälkeen antamassaan haastattelussa taloudellisen yhteistyön mahdollisuuteen huomauttaen, että *"...tämänlaatuinen käynti jo itsessään on sellaista politiikkaa, jonka arvoa ei saa väheksyä. Kansat oppivat [...] tuntemaan toisiaan. Syntyy ajatuksia taloudellisen yhteistoiminnon mahdollisuuksista ja keinoista sen aikaansaamiseksi. Taloudellinen yhteistoiminta on muunkin yhteisymmäryksen pohjana."*²⁰⁸ Kaupallisen alan asiantuntemusta matkalla edustivat jaostopäälliköt Talaskivi, Westerlund ja Ehrnrooth²⁰⁹.

Leo Ehrnroothin²¹⁰ kuuluminen presidentin matkaseurueeseen viittaisi kaupanalan asiantuntemuksen tarpeeseen matkalla. Relander oli esittänyt Ehrnroothia matkaseurueeseen sähköissään ulkoministeri Setälälle. Hän ei kuitenkaan perustellut toivettaan, joten Ehrnroothin roolista vierailulla ei ole täyttä varmuutta.²¹¹ Leo Ehrnrooth kuului 1920-luvulla siihen Suomen talouselämän pienilukuisen vaikuttajaryhmään, joka osallistui maan kauppapoliittisiin valmistelutöihin ja myös päätöksentekoon. Lisäksi hän kuului kauppasopimuskomiteaan, joka oli merkittävä osa sitä organisaatiota, missä kauppasopimusten solmimisesta päätettiin. Kauppasopimuskomitea oli, varsinkin 1920-luvun alussa, kauppasopimusneuvottelujen keskeinen koordinoija.²¹² Toisaalta Ehrnrooth toimi Helsingin kaupungin oikeuspormestarina ja on siinä toimessa saattanut osallistua Latvian presidentin Suomen vierailuun. Lisäksi Ehrnrooth oli toiminut edellisenä vuonna Ruotsin kuningasvierailua valmistelevan komitean puheenjohtajana²¹³, joten hänellä oli kokemusta valtiovierailuista.

Ulkoministeri Setälän Latvian vierailun jälkeen antamassa haastattelussa mainitaan, että matkan aikana on käyty jonkin asteisia neuvotteluja, joissa on keskusteltu myös politiikasta. Setälä toteaa, *"ettei tämmöisessä juhlahumussa ehdiä paljoa keskustella suoranaista politiikkaa"*, mutta hänestä matkalla on poliittista merkitystä siinä mielessä, että sen avulla kansat tutustuvat paremmin toisiinsa ja *"syntyy ajatuksia taloudellisen*

²⁰⁷ HS 195/23.7.1925 "Kaupallinen edustuksemme baltisissa maissa ja Puolassa"; HS 202/30.7.1925 "Maamme edustus ns. reunavalloissa, erityisesti kaupallisia mahdollisuuksiamme silmällä pitäen".

²⁰⁸ US 145/27.6.1926 "Ulkoministeri Setälän vaikutelmista Latvian-matkalta".

²⁰⁹ UM:n organisaatiossa jaostopäälliköt kuuluivat poliittisten ja kaupallisten asiain osaston alaisuuteen. Nevakivi 1988, 100. Westerlund oli Suomen ja Neuvostoliiton välisten taloudellisten suhteiden asiantuntija. Paasivirta 1968, 171. Mikäli ylijohdaja Wredellä tarkoitetaan Ernst Fabian Wredeä, oli myös hän talousmies, joka kuului muun muassa saksalais-suomalaiseen kauppakamarin johtokuntaan vuosina 1926-1944 ja oli sahanomistajien yhdistyksen puheenjohtaja vuosina 1922-1940.

²¹⁰ Oikeustieteen tohtori Leo Ehrnrooth (1877-1951) toimi mm. apulaisulkoministerinä vuonna 1919 sekä kauppaja ja teollisuusministerinä vuonna 1920 ja ruotsalaisen kansanpuolueen kansanedustajana vuosina 1907-1909 ja 1916-1917.

²¹¹ Relanderin sähkö 19.6.1926 Setälälle, E. N. Setälän asiakirjakokoelma, UM:n asiakirjoja vuodelta 1926, Tasavallan presidentin vierailu Latviaan, kansio 14, KA.

²¹² Lamberg 1999, 32-35, 209; Nevakivi 1988, 128.

²¹³ Ginman 1984, 73.

yhteistoiminnan mahdollisuuksista ja keinoista sen aikaansaamiseksi".²¹⁴ Ulkoministeri ei siis kiellä, että matkan aikana olisi käyty poliittisia neuvotteluja ja viittaa myös taloudellisen alan neuvotteluihin. Eräs yhteistoiminnan muoto, mikä Latvian ja Suomen välille syntyi matkan jälkeen, vaikkei välttämättä sen johdosta, oli puhelinyhteys. Yhteys valmistui lokakuun lopulla ja kulki Tallinnan kautta.²¹⁵

Koska valtiovierailujen matkaseurueiden kokoonpanon on haluttu vastaavan mahdollisesti edeltänyttä valtiovierailua, on mahdollista, että Relanderin vastavierailun matkaseurueen lukumäärä on määräytynyt Latvian presidentin matkaseurueen mukaan. Latvian presidentin matkaseurueeseen kuului kaikkiaan 11 jäsentä. Heistä tosin vain kaksi kuului ulkoministeriön virkamiehiin ja peräti kuusi edusti sotavoimia.²¹⁶ Määrällisesti presidenttien matkaseurueiden voi siis katsoa vastaavan toisiaan, mutta sisällöllisesti ei. Relanderin virkamiesvaltainen matkaseurueeseen kuului vain kaksi sotaväen edustajaa, suojeluskuntien komentaja Lauri Malmberg ja pääesikunnan päällikkö K. M. Wallenius. Heidän kuulumisen matkaseurueeseen voisi selittää sillä, että Latvian vierailuohjelmaan kuului sotilasparaati (ks. liite 5), jonka seuraamisen on saatettu katsoa edellyttävän myös armeijan edustajia. Tämä on kuitenkin epätodennäköinen syy. Kun vertaa kaikkien valtiovierailujen ohjelmia (ks. liitteet 3-7) sekä matkaseurueita (ks. liite 2) voi havaita, että jokaisella matkalla oli mukana vähintään yksi sotaväen edustaja, kun taas vain Viron ja Latvian vierailujen ohjelmiin kuului sotaväenparaatit.

Sotaväen edustajien kuuluminen seurueeseen johtuu osaltaan maiden sotaväen edustajien välisestä kanssakäymisestä. Yleisesikunnan päälliköksi kesällä 1925 valittu jääkärieversti Kurt Martti Wallenius oli kiinnostunut Suomen ja reunavaltioiden välisestä sotilaallisesta yhteistyöstä. Osoituksena tästä hän oli ryhtynyt keväällä 1926 luottamukselliseen kirjeenvaihtoon Viron yleisesikunnan päällikön kenraalimajuri Nikolai Reekin kanssa, ja kumpikin heistä kannatti Suomen ja Viron sotilaallista yhteistyötä. Suomen ja Viron yleisesikuntien päälliköiden yhteistyö alkoi pian tuottaa tulosta muun muassa siten, että maat vaihtoivat keskenään puolustus suunnitelmia sekä tiivistivät sotilastiedustelua.²¹⁷

Tämä sotilaallinen yhteistyö sotilastiedustelun alalla ei koskenut vain Suomea ja Viroa vaan myös Latviaa ja Puolaa. Kaikkia näitä reunavaltioita yhdisti pelko Neuvostoliiton taholta tulevasta hyökkäysuhasta. Tämän johdosta reunavaltioiden yleisesikunnat olivat jo 1920-luvun alusta alkaen ryhtyneet harjoittamaan Neuvostoliittoa koskevaa laaja-alais

²¹⁴ US 145/27.6.1926 "Ulkoministeri Setälän vaikutelmista Latvian-matkalta".

²¹⁵ US 238/16.10.1926 "Suomi ja Latvia saavat piakkoin puhelinyhteyden".

²¹⁶ HS 129/15.5.1926 "Latvian päämiehen vierailu". Presidentti Tshaksten seurueeseen kuului: ulkoministeri, UM:n Baltian valtioiden osaston osastopäällikkö sekä hallinnollisen ja pöytäkirjaosaston päällikkö, armeijan päällikkö, divisioonankomentaja, rannikkopuolustuskaaderin päällikkö, valtiovarainministeriön merenkulkuosaston päällikkö, presidentin sihteeri, presidentin adjutantti sekä eversti Rosensteins.

²¹⁷ Leskinen 1999, 30, 32, 35, 40.

ta tiedustelu yhteistyötä. Samanaikaisesti Latvian presidentin Suomen vierailun kanssa Suomen ja Puolan yleisesikuntien tiedusteluosastot kävivät salaisia neuvotteluja Varsovassa. Näissä 11.-17.5.1926 käydyissä neuvotteluissa päätettiin yhteistyön tiivistämisestä siten, että Neuvostoliiton vastainen raja jaettiin selviin vastuualueisiin. Latvia ja Viro tyytyivät valmiiksi sovittuun ehdotukseen.²¹⁸

Tätä taustaa vasten tarkasteltuna yleisesikunnan päällikön kuuluminen presidentin Latvian matkaseurueeseen on tuskin ollut vain dekoratiivista laatua. Tosin tästä ei kuitenkaan voi vetää sellaista johtopäätöstä, että matka suoranaisesti heijastaisi Suomen ulkopoliittista suuntautumista Baltiaan päin. Sotilasjohto ei ollut se taho, joka määritteli maan ulkopoliittikkaa, vaikkakin maan ulkopoliittisella ja sotilaallisella johdolla oli sama käytännön tavoite eli Neuvostoliiton taholta tulleen uhan torjuminen.²¹⁹ Armeijan välinen yhteistyö on saattanut olla myös Latvian presidentin mielessä, kun hän virallisessa puheessaan viittasi *"täysin aktiiviseen yhteistyöhön"*.²²⁰

5.4. Levottomuuden hälveneminen

Presidentti Relanderin valtiovierailun Riikaan korostettiin olevan vastavierailu Latvian presidentin käynnille Suomessa.²²¹ Latvian ja Suomen ulkoasiainministeriöiden välillä vaihdettiin jälleen presidenttien pitämät puheet ennen vierailua. Koska puheet olivat etukäteen kummankin maan ulkopoliitikasta päättävien henkilöiden tiedossa, voi niiden sanamuotojen katsoa heijastavan maiden virallista ulkopoliittikkaa. Presidentti Tshaksten puhe paljastaa melko selkeästi vierailun merkityksen Latvialle. Se on hänen mukaansa poistanut *"levottomuuden"* maiden välisten suhteiden etäännyttämisestä ja *"tehnyt lopun siitä eristyneisyyden tilasta, missä molemmat kansamme ovat näinä viime aikoina olleet"*.²²² Latvialle vierailu merkitsi todistusta Suomen tuesta. Latvialaiset sanomalehdet tulkitsivat Relanderin vierailulla olevan poliittista merkitystäkin, mutta ennen kaikkea se merkitsi ystävyyden osoitusta, *"joka ikäänkuin on seppelöinyt Suomen ja Latvian hyvät suhteet"*.²²³

²¹⁸ Leskinen 1997, 27, 158, 162.

²¹⁹ Leskinen 1997, 22.

²²⁰ Sylvanderin raportti no 114 Setälälle 29.6.1926. E. N. Setälän asiakirjakokoelma, UM:n asiakirjoja vuodelta 1926, kansio 13, KA.

²²¹ Vastavierailu-nimitystä käytetty esim: R. Sylvanderin kirje Setälälle 5.6.1926, "Presidentin vastavierailua koskeva ohjelma". E. N. Setälän asiakirjakokoelma, UM:n asiakirjoja vuodelta 1926, kansio 14, KA; Presidentin päiväkirja I, 281,292.

²²² Sylvanderin kirje Setälälle 17.6.1926. E. N. Setälän asiakirjakokoelma, UM:n asiakirjoja vuodelta 1926, kansio 14, KA.

²²³ Sylvanderin raportti no 114 Setälälle 29.6.1926. E. N. Setälän asiakirjakokoelma, UM:n asiakirjoja vuodelta 1926, kansio 13, KA.

Presidentti Relanderin Latvian vierailun tavoitteena oli rauhoitella latvialaisia ja siinä onnistuttiin. Presidentin vierailusta Latviaan kirjoitettiin myös ulkomaalaisissa lehdissä. Englantilaisessa *The Daily Mail* -sanomalehdessä arvioitiin, että *"...sekä virolaiset että latvialaiset uskovat nyt, että Suomi on lopullisesti luopunut poliittisesta eristäytymisestään balttilaisessa politiikassa. On olemassa vahva mahdollisuus, että nämä kolme pohjoisbalttilaista valtiota tulevat allekirjoittamaan samanlaisen sotilasliiton kuin mitä jo on olemassa Viron ja Latvian välillä."*²²⁴ Tämä osoittaa, etteivät presidentin vierailut olleet vailla poliittista merkitystä, koska ne saattoivat tahtomattaankin viestittää muille valtioille maan poliittista suuntautumista.

Latvialle Relanderin vierailu merkitsi myös tärkeää symbolista elettä varsinkin, kun se tapahtui ennen presidentin vierailua Norjaan. Latvialaiset tulkitsivat vierailujärjestyksen heijastavan sitä, miten Suomi priorisoi naapurimaansa. Tämän uskottiin osoittavan, etteivät Baltian maat olleet menettäneet merkitystään Suomen ulkopoliitiikassa.²²⁵ Latvialaiset eivät näytä tienneen, että Relanderin oli alunperin tarkoitus matkustaa ensin Tanskaan ja Norjaan, mutta Tanskan hovisurun vuoksi tämä matkasuunnitelma oli hylättävä.²²⁶

²²⁴ Saastamoisen kirje Lontoosta UM:lle 30.6.1926. 3 H, UM.

²²⁵ Lehti 1999, 470.

²²⁶ Presidentin päiväkirja I, 270.

6. SUUNTAUTUMINEN SKANDINAVIAAN

6.1. Tanskan ja Norjan valtiovierailujen tausta

Tanskan ja Norjan vierailujen organisoinnissa on nähtävissä, että aloite niiden tekemiseen tuli ennemminkin ulkoasiainhallinnolta kuin presidentiltä.²²⁷ Relanderilla ei ollut matkojen järjestämisessä samanlaista aktiivista roolia kuin mitä hänellä oli ollut Viron ja Ruotsin vierailujen kohdalla. Vaikuttaa siltä, että hän olisi tyytynyt valtioneuvoston ja etenkin ulkoministerin tahtoon suostuessaan tekemään valtiovierailut Skandinaviaan.

Tanskan ja Norjan sanomalehdissä esiintyi jo syksyllä 1925 ja alkuvuodesta 1926 kirjoituksia Suomen presidentin mahdollisesta vierailusta Kööpenhaminassa ja Oslossa. Niiden johdosta lähetystöistä kysyttiin Suomen ulkoasiainministeriöltä neuvoja, kuinka niihin olisi suhtauduttava.²²⁸ Vastauksissa ulkoministeriöstä neuvottiin olemaan tietämättömiä asioista, koska presidentin ensi kesän matkoista ei ollut mitään päätöksiä.²²⁹ Palinin lähetti 27.1.1926 ulkoministeriölle pienen sanomalehtileikkeen, jossa kirjoitettiin Suomen presidentin matkasta todeten, että *"... odotettu käynti on täällä kaikkien tšekäläisten piirien mitä suurimman ja ystävällisimmän kiintoisuuden"*²³⁰ kohteena.

On mahdotonta selvittää, mistä sanomalehdet olivat saaneet 'tiedon' Suomen presidentin mahdollisesta matkasta Tanskaan tai Norjaan, ja miksi ne esittivät niin epävarman tiedon julkisuudessa? Sanomalehdissä esiintyneet huhut vierailuista eivät kuitenkaan olleet perättömiä, koska jo 11.2.1926 Idmanin ilmoitti ulkoministeriölle Tanskan kuninkaan toivovan presidentti Relanderin vierailevan Tanskassa.²³¹

Idman välitti tietoja kuninkaalta Suomen ulkoministerille ja presidentille sekä päinvastoin, mutta samanlaista aktiivista roolia matkan toteutumisessa hänellä ei näytä olleen kuin Holstilla ja Söderhjelmillä oli ollut. Idman sai kuulla Suomen Latvian lähettiläs Saastamoiselta Tanskan vierailun päätöksestä. Saastamoinen oli kuullut asiasta presidentiltä. Idman varmistui tiedon ulkoministeri Setälältä yksityisellä kirjeellä. Samalla hän pyysi tätä kiirehtimään päätöksentekoa, koska Tanskan kuningas ei voinut tehdä suunnitelmia

²²⁷ Ks. esim. Thesleffin kirje Idmanille 17.4.25. 3 H, UM; Idmanin sähke Relanderille 11.2.1926. 3 H, UM; Setälän sähke Idmanille 5.3.1926. 3 H, UM; Elfvingin sähke Setälälle 10.5.1926. 3 H, UM.

²²⁸ Palinin sähke Idmanille 28.8.1925. 3 H, UM; Palinin sähke Setälälle 26.1.1926. 3 H, UM; Oslon lähetystön sähke Idmanille 29.8.1925. 3 H, UM.

²²⁹ UM:n sähke Palinille 28.8.1925. 3 H, UM; UM:n sähke Palinille 26.1.1926. 3 H, UM.

²³⁰ Palinin kirje UM:lle 27.1.1926. 3 H, UM.

²³¹ Idmanin sähke Setälälle 11.2.1926. 3 H, UM.

tulevan kesän varalle ennen kuin Suomesta tulisi tieto vierailusta.²³² Valtioneuvosto oli tehnyt päätöksen Tanskan ja Norjan matkoista 1.3.1926, kun kummankin maan kuninkaatt olivat esittäneet vierailukutsunsa.²³³ Tämän jälkeen Idman sai ulkoministeriltä sähkeen, jossa kerrottiin, että matka oli "*periaatteessa*" päätetty.²³⁴

Valtioneuvosto on tehnyt päätöksensä vierailuista jo ennen Relanderin mainitsemaa päivää, koska Setälä on jo helmikuun viimeisten päivien välisenä yönä kirjoittanut Söderhjelmille, että vierailut on päätetty tehdä. Relanderin Tanskan ja Norjan vierailut oli sovittu toukokuun alkupuolelle ja Tanskan kuninkaan vastavierailu tapahtuisi saman vuoden kesällä, mutta kuningas Haakonin vastavierailu sovittiin seuraavalle vuodelle.²³⁵

Valtioneuvosto tahtoi, että Norjan ja Tanskan vierailut suoritettaisiin samassa yhteydessä. Tätä perusteltiin sekä kustannusten säästämiseksi että ulkopoliittisilla syillä.²³⁶ Ulkopoliittisia syitä ei ole täsmennetty, mutta Skandinavian vierailun voi katsoa heijastaneen valtioneuvoston ja presidentin halua pyrkiä läheisempään kanssakäymiseen näiden maiden kanssa. Vierailut Norjaan, Tanskaan ja Latviaan saman kesän aikana heijastivat sitä ulkopoliittista ajatusta, jossa Itämeren alueen maat muodostaisivat kokonaisuuden, ja missä Suomella olisi ollut keskeinen asema välittäjämaana.²³⁷

Valtiovierailu Norjaan oli tarpeen myös maiden välisten suhteiden parantamiseksi. Suhteet olivat olleet huonot Suomen itsenäistymisestä lähtien. Entente-maihin suuntautunutta Norjaa oli epäilyttänyt vasta itsenäistyneen Suomen suuntautuminen Saksaan kuningaskunta-ajatuksiin. Saksan hävittyä maailmansodan ja Suomen julistauduttua tasavallaksi välejä Norjaan heikensi erimielisyydet raja- ja liikennekysymyksestä Petsamon alueella. Lisäksi norjalaiset pelkäsivät Suomen aikovan anastaa osan Pohjois-Norjasta.²³⁸ Tarton rauhansopimuksessa vuonna 1920 maiden väliseksi rajaksi sovittiin vanha Norjan-Venäjän raja, mutta erimielisyydet rajoista Suomen ja Norjan välillä jatkuivat vielä vuosia tämän jälkeen. Myös aitosuomalainen liike ja sen Petsamoon ja Itä-Karjalaan suuntautuvat retkikunnat sekä suomen kielen korostaminen herättivät norjalaisissa epäluuloja. He katsoivat Suomen vieraantuvan Skandinavian maista aitosuomalaisen liikkeen väheksyessä ruotsin kieltä.²³⁹

²³² Idmanin kirje 3.3.1926 Setälälle. E. N. Setälän kirjekoelma, KA.

²³³ Presidentin päiväkirja I, 231.

²³⁴ Setälän sähke Idmanille 5.3.1926. 3 H, UM.

²³⁵ Setälän kirje Söderhjelmille 27.-28.2.1926. Werner Söderhjelmin kokoelma, kansio 18, HYK.

²³⁶ Setälän sähkösanoma Elfvingille 3.5.1926. 3 H, UM.

²³⁷ Presidentin päiväkirja I, 203,223-224,230-231; US 234/12.10.1926 "Presidentti seurueineen kotona jälleen".

²³⁸ Gebhardin raportti no. 27 Oslostä UM:lle 11.9.1919. 5 C 4, UM; Kaukiainen 1997, 21-23.

²³⁹ Kallenautio 1985, 117; Kaukiainen 1997, 45-66, 233-237; Nygård 1978, 167-169.

Suomen ja Norjan väliset suhteet eivät siis olleet Relanderin tultua presidentiksi niin hyvät kuin olisi ollut toivottavaa. Suhteiden parantamiseen ja väärinkäsitysten poistamiseen oli edelleen aihetta. Maiden välejä hiersi merenkulkusopimuksen puuttuminen, mikä osaltaan vaikeutti kauppasopimusneuvottelujen käynnistämistä.²⁴⁰ Valtiovierailu oli tärkeä myös ulkopoliittisista syistä. Vierailulla haluttiin todistaa, ettei Suomen ulkopoliittikka ollut suuntautumassa yksinomaan reunavaltioihin. Muutamissa norjalaisissa sanomalehdissä oli esitetty, aitosuomalaisena pidetyn Relanderin valinnan yhteydessä, epäilyjä Suomen suuntautumisesta jälleen läheisemmin reunavaltioihin päin ja loittonemista Pohjoismaista²⁴¹. Tämän suuntaisia epäilyjä lisäsi myös Relanderin vierailu Tallinnan, koska virolaiset tulkitsivat sen tuen osoitukseksi heidän politiikalleen ja samalla Venäjää vastaan.²⁴²

Lähettiläs Thesleff otti presidentin mahdollisen valtiovierailun jälleen esiin kuultuaan huhuja Relanderin matkoista Tallinnaan ja Tukholmaan. Kirjeessään ulkoministeri Hjalmar Procopéille hän esitti presidentin vierailun tarpeellisuutta Norjaan. Hän muistutti, ettei Suomen valtionpäämies ollut käynyt vielä Norjassa, vaikka Tanskassa ja Ruotsissa olikin käyty. Hän oli Norjassa saanut tästä huomautuksia, vaikka hän oli muistuttanut, ettei Norjan-vierailun peruuntuminen ollut tapahtunut Mannerheimin aloitteesta vaan Norjan hallituksen toivomuksesta.²⁴³

Siirryttyään lähettilääksi Roomaan loppuvuodesta 1925 Thesleff ei haudannut ajatusta valtiovierailusta. Kun hän alkuvuodesta 1926 luki sanomalehdistä, että Relander aikoi matkustaa Tanskaan, hän kirjoitti ulkoministeri Setälälle yksityiskirjeen, jossa neuvoi miten valtiovierailu saataisiin järjestettyä. Hänen mielestään esteenä oli ainoastaan se, ettei merenkulkusopimusta oltu saatu aikaan maiden välille. Hän uskoi sopimuksen solmimisen jälkeen olevan helpompaa saada kutsu Norjasta. Hän neuvoi ulkoministeriä ottamaan yhteyttä Norjan ulkoministeri Mowinckeliin matkan järjestämiseksi.²⁴⁴ Thesleff oli kuitenkin väärässä arvioissaan, koska vierailukutsu Norjan kuninkaalta tuli ennen merenkulkusopimuksen solmimista.

²⁴⁰ Kaukiainen 1997, 92-93.

²⁴¹ Thesleffin raportti no 2 Procopéille 23.2.1925. 5 C 4, UM.

²⁴² Holstin raportti no 29 Idmanille 10.6.1925. 5 C 12, UM; Holstin raportti no 26 Idmanille 30.4. 1925. 5 C 12, UM.

²⁴³ Thesleffin raportti no 3 Procopéille 14.3.1925. 5 C 4, UM.

²⁴⁴ Thesleffin kirje 10.2.1926 Setälälle. E. N. Setälän kirjekoelma, KA.

6.2. "...me emme tuppaudu"

Kesälle 1926 sovittu valtiovierailu Tanskaan ja Tanskan kuninkaan vastavierailu Suomeen jouduttiin perumaan hovisurun vuoksi, kun Tanskan leskikuningatar Louise kuoli maaliskuussa ja maahan julistettiin kolmen kuukauden hovisuru. Kuningas ehdotti, että vierailu toteutettaisiin seuraavana vuonna.²⁴⁵ Suomalaiset peruivat samalla myös Norjan vierailun, koska matkat tahdottiin suorittaa samanaikaisesti.²⁴⁶ Tämän jälkeen Suomen ulkoasiainhallinnossa ryhdyttiin toimiin, että valtiovierailut voitaisiin lykätä myöhempään ajankohtaan samana vuonna sen sijaan, että ne siirrettäisiin seuraavaan vuoteen. Relander ei ollut erityisen innokas matkustamaan saman vuoden aikana Tanskaan tai Osloon. Hän suorastaan ilahtui kuullessaan vierailun Tanskaan lykkääntyvän. Päiväkirjassaan hän mainitsee matkan peruuntumisen olleen hänelle mieluista sen takia, että hän toivoi saavansa *"edes jonkin verran levätä ensi kesän aikana"*.²⁴⁷

Relanderin matkustusinnon laantumiseen Ruotsin matkan jälkeen on voinut vaikuttaa sanomalehdissä esiintyneet kielteiset arvioinnit. Tähän viittaa hänen ja ulkoministeri Idmanin keskustelu joulukuussa 1925, jolloin he puhuivat seuraavan kesän mahdollisista ulkomaanmatkoista. Idman suositti etenkin Tanskan vierailua, mihin Relander vastasi koettavansa mielellään *"matkojen avulla helpottaa ulkopoliittikkamme hoitoa, mutta toisaalta on minun pakko pitää silmällä sitä, ettei näitä matkoja tule enempää kuin omassa maassa katsotaan sopivaksi"*.²⁴⁸

Relander sai kritiikkiä ulkomaanmatkoistaan omalta puolueeltaankin. Maalaisliiton keskeinen poliitikko ja taustavaikuttaja Santeri Alkio oli kirjeessään 17.3. varoittanut häntä matkustamasta Tanskaan.²⁴⁹ Taustalla oli maalaisliiton suosima ulkopoliittinen suuntautuminen Baltiaan ja kielteinen suhtautuminen Skandinavian maihin sekä pelko ruotsalaisten vaikutuksen lisääntymisestä. Relander vastasi Alkion kirjeeseen puolustellen ja väheksyen osuuttaan matkojen järjestymisessä: *"Valitan, etten voi seurata neuvoasi, sillä ulkomaan matkaani en voi enää peruuttaa. En ole millään tavoin näille matkoille yleensä pyrkinyt - niitä on hallituksessa pidetty välttämättöminä. Henkilökoht. mieluisampaa olla tekemättä, mutta kieltäytyä sellaisesta, mikä minulle osoitetaan maamme kannalta tärkeäksi, sitä en voi tehdä"*.²⁵⁰

²⁴⁵ Idmanin raportti no 5 Setälälle 22.3.1926. 5 C 3, UM; Palinin sähke no 27 Setälälle 1.4.1926. 3 H, UM.

²⁴⁶ Setälän sähke Elfvingille 1.4.1926. 3 H, UM.

²⁴⁷ Presidentin päiväkirja I, 270.

²⁴⁸ Presidentin päiväkirja I, 180; Virkkunen 1979, 52. Idmanin näkemystä Tanskan vierailun tarpeellisuudesta ei perustella.

²⁴⁹ Presidentin päiväkirja I, 249.

²⁵⁰ Alanen 1976, 619.

Tämä kirje on ristiriidassa sen kanssa, mitä Eino Jutikkalan julkaisemassa Relanderin päiväkirjassa presidentti on todennut matkoistaan. Siinä hän ei viittaa pakkoon vaan korostaa matkojen ilmaiseen hänen ulkopoliittista näkemystään. Lisäksi Viron ja Ruotsin vierailujen järjestymisessä hän on painottanut omaa rooliaan ja kertoo toimineensa *"verraten johdonmukaisesti ja tarmokkaasti"* vierailujen aikaansaamiseksi.²⁵¹ Ilmeisesti Relanderiakin on alkanut hirvittää hänen vierailuvauhtinsa, kun saman kesän ajalle on osunut kolme valtiovierailua ulkomaille ja yksi valtiovierailun vastaanotto kotimaassa. Todennäköisesti Relander on kirjeellään myös halunnut miellyttää suuresti arvostamaansa Alkiota vähättelemällä omaa osuuttaan Norjan ja Tanskan valtiovierailujen toteutumisessa.

Alkion huoli ruotsalaisen vaikutusvallan kasvusta Tanskan vierailun johdosta kuvaa suomalaisen ulkopoliitiikan hoidon olleen alisteista sisäpolitiikalle; ulkopoliitiikkaan liittyviä asioita arvioitiin puoluepoliittisesta näkökulmasta käsin.²⁵² Aitosuomalaiseen ja maalaisliittolaiseen katsantokantaan ei sopinut Skandinaviaan suuntautuminen. Relander rauhoitteli Alkiota toteamalla vierailun Tanskaan olevan päinvastoin vastapainona ruotsalaiselle vaikutukselle. Presidentin mielestä Tanskassa ymmärrettiin *"suomalaista Suomea paljon paremmin kuin Ruotsissa"*.²⁵³

Eräässä toisessakin yhteydessä on havaittavissa, ettei Relander välttämättä ole ollut kovin innokas tekemään Tanskan ja Norjan valtiovierailuja. Kun Oulussa ilmestyvä edistyspuoluelainen sanomalehti Kaleva kritisoi presidenttiä matkojen takia, Relander puolustautui toteamalla, että *"Edistysmieliset unohtavat, minkä takia minun on ollut pakko tehdä niin paljon ulkomaanmatkoja. Syy on heitä paljon lähempänä kuin he luulevatkaan"*.²⁵⁴ Tällä viittauksella hän moitti Ståhlbergiä vierailujen tekemättä jättämisestä. Tämä ja Relanderin kirje Alkiolle asettavat Relanderin osuuden valtiovierailujen järjestämisessä uuteen valoon. Voi olla, ettei hän ollutkaan itse niin aktiivinen vierailujen kannattaja kuin hän antaa ymmärtää, vaan hän on ennemminkin noudattanut valtioneuvoston tahtoa. Tätä näkemystä tukee presidentin ilahtuminen Tanskan ja Norjan vierailujen peruuntumisesta. Hänen mielestään matkan peruuntuminen oli sisäpoliittisestikin hyvä asia, millä hän tarkoitti Santeri Alkion kirjeen kritiikkiä.²⁵⁵

Relanderin päiväkirjoista saa sen kuvan, että ulkoministeri Setälä käytännöllisesti katsoen järjesti Tanskan matkan uudelleen. Pari päivää Tanskan matkan peruuntumisen jälkeen Setälä esitti, että vierailu järjestettäisiin myöhemmin samana vuonna. Hän tiedusteli presidentiltä, miten tämä suhtautuisi, jos hän tiedustelisi Kööpenhaminan lähetystön

²⁵¹ Presidentin päiväkirja I, 55,59.

²⁵² Vrt. Mylly (b) 1989, 141.

²⁵³ Alanen 1976, 619.

²⁵⁴ Virkkunen 1979, 71.

²⁵⁵ Presidentin päiväkirja I, 270.

lähetystösihteerin E. Hj. Palinin välityksellä varovaisesti Kööpenhaminan hovilta, voisiko presidentti vierailulla seuraavana syksynä siellä. Relander kielsi Setälää jyrkästi tekemästä sitä, ilmoittaen syyksi sen, ettei hän halunnut lähteä. Lisäksi Relander piti ehdotusta sopimattomana, koska kuningas itse oli ilmoittanut, että hänelle sopisi parhaimmin matkan siirtäminen ensi vuoteen. Ulkoministerille hän huomautti, että *"Usko nyt Setälä se, että me emme tuppaudu"*.²⁵⁶

Setälä ei kuitenkaan toiminut Relanderin toivomalla tavalla. Hän järjesti asiat niin, että Tanskan kuningas esitti uuden vierailukutsun. Jo 12.4. Palin sähkötti Setälälle, että Tanskan ulkoministeri Moltke oli ilmoittanut hänelle kuninkaan määränneen Tanskan Suomen lähettilään Lerchen ilmoittamaan presidentti Relanderille, että hän toivoisi presidentin saapuvan vierailulle lokakuun viidennen päivän aikoihin. Palinin mukaan myös Tanskan hallituksessa odotettiin *"suurella mielihyvällä"* presidentin vierailua.²⁵⁷

Setälän toiminta vastoin presidentin toivetta johtui siitä, ettei hän ollut ilahtunut Tanskan vierailun peruuntumisesta. Hän pelkäsi, ettei siitä seuraavana vuonna tulisi mitään. Presidentille hän sanoi epäillen *"onko takeita siitä, että matkasta ensi vuonna tulee tosi, kuka sen tietää minkälainen hallitus meillä silloin on?"*.²⁵⁸ Hallituksen kokoonpanolla on siis katsottu olevan vaikutusta vierailuista päätettäessä. Kokoomuslaisen ulkoministerin motiivina matkan varmistamiseen on ollut edustamansa puolueen ulkopoliittinen päämäärä, eli lähentyminen Skandinavian maihin.

Relander on kuvannut päiväkirjassaan tarkasti Tanskan vierailun uudelleen järjestymiseen liittyvät tapahtumat. Hän lienee halunnut osoittaa, ettei itse ollut aktiivinen vierailun uudelleen sopimisessa ja Setälän toimineen vastoin hänen käskyjään. Relander kertoo alkaneensa epäillä Setälän kielloistaan huolimatta toimineen vierailukutsun saamiseksi, kun Tanskan lähettiläs Lerche pyysi päästä tapaamaan häntä huhtikuun 13. päivä. Relander kysyi Setälältä, oliko tämä tehnyt aloitteen matkan järjestämiseksi. Setälä kielsi tehneensä aloitetta. Hän myönsi kuitenkin tietävänsä, että Lerche aikoi esittää presidentille vierailukutsun. Relanderin kysyessä Latvian lähettiläältä, oliko Suomen ulkoministeriöstä tehty aloitetta matkan järjestämiseksi. Lähettiläs vastasi, että ulkoministeriön ulkovaltain lähettiläiden edustaja A. O. Nykopp oli kirjoittanut Palinille, joka oli puolestaan keskustellut Tanskan ulkoministeri Moltken kanssa. Moltke oli puolestaan puhunut vierailusta kuninkaan kanssa. Lerchen mukaan kuningas oli ilahtunut tiedosta, että presidentti Relander voisi saapua jo saman vuoden syksyllä vierailulle.²⁵⁹

²⁵⁶ Presidentin päiväkirja I, 270-271.

²⁵⁷ Palinin sähke Setälälle 12.4.1926. 3 H, UM.

²⁵⁸ Presidentin päiväkirja I, 270.

²⁵⁹ Presidentin päiväkirja I, 271-272.

Relander pyysi tämän jälkeen Setälältä jäljennöksen Nykoppin lähettämästä kirjeestä tehden samalla selväksi, ettei ollut tyytyväinen tapahtuneeseen.²⁶⁰ Nykopp on laatinut 13.4.1926 salaisen promemorian, jossa hän kertoo osuutensa Tanskan matkan järjestämiseen. Sen mukaan Setälä ei olisi ollut aloitteentekijänä vaan Nykopp olisi toiminut itsenäisesti. Nykopp oli 7.4. tavannut Tanskan lähetystön virkamiehen kapteeni F. C. Pontoppidan, jonka kanssa hän oli keskustellut matkan peruuntumisesta. Nykopp oli esittänyt, että mikäli aloite matkan järjestämisestä tulisi Tanskan puolelta, voisi matka toteutua jo syksyllä. Pontoppidan oli kiinnostunut asiasta ja ilmoitti kirjoittavansa kuninkaan adjutantille asiasta sekä eräälle ystävälleen, jonka nimeä selostuksessa ei mainita. Tämän jälkeen (8.4.) Nykoppille tuli kiire tiedottaa asiasta Palinille ja korostaa tälle, että aloitteen oli tultava Tanskan puolelta. Nykopp oli lukenut Palinille kirjoittamansa kirjeen ainoastaan ulkoministeriön Läntisen osaston päällikkö Numelinille.²⁶¹

Edellä esitetyn mukaan Setälällä ei olisi ollut mitään tekemistä Tanskan matkan uudelleen järjestämisessä. Nykoppin toiminta vaikuttaa kuitenkin melko omavaltaiselta ellei hänen takanaan ole ollut ulkoministerin antamaa valtuutusta. Setälä oli sanonut Nykoppille, että presidentti ei ole millään muotoa tarkoittanut, että matka voitaisiin ottaa uudelleen käsittelyyn Suomen aloitteesta.²⁶² Nykopp on siis ollut selvillä presidentin Setälälle antamasta jyrkästä kiellosta *"tiedustella varovasti"* Tanskan mielipidettä mahdollisesta vierailusta seuraavana syksynä.²⁶³ Nykoppin esittämä selonteko vierailukutsun saamisesta ei kuitenkaan poista sitä mahdollisuutta, että Setälä olisi saattanut ideoida tapahtuneen. Tähän viittaa Nykoppin selonteon viimeinen lause: *"Tydligen har vår ställning till saken icke kunnat preciseras"*²⁶⁴, jossa vår tarkoittaa joko Nykoppia ja Setälää tai Suomen osuutta vierailun uudelleen järjestämisessä.

Vaikka Relanderin ei voi sanoa toimineen Tanskan valtiovierailun uudelleen järjestämisen puolesta, ei hän kuitenkaan kieltäytynyt uudesta vierailukutsusta. Presidentti antoi myönteisen vastauksen Tanskan lähettiläälle ennen kuin asiaa oli ehditty käsitellä valtioneuvostossa ja hallituksen ulkoasiainvaliokunnassa. Relanderin toiminta teki pääministeri Kallion ärtyneeksi ja hän piti myönteisen vastauksen antamista ajattelemattomana. Kallio vastusti hallituksen ulkoasiainvaliokunnassa käydyssä keskustelussa Tanskan vierailua ankarasti vetoamalla siihen, että Latvian matka oli jo sovittu samalle kesälle. Kallion periaatteenahan oli, että yksi ulkomaanmatka vuodessa

²⁶⁰ Presidentin päiväkirja I, 272.

²⁶¹ Olof Nykoppin 13.4.1926 allekirjoittama "secret promemoria i frågan om eventualiteten av Republikens Presidents resa till Danmark under instundande höst". E. N. Setälän asiakirjakokoelma. Tasavallan presidentin vierailu Tanskaan ja Norjaan, kansio 12, KA.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Presidentin päiväkirja I, 271.

²⁶⁴ Olof Nykoppin 13.4.1926 allekirjoittama "secret promemoria i frågan om eventualiteten av Republikens Presidents resa till Danmark under instundande höst". E. N. Setälän asiakirjakokoelma. Tasavallan presidentin vierailu Tanskaan ja Norjaan, kansio 12, KA.

riittäisi. Kallion päiväkirjan mukaan Relander oli vastannut hänelle, että hän ymmärsi kielteiset perustelut, mutta asiaa ei voinut enää toisin hoitaa, koska hän oli jo ehtinyt vastata myönteisesti.²⁶⁵

Relanderin myönteisen vastauksen antaminen Tanskan lähettiläälle, konsultoimatta hallituksen ulkoasiainvaliokunnan kantaa, viittaa siihen, että hän on halunnut vierailulle. Hänenhän ei ollut mikään pakko vastata Tanskan lähettiläälle myönteisesti. Siinä tapauksessa, ettei hän olisi halunnut tehdä vierailua, hän olisi voinut vedota siihen, ettei valtioneuvostossa oltu vielä käsitelty asiaa. Relander on saattanut myös taktikoida näin, koska on varmasti tiennyt etukäteen ainakin pääministeri Kallion vastustavan vierailua. Valtioneuvoston kielteisen päätöksen perusteleminen Tanskalle olisi vaatinut suurta diplomaattista taitoa, koska Suomi oli provosoinut Tanskan esittämään vierailukutsun.

Tanskan vierailun uudelleen järjestämisen jälkeen sovittiin myös Norjan matkasta. Setälä ilmoitti Suomen uudelle Norjan lähettiläälle Elfvingille valtiovierailun olevan täysin riippuvainen Norjan aloitteesta, mutta kielsi Elfvingiä provosoimasta mitenkään kutsun saamiseksi.²⁶⁶ Vierailukutsun toivottiin tulevan Norjasta, koska presidentti ei halunnut, että vierailu saisi sen muodon, että hän pyrki tungettelevasti Osloon. Hän oli huolissaan, että hänen mahdollinen vierailunsa tulkittaisiin Norjassa tuppautumiseksi. Setälä kuitenkin ilmoitti, että valtioneuvostossa on toivottu Norjan matkan tapahtuvan Tanskan matkan yhteydessä muun muassa kustannusten säästämiseksi.²⁶⁷ Todennäköisesti Elfving on välittänyt tämän tiedon Norjan ulkoministeriöön, josta hänelle pian toimitettiin kuninkaan vierailukutsu. Virallinen aloite presidentin vierailulle Osloon saatiin näin Norjan taholta.²⁶⁸

6.3. "Ulkoasiainme hoitoa"

Norjan vierailun tulokseksi voi sanoa sen, että se nopeutti muutamien sopimuksien solmimista, kuten Norjan lihantuontikiellon lakkauttaminen ja Kilpisjärven-kysymyksen²⁶⁹ ratkaiseminen. Tanskan vierailu puolestaan nopeutti passiivisumin poistamista Suomen ja Tanskan väliltä. Sopimusta koskevat nootit vaihdettiin samana päivänä kuin presidentti lähti vierailulle. "Noottien vaihdolla tehty sopimus Suomen ja Tanskan välillä maa-

²⁶⁵ Hokkanen 1986, 463. Tekstissä on painovirhe ulkoasiainvaliokunnan kokouksen päivämäärässä. Se ei ole voinut olla 2.4. koska vierailukutsua ei oltu vielä silloin esitetty.

²⁶⁶ Setälän sähke Elfvingille 27.4.1926. 3 H, UM.

²⁶⁷ Setälän sähke Elfvingille 3.5.1925. 3 H, UM.

²⁶⁸ Elfvingin sähke Setälälle 10.5.1926. 3 H, UM.

²⁶⁹ Kysymyksessä oli helmikuussa 1918 suomalaisten jääkärien Muonioissa ja Kilpisjärvellä suorittama norjalaisten Venäjälle tarkoitettujen sotatarvikkeiden sekä kuljetuskaluston takavarikointi Suomen valkoisen armeijan tarpeisiin. Tästä syntyi Suomen ja Norjan välille pitkäaikainen korvauskiista, joka sovittiin vasta Relanderin vierailun alla. Kaukiainen 1997, 57 nootti 1.

hantuloleimauksen poistamisesta" allekirjoitettiin Suomen puolelta 2.10. ja Tanskan puolelta 15.11.1926.²⁷⁰ Nämä sopimukset solmittiin ennen vierailua, koska tahdottiin poistaa sellaiset mahdolliset tekijät, joiden *"saattoi luulla voivan tuottaa pilven häivää kirkaalle taivaalle"*.²⁷¹

Tähän samaan sopimuskategoriaan voidaan laskea myös Suomen ja Norjan välejä pitkään kiristänyt merenkulkusopimuksen ratifiointi. Sopimus oli allekirjoitettu jo joulukuussa 1925, mutta Suomi viivytteli sen ratifioimista. Lopulta Suomi ratifioi merenkulkusopimuksen 27.8.1926 ja ratifioimisasiakirjat vaihdettiin ennen valtiovierailua Oslossa 20.9.1926.²⁷² Tanskan ja Norjan valtiovierailujen matkaseurueeseen kuuluneet ulkoasianhallinnon virkamiehet näyttäisivät olleen mukana näiden neuvottelujen takia. Ilmeisesti tätä varten osa ulkoministeriön virkamiehistä matkusti muutamaa päivää aikaisemmin Norjaan.²⁷³

Valtiovierailuilla Tanskaan ja Norjaan on pyritty ulkopoliittisesti merkittävämpiin tavoitteisiin kuin vain näiden sopimusten solmimiseen. Ne olivat vierailun konkreettisia tuloksia, mutta tärkeämpi tavoite on ollut vahvistaa Suomen kansainvälistä asemaa ja helpottaa lähentymistä Skandinaviaan. Presidentin mukaan matka merkitsi sitä, että *"se kiinnittää muidenkin maiden huomioita meihin, se on omiaan helpottamaan ulkoasiainme hoitoa, jonka seikan olemme saattaneet jo käytännössä havaita"*. Hän katsoi kansainvälisen tunnettavuuden vahvistavan Suomen asemaa Kansainliitossa.²⁷⁴ Suomen asema Kansainliitossa vahvistuikin syksyllä 1927, kun maa valittiin Kansainliiton neuvoston jäseneksi 3-vuotiskaudeksi. Setälän aktiivisuus Tanskan vierailun järjestämisessä voi osaltaan olla selitettävissä sillä, että oikeistopiirit Suomessa halusivat myötävaikuttaa Suomen aktiivisempaan osallistumiseen Kansainliiton toimintaan.²⁷⁵

Vierailujen jälkeen Suomen ja Skandinavian maiden väliset suhteet paranivat.²⁷⁶ Oslon lähettiläs Elfving raportoi toukokuussa 1927 Suomen ja Norjan suhteiden olevan erittäin hyvät. Hän kertoi, ettei Norjan lehdissä ole vuoteen enää ollut epäluuloisia kirjoituksia Suomea kohtaan. Elfvingin mukaan norjalaisissa oli havaittavissa vilpitöntä pyrkimystä läheisempään kanssakäymiseen Suomen kanssa.²⁷⁷ Toisaalta hän kuitenkin valitti, että

²⁷⁰ Suomen sopimukset vieraitten valtioitten kanssa 1926, 251-254.

²⁷¹ Päiväämätön ja nimeämätön Setälän hallussa ollut muistinpano. E. N. Setälän asiakirjakokoelma, UM:n asiakirjoja vuodelta 1926, Tasavallan Presidentin vierailu Tanskaan ja Norjaan, kansio 12, KA.

²⁷² Suomen sopimukset vieraitten valtioitten kanssa 1926, 209-219; Kaukiainen 1997, 64.

²⁷³ Söderhjelmin kirje Kalliolle 4.10.1926. Kyösti Kallion kokoelma, KA. Kirjeessä ei mainita nimeltä ko. virkamiehiä.

²⁷⁴ US 234/12.10.1926 "Presidentti seurueineen kotona jälleen".

²⁷⁵ Paasivirta 1984, 272-273.

²⁷⁶ Söderhjelmin raportti no 11 Setälälle 16.1.1926. 5 C 2, UM; Elfvingin raportti no 5 Oslostä UM:lle 4.5.1927. 5 C 4, UM.

²⁷⁷ Elfvingin raportti no 5 Voionmaalle 4.5.1927. 5 C 4, UM.

ruotsinmieliset lähettivät edelleen skandinavian lehdistöön vääristeltyjä tietoja aitosuomalaisuudesta ja sen vaatimuksista, jotka herättävät *"epäluuloa Suomen rehelliseen pyrkimykseen rakentaa hyviä ja pysyviä siteitä Skandinavian maitten kanssa"*.²⁷⁸

Suomen Tanskan lähettiläs Idman raportoi kuninkaan olevan iloinen presidentin vierailusta ja pitäneen sitä onnistuneena. Hänen mukaansa tanskalaiset suhtautuvat Suomeen sympatialla. Matka oli muuten onnistunut, mutta Tanskan Kansallisteatterissa sattunut kommunistien järjestämä välikohtaus hieman varjosti tunnelmaa.²⁷⁹

Tanskan ja Oslon vierailujen jälkeen presidentti lopetti valtiavierailujen tekemisen. Uuden Suomen haastattelussa Relander oli hymähtäen todennut, että *"hän oli omasta puolestaan jo osansa tehnyt"*. Lisäksi hän kertoi olevansa tyytyväinen matkoihinsa, koska ne olivat auttaneet Suomen tunnetuksi tekemisessä ja suhteiden parantamisessa.²⁸⁰

Norjan ja Tanskan valtiavierailujen tavoitteena ollut ulkopoliittinen suuntautuminen Skandinaviaan ei onnistunut. Relanderin valtiavierailut noudattelivat ulkoministeri Procopén kaavailemaa Kansainliittoon tukeutuvaa ja sitoumuksia välttelevää *"loistavan eristäytymisen"* ulkopoliittikkaa. Tämän ulkopoliittisen ajattelun taustalla oli tavoitteena päästä läheisempään yhteistyöhön Skandinavian maiden, erityisesti Ruotsin, kanssa. Sen rinnalla olisi kulkenut myös *"luottamuksellinen yhteistyö Itämeren muiden pienempien valtioiden kanssa"*. Skandinaviaan suuntautuneet valtiavierailut eivät lähentäneet maiden välejä niin paljon, että Procopén suunnitelma olisi toteutunut. Suomen ulkopolitiikan on luonnehdittu 1920-luvun loppuun tultaessa korostaneen puolueettomuutta. Tähän loistavaan eristäytyneisyyteen ei kuitenkaan oltu pyritty, vaan siihen oli päädytty yhteistoiminnan epäonnistuttua.²⁸¹

²⁷⁸ Elfvingin raportti no 3 Voionmaalle 5.2.1927. 12 L 53, UM.

²⁷⁹ Idmanin raportti no 21 Setälälle 13.10.1926. 5 C 3, UM.

²⁸⁰ US 12.10.1926 "Presidentti seurueineen kotona jälleen".

²⁸¹ Lemberg 1994, 163; Seppinen 1974, 66; Roiko-Jokela 1997, 78-79.

7. VALTIOVIERAILUT SEREMONIALLISENA SUHDETOIMINTANA

7.1. Hallitsemisen popularisointi

Relanderin valtiovierailut kuvattiin elokuvakameroilla²⁸² ja sanomalehdet uutisoivat vierailut lukuisine valokuvineen. Ne osoittavat miten näyttäviä ja loistokkaita valtiovierailut olivat 1920-luvulla maahan levitettyine punaisine mattoineen, kunniaportteineen ja -kujiineen sekä tykinlaukauksineen, kunniakomppanioineen, tervehdyspuheineen, kukituksineen, valtaisine kansanjoukkoineen, hurraahuutoineen ja muine juhlallisuuksineen olivat 1920-luvulla. Vierailujen spehtaakkelimainen näyttävyyden selitettävissä sillä, että Suomen - samoin kuin Viron ja Latvian - itsenäistymisen alkuaikoina mallia valtiovierailujen organisoinnille otettiin Venäjän keisarinvallan ajan tapojen mukaisista käytännöistä. Tämän vuosisadan alkupuolen hallitsemiskulttuurikin periytyi edellisiltä vuosisadoilta, jolloin erilaisten seremonioiden tarkoituksena oli hallitsijan mahdin ja arvovalan korostaminen. Herruusjärjestyksen²⁸³ ylläpitämiseen eli hallitsemiseen kuului yhtenä keinona *"hallitsemisen pehmeät muodot: seremoniat, rituaalit ja mielikuvat"*, joita ei välttämättä yhdistetä hallitsemiseen.²⁸⁴

1800-luvulla seremoniat oli tarkoitettu eliitin hallitsemiseen, mutta niitä voitiin käyttää myös koko yhteiskunnankin säätelemiseen. Hallitsijan kuului näyttäytyä myös kansalle, ja nämä tilaisuudet paisuivat mahtaviksi spehtaakkeleiksi. Hallitsijan persoonaan ja hallitushuoneeseen kiinnittyneitä tapahtumia järjestettiin ahkeraan. Ne olivat usein virkakoneiston kansalle järjestämiä tapahtumia ilman, että keisari itse olisi ollut paikalla. Eräs tällainen tapahtuma oli Aleksanteri II hallituskauden 25-vuotisjuhla vuonna 1880. Silloin Tampereella järjestettiin yleinen liputus, ammuttiin kunnialaukauksia kanuunoilla, pidettiin juhla jumalanpalveluksia, illalla pantiin toimeen yleinen juhla valaistus, järjestettiin ilotulitus sekä VPK:n soihkukulkue ja juhlapidot herrasväelle seurahuoneella.²⁸⁵

Edellä esitetty juhlaohjelma on hyvin samantyyppinen kuin Relanderin Viron ja Latvian vierailujen ohjelmat. Tosin juhla jumalanpalvelusta ei Tallinnassa järjestetty, mutta Riikassa kylläkin, (katso liitteet 3 ja 5) kuten myös Helsingissä Latvian presidentin Jánis

²⁸² Alkuperäiset filmitallinnat Relanderin valtiovierailuista on tallennettuna Suomen elokuva-arkistossa. Ne ovat osittain nähtävillä myös videotallenteina.

²⁸³ Herruus-käsitteestä: Tiihonen (a) 1994, 13-46.

²⁸⁴ Tiihonen (b) 1994, 300, 322-324. Tiihonen määrittelee hallitsemisen tarkoittavan muun muassa ylimmän vallan käyttämistä jossakin valtiossa, hallitsijana olemista ja valtion johtamista. Se on tiukasti aikasidonnainen ja kytkeytyy valtion ja herruusjärjestyksen historialliseen kehitykseen. Tiihonen (a) 1994, 14.

²⁸⁵ Tiihonen ja Ylikangas 1992, 141-143.

Tshaksten vierailun aikana.²⁸⁶ On luonnollista, että nämä entiseen Venäjän keisarikuntaan kuuluneet maat ovat ottaneet mallia vierailu-seremonioihinsa keisarillisista juhlatapahtumista. Siksi vierailuista on muodostunut erittäin juhlavia ja näyttäviä tapahtumia. Samat juhlavat seremoniat olivat vallalla myös niissä läntisissä monarkioissa, joissa Relander vieraili.

Taulukko 1. Valtiovierailujen ohjelmien vertailu.

	Viro	Ruotsi	Latvia	Norja	Tanska
Viralliset vastaanottoseremoniat	x	x	x	x	x
Diplomaattikunnan esittely	x	x	x	x	x
Juhlapäivälliset	x	x	x	x	x
Sotaväenparaati	x		x		
Kiertoajelu kaupungilla		x	x	x	x
Vierailu yliopistossa	x		x	x	
Käynti museossa		x		x	x
Vierailu maaseudulla	x		x	x	
Juhlajumalanpalvelus		x	x		
Seppeleenlasku muistomerkillä	x		x		
Juhanäytös teatterissa	x		x	x	x
Kaupungin järjestämä vastaanotto	x	x	x	x	x
Yhdistysten järjestämä vastaanotto	x	x	x	x	x
Suomen lähetystön järjestämä tilaisuus		x	x	x	x

Lähde: Ks. viitteiden 3-7 lähteet.

Verrattaessa valtiovierailujen ohjelmia keskenään (ks. liitteet 3-7) on havaittavissa, että pääpiirteissään juhlaseremonioissa toistui sama kaava. Näkyvin ero on siinä, että Virossa ja Latviassa ohjelmaan kuuluivat sotilasparaatit, joilla on haluttu osoittaa nuorten tasavaltojen sotilaallista mahtia ja uskottavuutta puolustaa itsenäisyyttä. Niissä filmitaltioinneissa, joita Relanderin mukana matkannut kuvausryhmä teki, painottuu myös sotilasparaatien esittely. Esimerkiksi Tallinnan sotilasparaati oli melko massiivinen tapahtuma, johon kuului noin 3000 sotilasta, ratsuväki, tykistö, suojeluskunta, 9

²⁸⁶ Latvian presidentin vierailusta Virkkunen 1979, 61.

panssarivaunua sekä sotilasilmalaivue.²⁸⁷ Selostus filmissä on ihaileva: *"Tankkiosasto teki mahtavan vaikutuksen. Koko tori tänisi, kun nuo hirviöt ajoivat ohi"*.²⁸⁸ Katsottaessa filmitaliointia Relanderin vierailusta ja vastavierailuista Suomeen ei voi välttyä vaikutelmasta, että sotilaallisella puolella oli keskeinen rooli filmissä, joka esitettiin elokuvateatterissa suomalaisille katsojille.²⁸⁹

Jokaiseen valtiovierailuun kuului myös kunniamerkkien jakaminen, joiden saajista sanomalehdet julkaisivat listat. Kunnia- ja ritari-merkit liittyvät välillisiin hallintakeinoihin ja toimivat myös hallinnon sisäisinä erotteluvälineinä sekä palkitsemiskeinoina. Niiden merkitys hallintakeinona on tiedetty ja myönnetty sekä käytetty pitkään. Julkisuus on kuitenkin usein pitänyt niitä toisarvoisina ja pinnallisina. Ritari- ja kunniamerkit sekä muut vastaavanlaiset palkkiot palautuvat sääty-yhteiskunnan jakautumiseen syntyperän mukaan eriarvoisiin säätyihin ja ryhmiin. Eriarvoisuus on hierarkkisen valtarakennelman tuki. Suomen itsenäistyttyä kunniamerkit ilmensivät lähinnä symbolisesti hierarkkista järjestystä.²⁹⁰

Myös Relander sai matkojensa yhteydessä arvonimiä ja kunniamerkkejä, esimerkiksi Norjassa hänet vihittiin Aasin maatalouskorkeakoulun kunniatohtoriksi.²⁹¹ Kunniamerkin jakamista vastustettiin vasemmiston piirissä eriarvoistavana tekijänä. Niiden nähtiin edustavan *"äärimmäistä turhamaisuutta, pöyhkeilyä ja koreilua"*, joilla eroteltiin ihmiset eri *"karsinoihin"*. Niiden ei katsottu kuuluvan tasavallaiseen ja nykyaikaiseen yhteiskuntaan, vaan ne olivat peruja keisariajalta.²⁹²

Jaakko Paavolainen on tulkinnut Relanderin presidenttikauden toimintatapaa Eurooppalaista taustaa vasten ja arvioinut, että Relander on tietämättään nojannut *"sodanjälkeisessä Euroopassa yhä yleisemmäksi ja välttämättömämmäksi käyvään johtajanvaltaan ja henkilökulttiin"*.²⁹³ Relanderin lukuisat 'maakuntamatkat' Suomessa sekä seremoniaaliset valtiovierailut ulkomaille palvelivat eittämättä tätä tarkoitusta. Tätä

²⁸⁷ Esim. HS 137/23.5.1925 "Tasavallan presidentin vierailu Virossa".

²⁸⁸ Suomen presidentin Lauri Relanderin vierailu Virossa vuonna 1925, videotallenne, Suomen elokuva-arkisto.

²⁸⁹ Itsenäisen Suomen presidentit, videotallenne. Suomen elokuva-arkisto. Relanderin osuudessa käytetty hänen valtiovierailujen filmimateriaalia sekä Latvian presidentin ja Skandinavian maiden kuninkaiden Suomen vierailujen filmimateriaalia.

²⁹⁰ Tiihonen - Ylikangas 1992, 181, 189.

²⁹¹ Esim. Lappalainen 1992, 170.

²⁹² SS 233/9.10.1926 "Helyjä".

²⁹³ Paavolainen 1984, 70.

vahvistavat Relanderin valtiovierailuilla tapahtumia tallentanut filmiryhmä. Valtiovierailuja kuvaavat filmit esitettiin matkojen jälkeen elokuvateattereissa kansalle, joka siten pääsi omin silmin näkemään vierailutapahtumat sekä korkea-arvoiset maan johtajat. Toisaalta filmien kautta kansalaiset pääsivät myös arvostelemaan johtajiensa käyttäytymistä ja ulkonäköä²⁹⁴, mikä osaltaan laski heidän arvostustaan. Mutta ennen kaikkea vierailujen näyttävyys ja näkyvyys popularisoi hallitsemista, tuomalla nämä ennen niin suljetut ja harvoille valitut tapahtumat tavallaan koko kansan ulottuville.

Tähän hallitsemisen popularisointiin liittyy myös sanomalehtien välittämä julkisuuskuva valtiovierailuista. Suomalaisista sanomalehdistä Uusi Suomi, Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet uutisoivat kaikki Relanderin valtiovierailut erittäin näyttävästi. Ne käyttivät runsaasti valokuvia ja paljon palstatilaa matkojen tapahtumista kertoessaan. Näiden sanomalehtien huomiotaherättävä uutisointi johtui lehtien välisestä kilpailusta lukijakunnasta.²⁹⁵ Uutisoinnissa näiden lehtien asenne valtiovierailuihin oli tässä mielessä enemmän professionaalista kuin poliittista. Ne ymmärsivät matkojen markkina-arvon lehtien myynnin edistämiseksi. Esimerkiksi Uusi Suomi vuokrasi jopa lentokoneen noutamaan valokuvia vierailukaupungeista, että se saisi kerrottua ja näytettyä ensimmäisenä tuoreet tapahtumat.²⁹⁶

Virallisten valtiovierailujen seremoniallisuus on palvellut myös poliittisia päämääriä, kun juhlalliset seremoniat ovat peittäneet alleen mahdolliset ulkopoliittiset päämäärät. Sanomalehtien välittämä julkisuuskuva seurasi vain presidentin ja ulkoministerin esiintymistä eri juhlatilaisuuksissa, mutta muita matkaseurueeseen kuuluneita henkilöitä ei yleensä mainittu. Juhlahumuun ja kiireeseen vedoten ulkoministeri Setälä pystyiikin Latvian vierailun jälkeen antamassaan haastattelussa kumoamaan esitetyt kysymykset matkan poliittisesta luonteesta.²⁹⁷ Vierailuohjelmien mahtipontisuus ja vei siten huomion mahdollisista poliittisista tarkoituseristä. Vierailuohjelmiin ei myöskään merkitty mitään neuvotteluihin viittaavaa, mikä ei tarkoita sitä, etteikö lounaan tai päivällisen aikana olisi ehtinyt keskustella ulkopoliittisista näkemyksistä. Valtionpäämiesten valtiovierailut herättivät runsaasti spekulointia matkojen tavoitteista myös ulkomailla. Matkojen tulkittiin herkästi merkitsevän valtion suuntautumista vierailun kohdemaan suuntaan. Vierailut olivat siis diplomaattisesti arkoja, eikä niiden haluttu herättävän vääriä tulkintoja muissa maissa. Siksi vierailujen korostettiin olleen "vain" ystävyysvierailuja, kohteliaisuuskäyntejä tai vastavierailuja. Virallisten valtiovierailujen vierailuohjelmien samankaltaisuus maasta riippumatta palveli myös tätä samaa tarkoitusta.

²⁹⁴ Ks. esim. SS 120/28.5.1925 "Mitä Sasulle kuuluu".

²⁹⁵ Mervola 1995, 166-167.

²⁹⁶ Ks. esim. US 22.6.1926 "Ilmoitus".

²⁹⁷ US /27.6.1926 "Ulkoministeri Setälä vaikutelmista Latvian-matkalta".

7.2. "Kansainvälinen välittäjätehtävä"

Relanderin tekemät valtiovierailut toivat Suomelle uudenlaista kansainvälistä näkyvyyttä.²⁹⁸ Ulkomaanmatkat olivat suhteellisen harvinaisia vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä, minkä johdosta valtionpäämiesten matkat herättivät paljon keskustelua ja huomiota.²⁹⁹ Valtiovierailujen saama julkisuus palveli suhdetoiminnallisia tavoitteita tekemällä Suomea kansainvälisesti tunnetuksi. Kotimaisessa sanomalehdistössä suhtauduttiin presidentin matkoihin osittain myös kriittisesti. Tämä aiheutti Relanderille mielihäpä, jota hän purki päiväkirjansa lehdille. Toisaalta hän osasi myös nauraa lehdistön kritiikille. Esimerkiksi sanaleikki, että Suomi oli saanut juristipresidentin jälkeen turisti-presidentin, huvitti presidenttiä suuresti.³⁰⁰

Relanderin tekemiä valtiovierailuja arvosteltiin ja arvotettiin eri sanomalehdissä sen mukaisesti, mitä puoluetta sanomalehti edusti. Arvosteluissa korostuivat usein puolueiden sisäpoliittiset mielipiteet. Vasemmistossa kuninkaissakäymistä pidettiin tarpeettomana ja epädemokraattisena. Myös maalaisliiton herrastelua eniten vihaavissa piireissä valtiovierailuja pidettiin turhana hienosteluna. Tätä asennetta vahvistivat aitosuomalaisen yleinen Ruotsin-vastaisuus. Edistyspuolueen piirissä Ruotsin-vierailua pidettiin Ahvenanmaa-kiistan takia periaatteettomuuden osoituksena. Reunavaltio politiikan vastustajat puolestaan pelkäsivät, että Baltian vierailujen seurauksena reunavaltiosuuntaus vahvistuisi uudelleen.³⁰¹ Puolueiden ulkopoliittisten näkemysten erilaisuudesta huolimatta kaikki lehdet, lukuunottamatta vasemmistoa, kuitenkin kirjoittivat diplomaattisen kohteliaasti vierailuista. Lehdistä toistettiin tulkintaa, jonka mukaan vierailut osoittivat maiden ja kansojen välisiä hyviä suhteita. Pääkirjoituksissa valtiovierailuita arvioitiin tarkemmin ja niissä nähtiin *"syvällisempiäkin merkityksiä"*, jotka vaihtelivat sen mukaan, miten ne palvelivat lehden kannattamaa ulkopoliittista näkemystä.

Ruotsalainen kansanpuolueen keskuudessa kannatettiin ulkopoliitikassa Pohjoismaihin suuntautumista. Tällöin korostettiin etenkin samankaltaisia kulttuuri- ja kieliyhteyksiä. Ruotsin valtiopäivien alkuvuodesta 1925 tekemä päätös supistaa puolustusvoimia vaikutti siihen, ettei suomenruotsalaisten suhtautuminen Ruotsia kohtaan ollut täysin varauksentonta. Muun muassa Hufvudstadsbladet kritisoi Ruotsin sotavoimien supistamista, koska Suomen tulkittiin joutuvan kantamaan riskin Ruotsin armeijan heikentymisen vuoksi lisääntyneenä sodan uhkana Neuvostoliiton taholta.³⁰²

²⁹⁸ Paasivirta 1984, 272.

²⁹⁹ Vaine 1983, 78.

³⁰⁰ Pietiäinen 1992, 167; Ståhlberg 1986, 23-24.

³⁰¹ Pietiäinen 1992, 167.

³⁰² Mylly 1984, 4; Seppinen 1972, 53-54; Kallenautio 1985, 115-116.

Hufvudstadsbladetin pääkirjoituksessa kannatettiin ystävyysuhteiden vahvistamista Viron kanssa niin poliittiselta kuin taloudelliseltakin kannalta. Turvallisuuspoliittisen yhteistyön tarve ilmaistiin selvästi: *"Alla omständigheter, reella såväl som ideella, tala för att vänskap och förtroende böra upprätthållas mellan Finska vikens båda strandägare. Hos oss är man livligt medveten om att bevarandet av Estlands självständighet är ett finländskt intresse av första rangen: en uträkning av det ryska väldet över vår södra grannstats territorium skulle ovillkorligen på ett kännbart sätt försvaga Finlands ställning, minska vår trygghet och stora vårt lugn."*³⁰³

Viroa kohtaan esitettyyn lämminhenkiseen asennoitumiseen on osaltaan vaikuttanut myös se, että ruotsalainen kansanpuolue, joka oli tukenut Relanderin valintaa presidentiksi, on halunnut ilmaista tukevansa valitsemaansa presidenttiä.³⁰⁴ Positiivisilla kirjoituksilla Viron vierailusta on myös viestitetty Neuvostoliitolle Suomen tukevan Viron itsenäisyyttä, vaikeivat suomalaiset suostukaankin solmimaan virolaisten toivomaa kirjallista puolustussopimusta.³⁰⁵ Hufvudstadsbladetin positiivinen kirjoittelu on johtunut ennen kaikkea siitä, että Hufvudstadsbladet oli kaupallinen lehti, joka pyrki välttämään vahvaa poliittista kommentointia saadakseen mahdollisimman laajan tilaajakunnan.³⁰⁶ Mistään reunavaltiosuuntauksen yksinomaisesta kannatuksesta ei ollut kysymys, koska presidentin matka Latviaan ei herättänyt lehdessä samanlaista myötämielistä asennoitumista kuin Viron matka. Lehti kirjoitti Latvian vierailusta vain muutaman STT:n välittämän uutisen, eikä katsonut matkan olevan yhdenkään pääkirjoituksen arvoinen.

Hufvudstadsbladet kannatti Skandinaviaan suuntautumista. Lehden uutisointi Ruotsin, Norjan ja Tanskan matkoilta oli näyttävää lukuisine valokuvineen ja laajoine selostuksineen vierailujen tapahtumista. Ruotsin vierailulta lehti julkaisi kaksi pitkää pääkirjoitusta, joissa kannatettiin Suomen ja Ruotsin välisten suhteiden lähentymistä. Lehden ulkopolitiittinen suuntautuminen länteenpäin ilmaistaan selvästi: *"... dragningen västerut, till vår odlings källflöden är så övervägande stark, att en vandring ut till det obekanta icke ens är tänkbar"*.³⁰⁷ Presidentin vierailun saama sydämellinen vastaanotto ja myönteinen suhtautuminen ruotsalaisissa sanomalehdissä todisti lehden mukaan selvästi Suomen kuuluvan skandinaavisen kulttuurin piiriin.³⁰⁸

³⁰³ Hbl 139/24.5.1925 "Presidentens Estlandsbesök".

³⁰⁴ Karhumaa 1978, 85-86, 119-120.

³⁰⁵ Hbl 139/24.5.1925 "Presidentens Estlandsbesök".

³⁰⁶ Salokangas 1987, 312, 314; Suomen lehdistön historia 5, 46.

³⁰⁷ Hbl 163/18.6.1925 "Presidentens Stockholmsfärd".

³⁰⁸ Hbl 168/23.6.1925 "Presidentbesökets eko".

Myös Norjan ja Tanskan vierailut saivat Hufvudstadsbladetissa osakseen myönteistä huomiota kahdessa pitkässä pääkirjoituksessa.

Matkat Skandinaviaan olivat lehden mukaan "... ett nytt insegel på Finlands samhörighet men den skandinaviska norden".³⁰⁹ Matkan jälkeen pääkirjoituksessa puolustellaan presidentin ja ulkoministerin lausuntoja Suomen välittäjäasemasta Skandinavian ja Baltian maiden välillä. Lehden mielestä tällainen välittäjän rooli on luonnollinen muun muassa maantieteellisten, poliittisten ja kulttuuristen tekijöiden perusteella. Persoonallinen kosketus Suomen ja Tanskan sekä Norjan virallisten edustajien välillä vierailun aikana ei ollut lehden mielestä vailla merkitystä, vaan se satoi ja vahvisti ystävyysidettä kansojen välillä.³¹⁰

Ennen Ruotsin, Norjan ja Tanskan vierailuja julkaistuissa pääkirjoituksissa Hufvudstadsbladet esitti tulkintansa valtiovierailujen merkityksestä. Pääkirjoituksissaan lehti toteaa, ettei demokraattisesti johdetuissa tasavalloissa valtion päämiesten vierailuilla toistensa luona ole samanlaista ratkaisevaa merkitystä kuin aikaisemmin, mutta mitään merkityksettömiä ne eivät ole. Lehden mielestä matkoilla on syvällisempi merkitys kuin, mitä juhlalliset ja loistavat muodollisuudet antavat ymmärtää, koska vastuussa olevissa hallituksissa matkoihin suhtaudutaan suurella mielenkiinnolla ja sympatialla.³¹¹ Se, että lehti korostaa valtiovierailujen sisältävän syvällisiä merkityksiä ja tuo nämä näkemyksensä esiin juuri ennen vierailuja Skandinavian maihin, ilmentää ennen kaikkea lehden toivetta Suomen lähentymisestä Pohjoismaihin. Latvian ja Viron valtiovierailujen yhteydessä valtiovierailuille ei annettu niin suurta merkitystä, vaan toisteltiin niiden osoittavan vain ystävällisiä suhteita. Huolimatta positiivisista kirjoituksistaan Viron matkalta, sen tulkittiin olevan ennemminkin kohteliaisuuskäynnin luontoinen.³¹²

Suomenkielisen oikeiston piirissä ulkopoliittikkaan liittyvä turvallisuusongelma askarrutti monia, mutta mikään yksittäinen ulkopoliittinen suunta-vaihtoehto ei saanut selvää, yhtenäistä kannatusta. Oikeisto oli kuitenkin yksimielinen siitä, ettei liittosopimuksin vahvistettu reunavaltioyhteistyö ollut Suomelle edullinen vaihtoehto. Ennemmin kokoomuksessa korostui 1920-luvulla oman puolustuslaitoksen vahvistamisen merkitys.³¹³ Kokoomuksessa ei annettu varauksetonta kannatusta pohjoismaiden suuntauksellekaan, koska näiden maiden puolustusmenojen supistukset olivat tehneet Skandinaviasta vähemmän houkuttelevan turvallisuuspoliittisen suuntautumisen vaihtoehdon.³¹⁴ Kun oli kyse turvallisuuspolitiikasta porvarillisissa lehdissä, Pohjoismaiden yhteistyö käsitettiin

³⁰⁹ Hbl 265/2.10.1926 "I västerled".

³¹⁰ Hbl 277/14.10.1926 "Presidentsresans eftermål".

³¹¹ Hbl 163/18.6.1925 "Presidentens Stockholmsfärd"; Hbl 265/2.10.1926 "I västerled".

³¹² Hbl 139/24.5.1925 "Presidentens Estlandsbesök".

³¹³ Mylly 1984, 4; Uino 1994, 514.

³¹⁴ Mylly 1984, 4.

yhteistyöksi Suomen ja Ruotsin kesken. Tanska ja Norja kelpasivat silloin, kun Suomi tarvitsi tukea Kansainliitossa. Kansainliiton kykyyn estää konflikteja ei täysin luotettu, mutta siltä uskottiin kuitenkin saatavan tukea tarvittaessa.³¹⁵

Kokoomuksen täsmentymätön ulkopoliittinen suuntautuminen heijastui selkeästi Uuden Suomen pääkirjoituksessa presidentin Viron valtiovierailusta. Lehden mukaan oli tarpeetonta asettaa Skandinaviaa ja Viroa vastakkain, vaan mieluummin olisi korostettava kummankin suunnan yhteistyön luonnollisuutta: *"toisaalta naapurina oleva ja kulttuuriyhteinen Skandinavia, toisaalta ja samalla kertaa naapurina oleva länsimais-sivistyksinen Viro, jonka kulttuuriyhteys meidän kanssamme ainoastaan laajentaa pohjois-eurooppalaisten kansojen kulttuuriyhtymää, 'Fenno-Scandiaa' eli 'Scandia majoria'."*³¹⁶ Tämä, kuten muutkin lehden tulkinnat Relanderin valtiovierailujen ulkopoliittisesta merkityksestä, heijastavat ulkoministeri E. N. Setälän ulkopoliittista ajattelua. Hänen mukaansa, kuten myös presidentti Relanderin mukaan, Suomella on *"kansainvälinen välittäjätehtävä"* Skandinavian ja Baltian maiden välillä.³¹⁷

Setälällä oli kiinteät suhteet Uuteen Suomeen, jonka vakituinen toimittaja hän oli ollut useiden vuosien ajan.³¹⁸ Tällä on ollut vaikutuksensa Uuden Suomen asennoitumiseen presidentin valtiovierailuihin, joiden seurueisiin Setälä kuului ensin opetusministerinä ja sitten ulkoministerinä (ks. liite 2). Valtiovierailulla Viroon Uusi Suomi tulkitsi olevan *"varsin huomattava merkityksensä"* todistaessaan maiden läheisistä väleistä. Pääkirjoituksessa viitattiin turvallisuuspolitiikkaan korostamalla yhteistyön tarvetta kommunismin vaaran vastustamisessa: *"Läheisinä ja yhtäläisten vaarojen uhkaamina naapureina me tarvitsemme veljellistä yhteisymmärrystä siinäkin mielessä, että tiedämme omaamme suojelellessamme välillisesti tukevamme toisiammekin ja siten varmistavamme molemminpuolisesti asiaamme nuorina vapaina kansoina."*³¹⁹ Uuden Suomen mukaan Viron vierailu todisti maiden olevan valmiit *"yhteisiä vaaroja yhteisesti torjumaan"*.³²⁰

Puolustuskysymystä käsiteltiin myös Ruotsin valtiovierailun yhteydessä Uuden Suomen pääkirjoituksessa. Siinä viitattiin idän suunnalta tulevaan vaaraan ja todettiin Suomella ja Ruotsilla olevan vaativa tehtävä *"länsimaisen kulttuurin ja pohjoismaisen itsenäisen olemassaolon puolustajina"*. Lehti esitti huolensa Ruotsin puolustusvoimien leikkauksista,

³¹⁵ Seppinen 1972, 54-55; Mylly 1978, 202; Uino 1994, 514; Kallenautio 1985, 116.

³¹⁶ US 118/26.5.1925 "Viron käynnin päätyttyä".

³¹⁷ US 234/12.10.1926 "Presidentti seurueineen kotona jälleen".

³¹⁸ Vesikansa 1997, 276.

³¹⁹ US 115/21.5.1925 "Suomen presidentin vierailu Viroon".

³²⁰ US 118/26.5.1925 "Viron käynnin päätyttyä".

joiden vaikutus oli *"tulevaisuuden kannalta turmiollinen"*. Tämän vuoksi Suomen olisi otettava huomioon *"mahdollinen voimien vajuus milloin yhteisten vaarojen tosi torjuminen"* tulisi ajankohtaiseksi.³²¹

Presidentin Latvian valtiovierailun yhteydessä Uusi Suomi ei suoranaisesti käsittele turvallisuuspolitiikkaa. Lehti tulkitsi matkan lujittavan *"ystävyyssiteitä"* sekä olevan uusi vakuutus *"hyvästä yhteistyöstä ja veljellisestä sovusta Itämeren maiden piirissä"*.³²² Itämeren alueen valtioiden yhteistyöhön lehdessä oli viitattu myös Viron³²³ ja Ruotsin vierailun³²⁴ yhteydessä sekä myös vierailuilla Norjaan ja Tanskaan.

Norjaan ja Tanskaan suuntautuvien valtiovierailujen Uusi Suomi tulkitsi olevan osoitus *"Suomen halusta päästä yhä läheisempään yhteyteen ja vuorovaikutukseen näiden pohjoismaiden kanssa"*.³²⁵ Lehti kannatti Setälän ja Relanderin esittämää ajatusta Suomen asemasta välittäjämaana Skandinavian ja Baltian maiden välillä. Lehden mielestä suoritettuja valtiovierailuja ei pitänyt arvostella huvimatkoina, *"vaan ne ovat osaltaan kehittäneet naapurisuhteita ja selvittäneet sitä maamme kulttuuripoliittista tehtävää, joka johtuu sen maantieteellisestä ja historiallisesta asemasta"*.³²⁶

7.3. "Kunhan vain ei veljeillä idän kanssa"

Poliittiseen keskustaan kuuluneet puolueet, maalaisliitto ja edistyspuolue, kannattivat ulkopoliittisen suuntautumisen vaihtoehtoista lähinnä aktiivista reunavaltiopolitiikkaa. Kun reunavaltioyhteistyön kehittämistä ei päästy yksimielisyyteen, Kansainliiton kannatus kasvoi 1920-luvun jälkipuoliskolla. Skandinaavista suuntautumista vastustettiin etenkin maalaisliiton piirissä, jossa aitosuomalainen liike oli saanut merkittävän roolin.³²⁷ Edistyspuoluetta edustaneen Helsingin Sanomien sekä maalaisliittolaisten sanomalehtien Maakansan ja Ilkan kirjoituksissa Relanderin valtiovierailuista heijastui taustalla vaikuttaneiden puolueiden ulkopoliittiset näkemykset, joissa korostui reunavaltiosuuntauksen kannatus. Viron ja Latvian valtiovierailuja käsittelevissä pääkirjoituksissa viitattiin enemmän tai vähemmän suorasukaisesti turvallisuuspolitiikkaan, kun taas Skandinaviaan suuntautuneista valtiovierailuista kirjoitettiin epämääräisemmin hyvien suhteiden kehittämisenä.

³²¹ US 137/18.6.1925 "Presidentin vierailu Ruotsiin".

³²² US 109/13.5.1926 "Tervehdys Latvialle".

³²³ US 118/26.5.1925 "Viron käynnin päätyttyä".

³²⁴ US 137/18.6.1925 "Presidentin vierailu Ruotsiin".

³²⁵ US 226/2.10.1926 "Norjaan ja Tanskaan".

³²⁶ US 235/13.10.1926 "Vierailujen päätyttyä".

³²⁷ Mylly 1984, 4.

Helsingin Sanomien reunavaltiosuuntauksen kannatus³²⁸ ilmeni sen pääkirjoituksessa Viron matkalta, jossa korostettiin tarvetta vahvistaa *"yhteistä alkujuurta"* olevien veljeskansojen ystävyyttä. Pääkirjoituksessa esiteltiin Viron riigivaneman puhetta, jossa oli viitattu uusiin yhteistyömuotoihin *"rauhan ja järjestyksen ylläpitämiseksi"* sekä todettu, etteivät maiden välit ole *"tulevaisuudessa riippuvaisia yhdestä tahi toisesta asiakirjasta"*. Lehden mukaan tähän toiveeseen *"yhdytään tällä puolen Suomenlahden hyvin laajoissa piireissä"*.³²⁹

Mitään erityistä Baltiaan suuntautumista Helsingin Sanomissa ei kuitenkaan näy presidentin Latvian vierailun yhteydessä. Matkasta julkaistiin useita laajoja uutisia, niin kuin muistakin matkoista, mutta yhtään pääkirjoitusta sen tiimoilta ei kirjoitettu. Tosin Latvian presidentin tehdessä valtiovierailun Suomeen Helsingin Sanomat julkaisi pääkirjoituksen, jossa kirjoitettiin, että *"vierailu niin selvästi ja sydämellisesti ilmoittoi ne ystävyyden tunteet"*, jotka maiden välillä vallitsivat. Pääkirjoituksessa nostettiin esiin presidenttien pitämät puheet, joissa oli puhuttu yhteistyön tarpeesta *"mahdollisen vaaran uhatessa"*. Latvian presidentti oli ilmaissut suorasukaisesti toiveen turvallisuuspoliittisen yhteistyön kehittämisestä lausuessaan *"maansa tervehtivän jokaista yhteistyön laajenemista näiden maiden turvallisuuden takaamiseksi"*.³³⁰

Maalaisliiton kannattama reunavaltiosuuntaus ilmeni Maakansan ja Ilkan julkaisemissa Relanderin valtiovierailuihin liittyvissä pääkirjoituksissa. Niissä on kuitenkin havaittavissa, etteivät lehdet enää kannattaneet sopimus pohjaisesti sitovaa reunavaltioiliittoa, vaan ne tulkitsivat ilman liittosopimusta tapahtuvan läheisen reunavaltioyhteistyön riittäväksi. Hyvien suhteiden merkitys Skandinavian maiden kanssa ymmärrettiin ja sitä kannatettiin, mutta ensisijaisena ulkopoliittisen yhteistyön kohteena pidettiin kuitenkin Baltian maita.³³¹ Pakinoitsija Aatami tiivistä maalaisliiton näkemyksen kummankin suunnan tarpeellisuudesta kirjoittaessaan, että *"meillä ei puolestamme ole mitään sitä vastaan, että tiet etelään ja länteen ovat tasaiset [...] Kunhan vain ei veljeillä idän kanssa"*.³³²

³²⁸ Seppinen 1972, 44-46.

³²⁹ HS 139/25.5.1925 "Suoritettu vierailumatka".

³³⁰ HS 132/18.5.1926 "Vierailun päätyttyä".

³³¹ Ilkka 117/26.5.1925 "Suomen-Eestin silta"; Maak. 101/5.5.1925 "Ulkopoliittiset suhteemme"; Maak. 117/24.5.1925 "Suomen ja Viron suhteet"; Mylly 1978, 164-165.

³³² Maak. 127/6.6.1925 "Vierailut ja vastavierailut".

Sekä Maakansa että Ilkka kannattivat Relanderin valtiovierailua Viroon. Kummankin lehden mukaan *"oli aivan luonnollista"*³³³, että presidentin ensimmäinen ulkomaanvierailu suuntautui veljeskansan luo, koska *"pelkästään kohteliaisuussyyt"*³³⁴ vaativat vastavierailun suorittamista. Maalaisliittolaisten keskuudessa oli ilmaistu eriäviä mielipiteitä Relanderin matkoista. Vierailuja ulkomaille oli paheksuttu, *"koska muka valtakunnan päämiehen matkat vieraisiin maihin aina tahdotaan maan rajojen ulkopuolella selittää poliittista laatua oleviksi"*. Maakansa puolusteli 'omaa presidenttiään' toteamalla, että paheksunta Viron matkaa kohtaan oli aiheetonta, koska kohteliaisuussyyt vaativat vastavierailun suorittamista.³³⁵

Presidentin valtiovierailusta Latviaan ei ole kummassakaan maalaisliiton sanomalehdessä pääkirjoitusta. Latvian vierailusta on kaikissa sanomalehdissä kirjoitettu vähän verrattuna muita matkoja koskevien kirjoitusten määrään. Tähän on saattanut vaikuttaa se, että Latvian presidentti Tshakste oli vierailut Helsingissä vain kuukautta aikaisemmin, mistä lehdet olivat kirjoittaneet näyttävästi. Maakansakin oli julkaissut pääkirjoituksen Latvian presidentin vierailusta, jossa oli korostunut jälleen turvallisuuspolitiikka. Maakansa tulkitsi vierailun nostavan *"esiin puolustus-tarpeen Venäjää vastaan"* ja toivoi käynnin vahvistavan maiden välistä yhteistoimintaa Neuvostoliiton taholta tulevaa uhkaa vastaan.³³⁶ Ilkassa oli myös pääkirjoitus Latvian presidentin vierailun johdosta, mutta siinä ei viitattu ulkopoliittisiin asioihin. Pääkirjoituksessa Santeri Alkio vain muisteli positiiiviseen sävyyn aiemmin tapaamaansa Latvian presidenttiä, kehuen häntä aidoksi ihmiseksi, joka *"ei ole teeskentelevä ylhäisyys", vaan kulkee ilman seurueita luontevasti kansan parissa"*.³³⁷ Latvian vierailun osakseen saama vähäinen huomio Maakansassa ja Ilkassa on saattanut johtua myös siitä, että maalaisliiton johtohenkilöt eivät kannattaneet presidentin ulkomaanvierailuja.

Relanderin valtiovierailut Skandinavian maihin eivät saaneet osakseen varauksetonta kannatusta keskustan sanomalehdissä. Maalaisliiton lehdet suhtautuivat näihin matkoihin negatiivisemmin kuin Baltian maihin suuntautuneisiin vierailuihin, ja myös negatiivisemmin verrattuna Helsingin Sanomien kirjoituksiin. Maalaisliitto ei ollut innostunut presidentin Ruotsin matkasta. Sen katsottiin edustavan avausta länteen, minkä pelättiin antavan suomenruotsalaisille *"tuulta purjeisiin kielitaistelussa"* sekä vahvistavan vaatimuksia skandinaavisesta suuntautumisesta. Maalaisliittolaiset lehdet

³³³ Ilkka 117/26.5.1925 "Suomen-Eestin silta".

³³⁴ Maak. 117/24.5.1925 "Suomen ja Viron suhteet".

³³⁵ Maak. 117/24.5.1925 "Suomen ja Viron suhteet".

³³⁶ Maak. 109/15.5.1926 "Latvian tasavallan presidentin saapuessa maahamme".

³³⁷ Ilkka 108/15.5.1926 "Latvian tasavallan päämiehen saapuessa Suomeen".

hyväksyivät presidentin Ruotsin matkaan sisältyvän pyrkimyksen normalisoida maiden väliset suhteet, mutta sen enempää merkitystä matkalle ei haluttu antaa.³³⁸

Maakansa ei julkaissut pääkirjoitusta Ruotsin matkalta, mutta kahdessa Aatamin pakinassa tuotiin ilmi matkan vastustus. Aatami mielestä *"päällysmiesten kyläilyt"* toistensa luona eivät *"merkitse mitään ulkopoliittikkamme orienteerausta"* Ruotsiin päin. Tätä todisti hänen mielestään jo matkaseurueen kokoonpano, joka osoitti, että matka *"on pyynnöstä järjestetty vain eräiden ruotsikkoherrojen lystäilyretki 'heimoveljiensä' luo Pohjanlahden takana"*.³³⁹ Ilkan pääkirjoitus Ruotsin matkalta on pidättyväinen ja ennemminkin aitosuomalaista politiikkaa korostava kuin ulkopoliittinen kannanotto. Ilkan mukaan ruotsalaiset olivat ottaneen vieraat *"vastaan arvonnalla ja huomaavaisuudella, jossa kaikkien täytyy huomata vilpitön halu pyrkiä ymmärtämään Suomessa liikkuvia suomalaisia virtauksia"*.³⁴⁰ Kirjoituksessa viitattiin myös ruotsalaisten esittämiin kannanottoihin Suomen kielitaistelusta lupaamalla, että jos Ruotsi luopuu *"hegemoniavaatimuksistaan"* niin maiden välinen keskinäinen yhteisymmärrys paranee.³⁴¹

Ilkan kielteinen asennoituminen Skandinaviaan suuntautumiseen vaikutti ilmeisesti siihen, ettei lehdessä kommentoitu ollenkaan presidentin matkoja Norjaan ja Tanskaan. Lehti julkaisi vain STT:n välittämät uutiset lyhennettyinä. Maakansassa puolestaan julkaistiin laajat uutisselostukset sekä kaksi pääkirjoitusta matkan johdosta. Presidentin matkalle lähtöpäivänä Maakansan pääkirjoituksessa arvioitiin valtiovierailujen merkitystä. Sen mukaan valtioitten päämiesten tekemille valtiovierailuille on aina annettu suuri merkitys. Ne ovat osoitus pyrkimyksestä hyvien suhteiden kehittämisestä, ja niiden *"kautta voidaan myöskin korostaa niitä yhteistyömuotoja, joissa kansat voivat kohdata toisensa"*. Lisäksi valtiovierailulla katsottiin olevan merkitystä siinä, että sen avulla voitiin poistaa tai selvittää mahdollisia erimielisyyksiä. Lehden mielestä varsinkin Norjassa oli *"eräissä piireissä"* lietsottu Suomea kohtaan epäluuloa, joka ei ole edistänyt *"läheisen kanssakäymisen mahdollisuuksia"*.³⁴²

Maakansa tarkoitti eräillä norjalaisilla piireillä kommunisteja, joita lehti arvosteli, koska heidän mielestään kommunistit olivat levittäneen ulkomaille väärää tietoa suomalaisista. Norjalaisten kommunistien sanomalehdissä ilmestyi Relanderin matkan johdosta kirjoituksia, joissa oli julistettu maahan saapuvan *"veren tahraama vieras [...] tuhansien työläishautojen presidentti"*. Maakansan pääkirjoituksessa puolustettiin Relanderia tulkitsemalla nämä kirjoitukset *"henkisen raivotaudin"* purkauksiksi, jotka eivät kosketa

³³⁸ Mylly 1978, 198-199.

³³⁹ Maak. 137/18.6.1925 "Sillanrakentajaiset"; Maak. 127/6.6.1925 "Vierailut ja vastavierailut".

³⁴⁰ Ilkka 116/25.6.1925 "Suomen ja Ruotsin suhteet".

³⁴¹ Ilkka 116/25.6.1925 "Suomen ja Ruotsin suhteet"; Mylly 1978, 199.

³⁴² Maak. 227/3.10.1926 "Tasavallan presidentin matka Tanskaan ja Norjaan".

Relanderia henkilökohtaisesti. Lehti esitti toiveen, että Norjan julkinen mielipide ymmärtäisi, että Suomen sisällissodan aikaiset toimenpiteet *"bolshevismmin nimellä tunnetun yhteiskunnallisen sairauden vastustamiseksi, ovat olleet sekä välttämättömiä että lain ja oikeuden mukaisia"*.³⁴³ Presidentin matkan toivottiin selventävän näitä epäluuloja ja siten parantavan maiden välisiä suhteita.³⁴⁴

Helsingin Sanomien pääkirjoitukset Relanderin Ruotsin vierailusta ovat kohteliaan positiivisia. Lehti tulkitsee, että *"tällaiset vierailut ovat osoituksena asianomaisten kansojen välisestä ystävyydestä ja molemminpuolisesta lähentymisen tarpeesta"*. Lisäksi lehti uskoi, että vierailu käsitetään kummassakin maassa todisteeksi uudenlaisesta ystävydestä sekä *"määrätietoiseksi pyrkimykseksi kehittää yhteistoimintaa kaikilla aloilla"*. Pääkirjoituksen lopuksi muistutettiin kuitenkin reunavaltiosuuntauksen merkityksestä. Lehti kirjoitti, ettei vuorovaikutuksen tarve Ruotsin kanssa *"tietenkään estä Suomea samalla kehittämästä ystävällisiä suhteitaan muihin maihin, joiden kanssa sillä on yhteisiä etuja valvottavanaan"*.³⁴⁵ Vierailun päätyttyä Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa muistutettiin uudelleen, että Suomen on pyrittävä yhteistoimintaan myös niiden *"naapurimaiden kanssa, joilla on samanlaiset vaarat kestettävänä ja yhtäläiset edut valvottavanaan kuin meillä"*.³⁴⁶ Tällä tarkoitettiin Neuvostoliiton taholta tulevaan vaaraan, jonka katsotaan uhkaavan kaikkia Baltian valtioita.

Norjan ja Tanskan valtiovierailujen jälkeen Helsingin Sanomat tarttui pääkirjoituksessaan Suomen ulkoministerin ja presidentin esittämiin näkemyksiin Suomesta välittäjämaana itämerenmaiden ja Pohjolan välillä. Lehti teilasi ajatuksen kuvitteluksi vailla todellisuuspohjaa. Pääkirjoituksessa muistutettiin, että itämerenmaissa Suomeen suhtaudutaan epäillen, koska Suomi on tavallaan *"vetäytynyt yhteistoiminnasta ja yhteisvastuusta niiden kanssa"*. Skandinaviasta on lehden mukaan vielä vähemmän odotettavissa *"välittäjävaltuutta"*, koska Ruotsi ei halua sitoa käsiään Suomen suunnalla.³⁴⁷ Tämän takia lehti piti välittäjämaatehtävää haihatteluna. Helsingin Sanomissa palattiin aiheeseen, kun kirjoitus on saanut osakseen kritiikkiä Uudelta Suomelta. Helsingin Sanomat tähdensi, ettei se vastusta ajatusta sinällään, mutta ei katso Suomella olevan kenenkään valtuuksia toimia välittäjämaana. Lehti ei uskonut, että tällaisilla *"harhakäsityksillä"* olisi mitään hyötyä Suomelle tai itämerenmaiden yhteistyölle.³⁴⁸

³⁴³ Maak. 229/6.10.1926 "Skandinavian kommunistit Suomea häpäisemässä".

³⁴⁴ Maak. 227/3.10.1926 "Tasavallan presidentin matka Tanskaan ja Norjaan".

³⁴⁵ HS 163/19.6.1925 "Presidentin Ruotsin-matka".

³⁴⁶ HS 167/23.6.1925 "Vierailun päätyttyä".

³⁴⁷ HS 274/12.10.1926 "Suomen välittäjätehtävä".

³⁴⁸ HS 276/14.10.1926 "Suomen välittäjätehtävä".

7.4. "Varojen tuhlausta"

Vasemmistolehtien uutisoinnille, erityisesti äärivasemmalla oleville lehdille, oli tyypillistä suorat kannanotot uutisotsikoissa. Marxilaisessa journalismin teoriassa ei tehty ehdotonta eroa uutisen ja kommentin välillä vaan uutiset ovat palvelleet poliittisia tarkoituksia.³⁴⁹ Tämä uutisen ja kannanoton sekoittaminen näkyy myös Työväenjärjestöjen Tiedonantajan tavassa kirjoittaa Relanderin valtiovierailuista, joista kerrottiin kommentoiden pakinoissa tai kolumneissa. Näissä 'uutisissa' ei muiden lehtien tapaan juurikaan kuvailla vierailun yleistä kulkua, vaan esille nostetaan sellaisia seikkoja, usein symbolien kautta, joiden avulla on voitu arvostella porvareita ja 'ajaa omaa asiaa'. Esimerkiksi kuvauksessa presidentin saapumisesta Tukholmaan keskityttiin kertomaan, kuinka Relander vastaanoton jälkeen, siirryttäessä satamasta linnaan, jatkuvasti *"vänkäsi oikealle"* kuninkaan joutuessa vetämään *"Walko-Suomen presidenttiä - wasemmalle."* Lehden mukaan Ruotsin porvarilliset piirit koettivat muutoinkin *"kääntää presidentin oikeistolaista kantaa"*.³⁵⁰

Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa ei suuremmin pohdita valtiovierailujen ulkopoliittista merkitystä. Matkoja pidettiin tarpeettomina ja rahojen tuhlauksena, eikä niiden tekemistä kannatettu.³⁵¹ Lehden ulkopoliittinen suuntautuminen tuli esiin, kun lehti kommentoi Relanderin ja ulkoministeri Setälän Norjan ja Tanskan matkojen jälkeen esittämää näkemystä Suomen asemasta välittäjämaana Baltian ja Skandinavian maiden välillä. Kommunistilehti mitätöi tämän lausuman katsoen, ettei se perustu minkäänlaisiin tosiasioihin. Lehden mielestä Suomen ulkopoliittikka saisi lopettaa *"tähänastisen haihatelunsa ja Baltian asioilla kulkemisen"*.³⁵² Tämä kuvaa vasemmistoradikaalien ulkopoliittikan keskeistä päämäärää eli rakentaa hyvät suhteet Suomen ja Neuvostoliiton välille. Äärivasemmisto arvosteli jyrkästi muiden puolueiden pyrkimyksiä hakea tukea reunavaltioista, Skandinaviasta tai Kansainliitosta Neuvostoliiton taholta koettua uhkaa vastaan. Kommunistien ulkopoliittisena tehtävänä pidettiin kaikenlaisten liittoutumisien vastustamista Suomen ja muiden kapitalististen valtioiden kanssa.³⁵³ Kansainliitto oli puolestaan Työväenjärjestöjen Tiedonantajan mielestä suurvaltojen, etenkin Englannin, peitejärjestö Neuvostoliittoa vastaan.³⁵⁴

Työväenjärjestöjen Tiedonantajan taustalla vaikuttaneen Suomen kommunistisen puolueen ulkopoliittinen näkemys heijastui lehdessä kielteisenä suhtautumisena

³⁴⁹ Hemanus 1973, 22-23.

³⁵⁰ TT 144/27.6.1925 "Muistiinpanoja presidentti Relanderin Ruotsin matkan johdosta".

³⁵¹ TT 117/25.5.1925 "Miten ihastuttavasti se sujuikin"; TT 194/4.10.1926 "Oli kerran turisti"; TT 199/9.10.1926 "Aasin kunniahohtori ja elefanttiritari"; TT 201/12.10.1926 "Hra Relanderin Norjan- ja Tanskan-matka".

³⁵² TT 201/12.10.1926 "Hra Relanderin Norjan- ja Tanskan-matka".

³⁵³ Mylly 1984, 5; Hakalehto 1966, 64-65.

³⁵⁴ Seppinen 1972, 32-33.

reunavaltioihin suoritettuihin valtiovierailuihin. Nimimerkki Inkvisiittori moitti Latviaa ja Viroa niiden kommunisteja vastaan harjoittamasta vainosta. Hän kertoi Viron riigivaneman Latvian vierailun yhteydessä pidetyistä juhlapuheista, joissa *"on sanottu, että baltianmaiden on kehitettävä edelleenkin pyssypolitiikkaa itäiseen naapurimaahan nähden"*.³⁵⁵ Kommunistien ulkopoliittiseen ideologiaan kuului Neuvostoliiton puolustaminen ja vastustaa porvarien sitä vastaan harjoittamaa politiikkaa.³⁵⁶ Niinpä äärivasemmiston lehdessä ei voitu hyväksyä Baltian maiden harjoittamaa politiikkaa, vaan sen epäkohdat nostettiin esille. Viron matkassa uskottiin olevan *"koira kuopattuna"* ja muistutettiin, ettei Viro ollut lupauksistaan huolimatta ratifioinut alkoholinsalakuljetusta kieltävää sopimusta.³⁵⁷

Relanderin valtiovierailuja Baltian maihin ei kuitenkaan kritisoida Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa ulkopoliittisin perustein vaan taloudellisin, koska niiden katsottiin maksavan valtiolle liikaa. Inkvisiittori kuvaili imarteleavan ihailevasti Viron vierailun sujuneen *"ihastuttavan suurenmoisesti"* epäillen juhlatapahtumien vaikuttavan *"konkurssin partaalla olevan maan tilintasaukseen"*.³⁵⁸ Latvian vierailun Työväenjärjestöjen Tiedonantaja sivuutti lähes kokonaan. Lehden mukaan vierailusta ei kannattanut kirjoittaa enempää ja on sitä mieltä, että muut sanomalehdet, *"joilla ei ole tarpeeksi muuta asiaa kerrottavanaan, kertokoot syömingeistä ja iloitkoon kansan varojen tuhlauksesta"*.³⁵⁹

Norjan ja Tanskan vierailuihin Työväenjärjestöjen Tiedonantaja suhtautui myötämielisemmin, koska näissä maissa oli toimivia kommunistipuolueita, joiden mielenilmaukset ilahduttivat lehteä. Norjan matkasta Työväenjärjestöjen Tiedonantaja kertoi kommunistien järjestämästä kokouksesta, jossa *"tasavallan presidentti seurueineen leimattiin työläismurhaajiksi"*.³⁶⁰ Lisäksi lehti kehui matkan tehneen Suomea kansainvälisesti tunnetuksi, kun *"Norjan työläiset ovat pitäneet suuria mielenosoituksia, joissa on sanottu valkoisesta Suomesta yhtä ja toista"*.³⁶¹ Tanskan vierailusta lehti julkaisi poikkeuksellisesti uutisen STT:n selostusta lainaten etusivullaan. Syynä näin suureen huomioon oli Kööpenhaminan kuninkaallisessa teatterissa tapahtunut kommunistien mielenosoitus, jossa Relanderia ja hänen seuruettaan oli kutsuttu *"työväenluokan pyöveleiksi ja valkoisiksi verikoiriksi"*.³⁶² Muista tapahtumista Tanskan matkalta ei kerrota.

³⁵⁵ TT 115/22.5.1925, "Wanhat 'weljet' hymyilevät".

³⁵⁶ Hakalehto 1966, 65.

³⁵⁷ TT 115/22.5.1925, "Wanhat 'weljet' hymyilevät".

³⁵⁸ TT 117/25.5.1925 "Miten ihastuttavasti se sujuikin".

³⁵⁹ TT 79/20.5.1926 "Uusi-Suomi ihmettelee".

³⁶⁰ TT 197/7.10.1926 "Hra Relanderin matkailut".

³⁶¹ TT 199/9.10.1926 "Aasin kunniatohtori ja elefanttiiritari".

³⁶² TT 200/11.10.1926 "Relander-vastaiset mielenosoitukset Kööpenhaminassa".

Myös sosialidemokraattien keskuudessa ilmeni kannatusta hyvien suhteiden luomiseen itäiseen naapuriin. Siltä suunnalta ei nähty välitöntä uhkaavaa vaaraa. Sosialidemokraattien ulkopoliittisessa ajattelussa Kansainliiton edustama idealismi ja pasifismi saivat kannatusta. Reunavaltio politiikkaan suhtauduttiin puolueen piirissä kielteisesti lähinnä Puolan yhteyden takia.³⁶³ Puolueen kielteinen asenne reunavaltiosuuntaukseen ilmenee Suomen Sosialidemokraatin tavassa kertoa presidentin matkoista Viroon ja Latviaan. Viron vierailun uutisointi oli niukkaa, vain matkalle lähtö kerrottiin tarkemmin. Kuvaukset katujen varsilla olleista kansanjoukoista, hurraahuudoista tai muista tapahtumista, jotka ilmensivät vastaanoton sydämellisyyttä ja vierailun saamaa suosiota, jätetään kertomatta.³⁶⁴ Virolaisten harjoittama pirtun salakuljetus vaikutti osaltaan lehden tapaan kertoa Viron vierailusta, koska Suomen Sosialidemokraatti kannatti kieltolakia ja salakuljetuksen lopettamista.³⁶⁵ Viro ei ollut allekirjoittanut syksyllä 1924 pidetyn salakuljetuskonferenssin sopimusasiakirjaa, minkä takia matkaa Viroon ei pidetty suotavana.³⁶⁶ Latvian matkan kuvaukset puolestaan olivat huomattavasti lyhyempiä verrattuna muiden matkojen uutisointiin.

Skandinavian suuntautumisen kannattaminen näkyy Suomen Sosialidemokraatin kirjoituksissa presidentin Ruotsin matkalta. Lehti kirjoitti matkan tiimoilta kaksi pääkirjoitusta, joissa toivoi matkan lähentävän Suomea ja Ruotsia toisiinsa. Lehti kannatti Suomen lähestymistä Pohjoismaihin sekä kulttuurin alalla että myös poliittisesti, koska se piti näiden maiden yhteiskuntajärjestystä esimerkillisinä työväenliikkeen ollessa hallituksessa mukana.³⁶⁷ Norjan ja Tanskan matkoilta lehti ei kuitenkaan julkaissut pääkirjoituksia vain STT:n välittämiä uutisia, vaikka näissäkin maissa työväenpuolueet olivat hallitusvastuussa. Kommunistien mielenilmaukset matkojen aikana lehti sivuuttaa toteamalla niiden olleen aiheettomia.³⁶⁸

Sosialidemokraattien kannattama suhteiden parantaminen Neuvostoliittoon tuli esille Yrjö Räisäsen alias Sasu Punasen kirjoittamassa pakinassa. Siinä ehdotettiin, että Suomen pitäisi tehdä valtiovierailu myös itäiseen naapurimahan ja siten osoittaa, ettei Neuvostoliittoa uhkaa Suomen taholta mikään vaara. Räisänen yllytti matkan tekoon perustellen näkemystään sillä, että *"ollaanhän mainitun valtakunnan kanssa ystävällis-*

³⁶³ Mylly 1984, 4-5; Seppinen 1972, 19,33,46-47,52-53; Soikkanen 1975, 460-461.

³⁶⁴ SS 115/22.5.1925 "Tasavallan presidentin vierailu Virossa".

³⁶⁵ Karhumaa 1978, 114.

³⁶⁶ SS 114/20.5.1925 "Salakuljetussopimuksen viipyminen"; SS 116/23.5.1925 "Jutustelua"; Karhumaa 1978, 111-112.

³⁶⁷ SS 115/22.6.1925 "Mielenilmauksia Ruotsin ja Suomen suhteista"; SS 117/27.6.1925 "Sanojen velvoitus".

³⁶⁸ SS 235/12.10.1926 "Mitä Sasulle kuuluu".

sä suhteissa, niinkuin niiden kahden muunkin naapurivallan kanssa, joihin mainitunlainen vierailu on tehty".³⁶⁹

Tämä "viaton" ihmettely, miksi näitä ystävyysvierailuja ei tehdä Neuvostoliittoon osuu vierailuiden perimmäisen tarkoituksen ytimeen. Todennäköisesti pakinalla on ivailtu oikeistolehtien toistamia ystävyysmatka-luonnehdintoja. Se, ettei Neuvostoliittoon tehty valtiovierailua, johtui siitä, ettei vierailujen tarkoituksena ollut vain parantaa naapuruus-suhteita, ja osoittaa maiden olevan ystävällisissä suhteissa toisiinsa nähden. Mikäli pelkän valtiovierailun avulla olisi uskottu voitavan parantaa ja lähentää maiden välisiä suhteita, olisi ollut diplomaattisesti järkevää tehdä vierailu myös Neuvostoliittoon, jonka kanssa suhteet eivät olleet parhaat mahdolliset. Kun Neuvostoliittoon ei suoritettu ainoatakaan valtiovierailua, kyse ei ollut vain siitä, että tämä olisi ollut *"yhteneväistä muiden Euroopan maiden kanssa"*³⁷⁰, kuten Paasivirta on esittänyt. Kyse oli siitä, että näillä matkoilla ei ollut tarkoitus pelkästään ystävällisten suhteiden tiivistäminen. Niillä tähdättiin Suomen turvallisuuspoliittisen aseman vahvistamiseen Neuvostoliiton taholta koettua uhkaa vastaan.

Sanomalehdissä toistettu hokema valtiovierailujen ystävyys- ja kohteliaisuus -luonteesta ei tietenkään ollut vailla todellisuuspohjaa. Se on kuitenkin ollut ennemminkin diplomaattista juhlapuhetta, jolla on haluttu neutralisoida matkojen todellista luonnetta. Relanderin suorittamien valtiovierailujen taustalla on ollut pyrkimys vahvistaa Suomen puolustuspoliittista asemaa Neuvostoliittoa vastaan. Vaikkakaan Suomi ei ollut enää valmis sitoutumaan reunavaltioihin, suhteet Latviaan ja Viroon haluttiin pitää hyvinä ja siksi näihin valtioihin suoritettiin "rauhottamisvierailut". Toisaalta taas valtiovierailuilla Ruotsiin, Norjaan ja Tanskaan pyrittiin lähentymään näihin maihin ja saamaan niiden tuki Suomelle.

³⁶⁹ SS 118/26.6.1925 "Mitä Sasulle kuuluu".

³⁷⁰ Paasivirta 1984, 272.

8. RELANDERIN VALTIOVIERAILUJEN ULKOPOLIITTINEN MERKITYS

Presidentti Relanderin virkakausi sijoittuu aikakauteen, jolloin Suomen ulkopoliittikka etsi suuntaansa. Ulkopoliittista päätöksentekoa vaikeutti hallitusten lyhytikäisyys ja ennen kaikkea pääpuolueiden sekä hallituspuolueiden eriävät näkemykset siitä, mistä ilmiansuunnasta Suomen tuli hakea tukea ulkopoliitikalleen. Ulkopoliittinen suuntautuminen vaihteli puolueittain pääpiirteissään niin, että kokoomus sekä ruotsalaiset kannattivat Skandinaviaan suuntautumista ja maalaisliitto sekä edistyspuolue Baltiaan suuntautumista. Sosialidemokraattien keskuudessa kannatusta sai Kansainliittoon nojautuminen sekä jossain määrin lähentyminen Ruotsiin. Sosialidemokraattien ulkopoliittisen ajattelun lähtökohta oli näkemys, ettei Suomella ollut pelättävää miltään ilmiansuunnalta, kun taas muita puolueita yhdisti pelko, että Neuvostoliitto uhkasi Suomen itsenäisyyttä. Oikeisto ja keskusta puolueet eivät uskoneet Suomen pystyvän yksin puolustautumaan tätä uhkaa vastaan, vaan Suomen tarvitsi tukea muilta valtioilta. Siksi pyrittiin lähentymään niihin maihin, joista oli mahdollista saada tarvittaessa apua.

Puolueiden erilaiset mielipiteet ulkopoliittisesta suuntautumisesta heijastuivat sanomalehtien pääkirjoituksissa. Niissä arvioit valtiovierailuiden merkityksiä vaihtelivat sen mukaan, miten ne palvelivat lehden kannattamaa ulkopoliittista näkemystä. Puolueiden ulkopoliittisten näkemysten erilaisuudesta huolimatta kaikki lehdet, lukuunottamatta vasemmistoa, kirjoittivat diplomaattisen kohteliaasti vierailuista. Niissä toistettiin tulkintaa, jonka mukaan vierailut ovat osoitus maiden välisistä hyvistä suhteista ja, että vierailut olivat ystävyysvierailuja tai kohteliaisuuskäyntejä joko naapurimaassa tai veljeskansan luona.

Vasemmiston lehdissä valtiovierailut saivat osakseen vähiten huomiota ja niihin suhtauduttiin kielteisimmin kuin oikeistossa ja keskustassa. Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa matkoja pidettiin tarpeettomina ja ne tuomittiin varojen tuhlaamisena. Suomen Sosialidemokraatin suhtautuminen oli saman suuntaista, mutta se kirjoitti matkoista hieman enemmän ja sen edustaman puolueen kannattama Skandinaviaan suuntautuminen heijastui Ruotsin vierailun myönteisissä kirjoituksissa. Sosialidemokraattien ulkopoliittisen suuntautumisen lähtökohta vain oli erilainen kuin keskustalla ja oikeistolla. He eivät nähneet itäisen naapurimaan uhkaavan Suomen itsenäisyyttä, joten heidän tavoitteenaan ei ollut turvallisuuspoliittinen liittoutuminen. Sosialidemokraattinen puolue kannatti Skandinaviaan suuntautumista niiden edustaman yhteiskuntajärjestyksen ja aseidenriisuntaa kannattavien asenteiden takia.

Keskustan sanomalehtien asennoitumisessa Relanderin valtiovierailuihin heijastui maalaisliiton ja edistyspuolueen reunavaltiosuuntauksen kannatus. Maalaisliiton sanomalehtien, Ilkan ja Maakansan, pääkirjoituksissa korostui kielteinen asennoituminen Relanderin Skandinaviaan suuntautuneisiin matkoihin varsinkin Ruotsin matkan

yhteydessä. Maalaisliiton näkemysten mukaisesti Maakansassa korostettiin, ettei Ruotsin valtiovierailu merkitse mitään ulkopoliittista suuntautumista. Helsingin Sanomien Skandinaavisen suuntautumisen kielteisyys tuli ilmi sen teilatessa ulkoministerin ja presidentin esittämän välittäjän roolin Baltian ja Skandinavian välillä. Lehden mielestä se oli haihattelua vailla reaalista pohjaa.

Oikeiston sanomalehtien pääkirjoituksissa ilmaistiin selkeästi Skandinaavisen suuntauksen kannatus sekä Suome välittäjätehtävän kannatus. Hufvudstadsbladetin mielestä valtiovierailut olivat ulkopoliittisesti merkittäviä, koska hallitukset päättivät niistä. Tätä lehti korosti Ruotsin, Tanskan ja Norjan vierailujen yhteydessä, jotka lehden mukaan todistivat Suomen yhteenkuuluvuutta Skandinaviaan. Lehti piti kuitenkin tärkeänä myös suhteita Baltiaan, erityisesti Viroon. Ystävällisten ja luottamuksellisten suhteiden korostamisen taustalla olivat turvallisuuspoliittiset syyt. Sekä Hufvudstadsbladetissa että Uudessa Suomessa korostettiin yhteistyön tarpeellisuutta Baltian ja Skandinavian maiden välillä. Lehdet kannattivat Relanderin kaavailemaa 'hevosenkenkä'-politiikkaa.

Valtiovierailut olivat diplomaattiselta kannalta arkoja tapahtumia. Siksi niistä oli julkisuudessa kirjoitettava varovaisin sanakääntein ja neutraalein ilmaisuin. Vierailut herättivät kiinnostusta pelkästään siksi, että valtiovierailut olivat suhteellisen harvinaisia 1920-luvulla. Ne herättivät kiinnostusta myös siksi, että valtiovierailujen tulkittiin aina osoittavan maan ulkopoliittista ja etenkin turvallisuuspoliittista suuntautumista. Tämän takia julkisuuteen annetuissa tiedoituksissa ilmoitettiin matkojen olevan kohteliaisuus-käyntejä tai ystävyysvierailuja naapurimaissa tai pelkästään vastavierailuja. Valtiovierailujen mahdollisten ulkopoliittisten tavoitteiden kätkemistä palvelivat virallisille valtiovierailuille tyypillinen seremoniallisuus ja vierailuohjelmat, jotka olivat hyvin samankaltaisia eri maissa. Juhlallisuudet olivat erittäin runsaat ja loisteliaat joka maassa. Niiden perusteella ei voinut tulkita, olivatko jotkut vierailut vähempiarvoisia kuin toiset tai oliko matkoilla käyty poliittisia neuvotteluja. Presidentin matkaseurueet valtiovierailuilla olivat myös pääpiirteissään niin samankaltaiset, että niiden perusteella oli mahdoton mitään erityistä tulkita poliittista suuntautumista.

Puolueiden väliset näkemyserot Suomen ulkopoliittisesta suunnasta heijastuivat myös päätöksentekoon valtioneuvostossa, jossa päätökset virallisista valtiovierailuista oli aina tehtävä. Presidentti Relanderin valtiovierailujen aikaan vuosina 1925 ja 1926 hallitusvastuussa olivat kokoomus ja maalaisliitto. Ulkoministerin salkut olivat kokoomuksen edustajilla K. G. Idmanilla ja E. N. Setälällä. Ruotsin valtiovierailusta päätettäessä päätöksentekoon vaikutti myös Ingmanin kokoomushallituksen ulkoministeri Hjalmar Procopé. Hänen ulkopoliittisen ajattelunsa mukaan Suomen ulkopoliittiseksi linjaksi määriteltiin Kansainliittoon tukeutuminen ja sitoumuksia välttelevä "loistava eristäytyminen". Loistavan eristäytymisen taustalla oli kuitenkin suuntautuminen Skandinaviaan ja etenkin Ruotsiin. Tämän rinnalla pyrittiin säilyttämään luottamuksellinen yhteistyö Itämeren muiden pienempien valtioiden kanssa.

Procopén näkemys ulkopoliitikasta vaikutti osittain myös presidentti Relanderin ulkopoliitiikan määrittelyyn. Hän asetti päämääräksi eräänlaisen Itämeren liiton, jota hän nimitti myös hevosenkenkä-politiikaksi. Siinä Itämeren alueen valtiot olisivat muodostaneet tietynlaisen ryhmittymän, jossa Suomi olisi ollut keskeisessä asemassa välittäjämaana Baltian ja Skandinavian maiden välillä. Myös ulkoministeri Setälä kannatti Suomen välittäjätehtävää Baltian ja Skandinavian maiden välillä. Ulkoministeri Idmanin aikana ei vielä puhuttu välittäjätehtävästä, mutta ajatusmalliltaan ulkopoliittinen hahmotelma oli sama. Sen mukaisesti Suomi pyrki säilyttämään hyvät suhteet Baltian maihin ilman kirjallisia liittosopimuksia, mutta tavoitteli suhteiden parantamista ja lähentämistä Skandinavian maihin. Relanderin määrittelemää Itämeren liittoa voikin pitää hänen luonteelleen ominaisena kompromissin pyrkivänä ratkaisuna. Yksinomainen suuntautuminen Skandinaviaan ei ollut mahdollista maalaisliiton ja keskustan vastustuksesta eikä pelkkä Baltiaan suuntautuminen saanut kannatusta oikeistopiireissä.

Suunnitelma Itämeren liitosta oli tavallaan kompromissin tulos, johon päädyttiin vastakkaisten näkemysten takia. Ulkopoliittiseen päätöksentekoon vaikutti sisäpolitiikan ristiriitaisuuden lisäksi oleellisesti ulkoinen ympäristö, eli Neuvostoliitto. Se määritteli Suomen turvallisuuspoliittisen aseman sillä tavoin, että Suomen oli haettava poliittista tukea muilta valtioilta. Suomi päätyi hakemaan tätä tukea naapurimaistaan sekä Kansainliitosta. Kansainliiton pasifistisuus ja aseidenriisunnan kannatus heijastui Skandinavian maiden ulkopoliitikassa, ne eivät olleet valmiit luopumaan puolueettomuuspolitiikastaan. Tämän takia oikeisto taipui osittain keskustan kannattamaan yhteistyöhön Baltian maiden kanssa, vaikka ensisijaisena tavoitteenaan sillä oli päästä liittoon Ruotsin kanssa. Tietyissä määrin myös presidentti Relanderin valtiovierailut Viroon, Ruotsiin, Latviaan, Norjaan ja Tanskaan olivat kompromissin tuloksia. Sekä oikeiston että keskustan toiveet toteutuivat, saman kesän aikana vierailtiin sekä Baltiaan kuuluvassa maassa että Skandinaviaan kuuluvassa maassa.

Valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunta sekä ulkoasiainhallinto organisaatio oli keskeisessä roolissa valtiovierailujen organisoimisessa, mutta niiden aktiivisuus vaihteli eri vierailujen kohdalla. Vaikuttaa siltä, että Relanderin rooli oli hyvin keskeinen päätettäessä vierailuista Viroon ja osittain myös Ruotsiin. Vierailu Viroon heijasti tavallaan Relanderin ja hänen oman puolueensa, maalaisliiton, ajamaa ulkopoliittista suuntautumista. Vierailussa Ruotsiin korostui maiden oikeistolaisten lähettiläiden ja ulkoministeri Idmanin aktiivisuus. Myös Relanderin sovitteluva asenne edisti matkan toteutumista, koska hän toimi oman puolueensa ministerien toiveiden vastaisesti. Valtiovierailuilla Latviaan, Norjaan ja Tanskaan Relanderin rooli oli vähäisempi. Näillä matkoilla ulkoministeri Setälä ja ulkoasiainministeriön hallintokoneisto toimivat aktiivisesti vierailujen järjestymiseksi, jopa jossain määrin painosti hieman halutonta Relanderia.

Relanderin valtiovierailu Viroon ei ollut *"vain ystävyysvierailu veljeskansan luo"* eikä sillä myöskään haluttu viestittää vakavan orientoitumisen Baltiaan päättyneen. Vierailu oli virallinen valtiovierailu, jonka tavoitteena oli todistaa Suomen ulkopoliitiikkaan pettyneille virolaisille, ettei Suomi ole kokonaan hylkäämässä reunavaltio politiikkaa. Vierailu oli

myös diplomaattisen taidon näyte, jolla pystyttiin rauhoittamaan virolaisten tyytymättömyys ja säilyttämään maiden väliset läheiset suhteet. Samalla valtiovierailu viestitti Neuvostoliitolle, että vaikka Suomi ei ole valmis solmimaan kirjallista liittosopimusta, se on valmis tarvittaessa antamaan Virolle sotilaallista tukea.

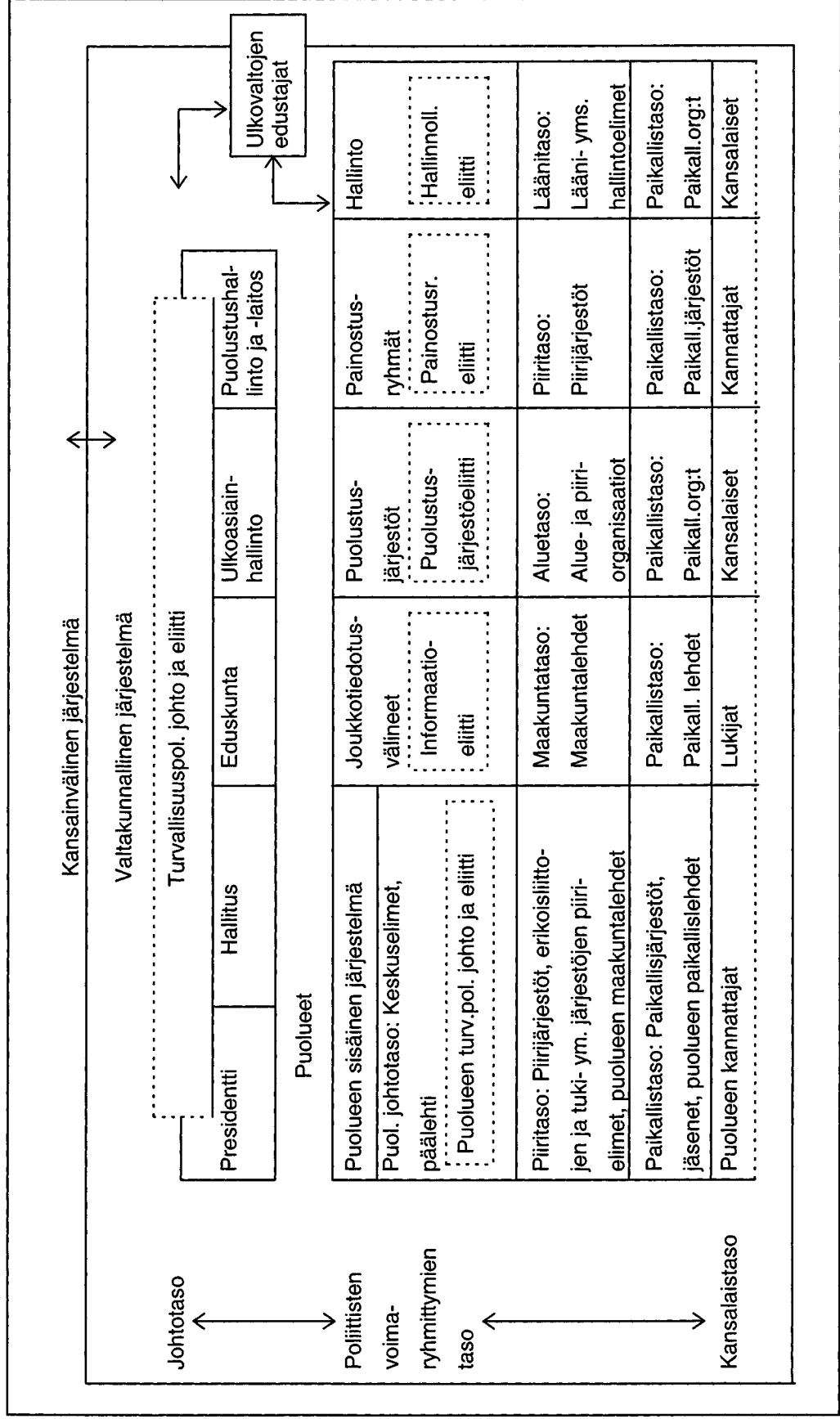
Virallinen valtiovierailu Ruotsiin heijasti hallituksen oikeistosiiven pyrkimystä tiivistää suhteita Ruotsiin. Valtiovierailu oli ulkoinen ilmaus maiden välisten suhteiden tasoittumisesta. Sen tavoitteena oli kehittää suhteita niin läheisiksi, että Ruotsi solmisi tulevana vuosina Suomen kanssa puolustusliiton. Valtiovierailu lähensi Suomen ja Ruotsin välejä sekä paransi yleistä mielipidettä Suomesta. Tämä vakuutti Suomen onnistuneen tavoitteessaan, koska hallituksessa uskottiin, että jos Suomi tarvitsisi tukea niin Ruotsi olisi valmis antamaan apua.

Virallinen valtiovierailu Latviaan heijasti hallituksen ulkopoliittista tavoitetta muodostaa Itämeren alueen valtioiden välille yhteistoimintaa. Samalla se heijasti myös Suomen eristäytymispolitiikkaa, jonka tavoitteena oli lähentyminen Skandinaviaan, mutta samalla säilyttää "luottamuksellinen yhteistyö" Baltian maiden kanssa. Relanderin valtiovierailun tavoitteena oli rauhoittaa Suomen ulkopoliittikkaan epäluuloisesti suhtautuneet latvialaiset. Vierailu oli jälleen diplomaattisen taidon näyte, jolla onnistuttiin parantamaan maiden välejä. Latvialaisten rauhoittamisessa onnistuttiin, koska he tulkitsivat vierailun todisteeksi Suomen tuesta.

Viralliset valtiovierailut Tanskaan ja Norjaan heijastivat Suomen pyrkimystä läheisempään kanssakäymiseen Skandinavian maiden kanssa sekä pyrkimystä toteuttaa Suomen asemaa välittäjämaana Skandinavian ja Baltian maiden välillä. Lisäksi valtiovierailuilla pyrittiin vahvistamaan Suomen asemaa Kansainliitossa, mikä vahvistukin, kun Suomi valittiin vuonna 1927 neuvoston jäseneksi kolmeksi vuodeksi. Norjan valtiovierailun konkreettisena tuloksena oli eräiden sopimusten solmimisen nopeutuminen. Maiden väliset suhteet paranivat, mutta tavoitteessa päästä läheisempään yhteistyöhön Skandinavian maiden kanssa ei onnistuttu. Tavoitteessa ei onnistuttu siksi, että Skandinavian maat eivät olleet halukkaita takaamaan Baltian maiden turvallisuutta.

Presidentti Relanderin viralliset valtiovierailut ilmensivät Suomen ulkopoliittisen suunnan hakua. Ystävällisten ja läheisten suhteiden korostaminen kätki taakseen turvallisuuspoliittisen syyn. Hyvä ja läheinen ystävä tarkoitti Suomelle samaa kuin hyvä liittolainen. Relanderin valtiovierailuilla pyrittiin lähentämään suhteita Viroon, Ruotsiin, Latviaan ja Tanskaan, koska Suomi halusi muodostaa näiden maiden kanssa sotilaspoliittisen liittouman turvaksi Neuvostoliiton aiheuttamaa uhkaa vastaan.

Liite 1.
Turvallisuuksiittiset toimijat Suomen valtioliisessa järjestelmässä.

Lähde: Mylly, Juhani, Metodi ja suunta. Näkökulmia poliittisen historian metodiin, kehitykseen ja ongelmiin. Turun yliopisto. Poliittisen historian julkaisuja E: 2/1989. Turku 1989. S. 59.

LIITE 3

VIRON VALTIOVIERAILUN OHJELMA

21.5.1925

klo

- 11.00 Lähtö Helsingistä
- 16.00 Saapuminen Tallinnaan
 - Tervetuliaispuheet, arvohenkilöiden esittely, kunniakomppanian tarkastus
 - Presidentti vierailee valtionpäämies Jaaksonin luona. Ulkoministeri Idman vierailee Viron ulkoministeriössä ja opetusministeri Setälä Viron sivistysministeriössä
- 19.00 Diplomaattikunnan esittely Relanderille
- 20.00 Juhlapäivälliset
- 22.30 Illanvietto

22.5.1925

- 10.00 Seppeleenlasku Viron vapaussodassa surmansa saaneiden sankarihaudalle
- 12.00 Sotilasparaati
- 14.00 Riigikogun puheenjohtaja Tõnissõnin tarjoama lounas eduskuntatalolla
- 17.00 Relander ottaa vastaan suomalaisten siirtolaisia
- 19.00 Juhlavastaanotto Estonia-teatterissa
- 20.00 Kaupungin järjestämä juhlatilaisuus Estonia-teatterin konserttisalissa
- n.01.30 Junalla Tarttoon

23.5.1925

- 8.00 Saapuminen Tarttoon
 - Sotaväen paraati
 - Raatihuoneella kaupungin järjestämä vastaanotto
 - Vierailu yliopistossa
 - Vierailu maatilalla Raadimoisiolla ja tutustuminen Viron kansallismuseoon
- 15.00 Tarton kaupungin tarjoama lounas
- 16.00 Lähtö junalla takaisin Tallinnaan
- 22.15 Paluu Tallinnaan

24.5.1925

- 10.00 Urheilunäytös urheilukentällä
- 13.30 Lähtö Tallinnasta

Lähteet: Rudolf Holstin UM:lle 21.4.1925 lähettämä "Ehdotus ohjelmaksi Tasavallan presidentin vierailua varten Viroon". 3 H, UM; HS 137/23.5.1925 "Tasavallan presidentin vierailu Virossa"; HS 138/24.5.1925 "Tasavallan presidentin Viron matka"; HS 139/25.5.1-925 "Tasavallan presidentti palannut Virosta"; US 116/23.5.1925 "Presidenttivierailun toinenkin päivä Tallinnassa yhtämittaisten suurisuuntaisten juhlien sarjaa"; US 117/24.5.1925 "Tasavallan presidentin vierailu Virossa".

LIITE 4

VALTIOVIERAILU RUOTSIIN

19.6.1925

klo

11.00 Saapuminen Tukholmaan

- Vastaanottoseremoniat satamassa
- Lounas kuninkaan linnassa kuningasperheen seurassa
- Riddarholmin kirkkoon tutustuminen
- Kiertoajelu kaupungilla

16.00 Kaupungintaloon tutustuminen

-> 17.00

20.30 Juhlapäivälliset

20.6.1925

klo

10.00 Käynti siitospeläinnäyttelyssä Svean tykistörykmentin

->10.30 kasarmialueella kruununprinssi Kaarlen seurassa

11.00 Diplomaattikunnan vastaanotto linnassa

- Prinssi Eugenin tarjoama lounas Valdemarsuddenissa

15.30 Lähtö veneellä Drottingholmin linnaan

16.00 Tutustuminen Drottingholmin linnaan ja teatteri- museoon

- Paluumatka Tukholmaan autoilla

20.00 Suomen lähettilään tarjoamat juhlapäivälliset

- Sverige-Finland -seuran juhla Grand Hotel Royalissa

21.6.1925

- Juhlajumalanpalvelus
- Lounas kuninkaanlinnassa
- Ruotsi-Saksa jalkapallo-ottelu Stadionilla

16.00 Lähtö paluumatkalle

Lähteet: HS 164/20.6.1925 "Tasavallan presidentin Tukholman matka"; HS 165/ 21.6.1925 "Tasavallan presidentin vierailu Tukholmaan"; HS 22.6.1925 "Tasavallan presidentin vierailu Tukholmassa"; US 139/20.6.1925 "Läntinen naapurimaa ottanut valtionpäämiehemme vastaan mitä arvokkaimmin muodoin"; Hbl 166/21.6.1925 "Statschefernas möte präglas alltjämt vänskap och glans"; Hbl 167/22.6.1925 " President yachten har utlöpt från Stockholm".

LIITE 5

VALTIOVIERAILU LATVIAAN

21.6.1926

Klo

- 11.00 Saapuminen Riikaan
- Arvohenkilöiden esittely, tervetuliaispuheet, kunniakomppanian tarkastus
- Majoittuminen; Relander presidentin linnaan, matkaseurue ulkoministeriön hotelliin
- 13.30 Tshaksten tarjoama lounas Relanderille
- Ulkoministeri Ulmaniksen tarjoama lounas presidentin seurueelle
- 15.00 Marian Tuomiokirkon juhlanjumalanpalvelus
- Kiertoajelu kaupungilla
- Tutustuminen yliopistoon
- 18.00 Latvian Laulujuhlien lopettajaiskonsertissa
- 19.45 Diplomaattikunnan vastaanotto presidentinlinnassa
- Juhlapäivälliset
- Juhlanäytös teatterissa
- 23.30 Ylioppilaiden soitukulkue presidentinlinnan edustalla

22.6.1926

klo

- 09.00 Käynti Latvian vapaussodassa kaatuneiden muistomerkillä ja ulkoministeri Meierowiczin haudalla
- 11.30 Sotaväen ja Suojeluskuntien paraati
- 13.30 Kaupungin tarjoama lounas
- Retki Riianlahden rannikolle
- 19.30 Kansallisooppera ("Othello")
- Latvian hallituksen tarjoama illallinen ja iltajuhla upseerikasinolla

23.6.1926

klo

- Käynti Riian messuilla
- 10.00 Autoajelu Mitauhun, tutustuminen maaseutuun
- Relanderin Suomen lähetystössä tarjoa illallinen
- Latvian Agronomiyhdistyksen tervehdys
- 21.00 Lähtö paluumatkalle

Lähteet: HS 166/22.6.1926 "Tasavallan presidentti Latvian vieraana"; HS 167/23.6.1926 "Tasavallan presidentin vierailu Riiassa"; HS 168/26.5.1926 "Presidenttivierailun viimeinen päivä Riiassa"; US 140/22.6.1926 "Presidenttimme vastaanotto Riiassa oli suurenmoinen ja sydämellinen juhlahetki"; US 141/23.6.1926 "Valtionpäämiehemme vierailu Latviassa jatkui eilenkin suurien juhlien merkeissä"; US 142/26.6.1926 "Tasavallan presidentin vierailu päättynyt".

LIITE 6

VALTIOVIERAILU NORJAAN

3.10.1926

klo

06.00 Presidentti seurueineen saapuu "Eläköön"-laivalla Ruotsin Nynäshamniin

07.30 Norjalaisella junalla kohti Norjaa

09.00 Älvsjön asemalla Ruotsin kuningas ja kruununprinssi liittyivät matkaseurueeseen. Kuningas oli matkalla Grönbon metsästysmajalle ja hänen vaununsa liitettiin junaan. Yhteinen matka kesti noin tunnin.

4.10.

klo

11.30 Saapuminen Osloon

- Kunniakomppanian tarkastus, tervetuliaispuhe
- Hevosvaljakolla kuninkaan linnaan, jossa lounas
- Lepohetki
- Diplomaattikunnan vastaanotto

20.00 Juhlapäivälliset

->23.00

5.10.

klo

11.00 Kiertoajelu kaupungilla

- Käynti Kansallisgallerian taidenäyttelyssä
- Historiallisen museon muinaistieteelliseen kokoelmiin tutustuminen
- Vierailu kuvanveistäjä Vigelandin ateljeessa
- Relanderin tarjoama lounas Suomen lähetystössä
- Tammen istuttaminen lähetystön puutarhaan
- Relander vastaanotti lounaan jälkeen lähetystössä eri yhdistysten edustajia ja yksityishenkilöitä

- Juhlanäytäntö Kansallisteatterissa ("Venetsian kauppias")

6.10.

klo

12.00 Aasin maatalouskorkeakouluun tutustuminen

15.00 Paluu Osloon, teetarjoilu kuninkaan linnassa

18.00 Lähtö junalla kohti Kööpenhaminaa

Lähteet: Hbl 267/4.10.1926 "Presidentresan genom Sverige i går blev både hjärtlig och gemytlig"; HS 269/5.10.1926 "Presidentti Relander saapui eilen aamulla Osloon"; US 228/5.10.1926 "Juhlapukuinen Oslo otti lämpimästi vastaan Suomen valtionpäämiehen"; HS 270/6.10.25 "Tasavallan presidentin vierailumatka"; US 229/ 6.10.1925 "Oslo juhli valtionpäämiestämme eilispäivänäkin kaunein muodoin"; HS 271/7.10.1926 "Presidentti Relanderin vierailu Oslossa".

LIITE 7

VALTIOVIERAILU TANSKAAN

7.10.1926

Klo

07.30 Saapuminen Helsingöriin, missä lähettiläs Idman liittyi matkaseurueeseen

09.30 Matka jatkui junalla Kööpenhaminaan

10.00 Saapuminen Kööpenhaminaan

- Kunniakomppanian tarkastus, tervetuliaispuheet
- Majoittuminen Kristian VII palatsiin
- Diplomaattikunnan vastaanotto
- Tervehdyskäynti kruununprinssin luona

12.30 Lounas Kristian VII palatsissa kuninkaallisen perheen seurassa

14.30 Juhlavastaanotto raatihuoneella

- Käynti Rosenborgin linnan taidenäyttelyssä

17.00 Tanskalais-suomalaisen -yhdistyksen teekutsut

19.30 Relander ottaa vastaan pääministeri Stauningin ja ulkoasiainministeri Moltken

20.00 Juhlapäivälliset Kristian VII palatsissa

8.10.1926

klo

- Sanomalehtimiesten tapaaminen ja haastattelu

11.00 Diplomaattikunnan vastaanotto

12.30 Lounas Suomen lähetystössä

14.30 Tutustuminen Kansallismuseoon ja Thorvaldsenin museoon

- Kiertoaajelu kaupungilla

18.45 Päivälliset Kristian VII palatsissa kuningasperheen seurassa

20.00 Juhlanäytös Kuninkaallisessa teatterissa

9.10.1925

klo

10.00 Käynti valtion taidemuseossa

12.30 Lounas Kristian VII palatsissa

14.00 Lähtö paluumatkalle

Lähteet: Palinin kirje no 1705/2.10.1926 Ulkoasiainministeriölle, 3 H, UM; HS 272/8.10.1926 "Tasavallan presidentin Skandinavian matka"; US 232/9.10.1926 "Presidenttievierailu antoi eilenkin Kööpenhaminalle hallitsevan leiman"; HS 274/10.10.1926 "Presidenttievierailu on nyt päättynyt"

LÄHTEET

1. ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA), Helsinki
Yksityiskokoelmat

Santeri Alkion kokoelma
K. G. Idmanin kokoelma
Kyösti Kallion kokoelma
Hjalmar J. Procopén kokoelma
E. N. Setälän asiakirjakokoelma
E. N. Setälän kirjekoelma
K.J. Ståhlbergin kokoelma
Werner Söderhjelman kokoelma
A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma

Ulkoministeriön arkisto (UM), Helsinki

UM 3 H Suomen presidenttien valtiavierailut vuoteen 1950
UM 5 C 2 Tukholman lähetystön poliittiset raportit
UM 5 C 3 Kööpenhaminan lähetystön poliittiset raportit
UM 5 C 4 Kristianian/Oslon lähetystön poliittiset raportit
UM 5 C 12 Tallinnan lähetystön poliittiset raportit
UM 5 C 16 Riikan lähetystön poliittiset raportit
UM 12 L 53 Suomen ulkopoliittikka ja suhteet muihin maihin, Norja

Helsingin yliopiston kirjasto (HYK), Helsinki

Werner Söderhjelman kokoelma

Suomen elokuva-arkisto, Helsinki
Videotallenteet:

Suomen presidentin Lauri Relanderin vierailu Virossa v. 1925. Taide-Filmi 1925.

Itsenäisen Suomen presidentit. Suomi-Filmi Oy 1956.

Riksarkivet (RA), Tukholma

Helsingfors beskickningens samling, HP AF V Finland (1920 års dossiersystem)

2. PAINETTU ALKUPERÄISAINIESTO

Presidentin päiväkirja I. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1925-1927.
Julkaissut Eino Jutikkala. Helsinki 1967.

Presidentin päiväkirja II. Luri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1928-1931.
Julkaissut Eino Jutikkala. Helsinki 1968.

Ståhlberg, Ester, Kauniit katkerat vuodet. Presidentin rouvan päiväkirja 1920-25. Toimittaneet Hiikka ja Olli Vitikka. Porvoo 1985.

Ståhlberg, Ester, Voittojen ja tappioiden vuodet. Päiväkirja 1926-1934. Toimittaneet Hiikka ja Olli Vitikka. Porvoo 1986.

Suomen sopimukset vieraitten valtioitten kanssa 1925 ja 1926. Helsinki 1927.

Valtiopäivät 1925. Pöytäkirjat I. Valtioneuvoston kirjapaino Helsinki 1925.

3. LEHDET

Helsingin Sanomat (HS), 1922, 1925-1926

Hufvudstadsbladet (Hbl) 1925-1926

Ilkka 1925-1926

Maakansa (Maak.) 1925-1926

Suomen Sosialidemokraatti (SS) 1925-1926

Työväenjärjestöjen Tiedonantaja (TT) 1925-1926

Uusi-Suomi (US) 1922, 1925-1926

4. PAINAMATTOMAT TUTKIELMAT

Ginman, Helena, Gustav V:s statsbesök i Finland 1925: förberedelser och emottagande. Pro gradu-tutkielma Helsingin yliopiston Suomen ja Skandinavian historian laitoksella. Helsinki 1984.

Holm, Vesa, Balttilainen vai skandinaavinen suuntaus? Baltian asema Suomen ulkopoliitikassa vuosina 1925-1934. Lisensiaattityö Jyväskylän yliopiston historian laitoksella. Jyväskylä 1998.

Joas, Marko, Politiska besök som en utrikespolitisk indikator. Pro gradu i Åbo Akademi. Åbo 1991.

Joas, Marko, Tanke, ord och handling. Studier i utrikespolitiska kvantiteter. Licensiatbetyg i Åbo Akademi. Åbo 1994.

Karhumaa, Antti, Presidentti Relanderin valtiovierailu Viroon 1925. Pro gradu-tutkielma Tampereen yliopiston Suomen historian laitoksella. Tampere 1978.

Vaine, Jari, Suomen ulkoasiainhallinnon kuva kotimaisessa julkisessa mielipiteessä vuosina 1918-1939. Pro gradu-tutkielma Helsingin poliittisen historian laitoksella. Helsinki 1983.

5. TUTKIMUKSET JA MUU KIRJALLISUUS

Alanen, Aulis J., Santeri Alkio. Porvoo 1976.

Alanen, Aulis, Ilkka. Taisteleva sanomalehti 1906-1930. Seinäjoki 1981.